

AYASOFYA CAMİİ

HAGIA SOPHIA MOSQUE

مسجدآيا صوفيا

FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN EMANETİ,
İNSANLIĞIN ORTAK HAZİNESİ

THE TRUST OF FATIH SULTAN MEHMED KHAN, THE COMMON HERITAGE OF HUMANITY

آمانة السلطان الفاتح محمد خان،
كنز الإنسانية المشترك

AYASOFYA CAMİİ

HAGIA SOPHIA MOSQUE

مسجد آيا صوفيا

FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN EMANETİ, İNSANLIĞIN ORTAK HAZİNESİ

THE TRUST OF FATIH SULTAN MEHMED KHAN, THE COMMON HERITAGE OF HUMANITY

آمانة السلطان الفاتح محمد خان، كنز الإنسانية المشترك

ISBN: 978-605-06504-3-3

AYASOFYA CAMİİ
FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN EMANETİ, İNSANLIĞIN ORTAK HAZİNESİ
HAGIA SOPHIA MOSQUE
THE TRUST OF FATIH SULTAN MEHMED KHAN, THE COMMON HERITAGE OF HUMANITY
مسجد آيا صوفيا
آمانة السلطان الفاتح محمد خان، كنز الإنسانية المشترك

© 2020 **TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI**
PRESIDENCY OF THE REPUBLIC OF TURKEY DIRECTORATE OF COMMUNICATIONS
رئاسة إدارة الإتصال برئاسة الجمهورية التركية

CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI YAYINLARI
PUBLICATIONS BY PRESIDENCY'S DIRECTORATE OF COMMUNICATIONS
منشورات رئاسة إدارة الإتصال برئاسة الجمهورية التركية

Yayıncı Sertifika No: 45482

1. Baskı, İstanbul, 2020 | 1st Edition, Istanbul | الطبعة الأولى، إسطنبول

İletişim | **Contact** | للاتصال
Ceyhun Atuf Kansu Caddesi No: 122
Balgat/Ankara/TÜRKİYE
T +90 312 583 60 00 | webinfo@iletisim.gov.tr | www.iletisim.gov.tr

Baskı | **Print** | الطباعة
Prestij Grafik Rek. ve Mat. San. ve Tic. Ltd. Şti.
T +90 212 489 40 63, İstanbul
Matbaa Sertifika No: 45590

AYASOFYA CAMİİ

FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN EMANETİ,
İNSANLIĞIN ORTAK HAZİNESİ

ÖN SÖZ

10 Temmuz 2020 tarihinde Danıştay'ın, Ayasofya'yı camiden müzeye dönüştüren 1934 tarihli Bakanlar Kurulu düzenlemesini iptali yönündeki kararı sonrası yayımladığımız Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Ayasofya'nın yeniden cami olarak ibadete açılmasını temin ettik.

Ayasofya'nın tekrar cami statüsüne kavuşması, sadece Türk milletinin değil dünya genelindeki tüm Müslümanların bir rüyasının gerçeğe dönüşmesidir.

Ayasofya'nın yeniden cami olmasına yönelik attığımız adımların ardından milletimizin Ayasofya Camii'ne akın etmesi, dünyanın dört bir yanından ulaşan mutluluk mesajları, bu ulu mabede gösterilen sevginin ve özlemin en büyük delilidir.

86 yıldır mahzun bırakılan Ayasofya Camii'nin yeniden açılmasının milletimizin ve tüm Müslümanların hislerine tercüman olduğuna inanıyorum.

Tarih boyunca her zaman hürmetle yaklaştığımız Ayasofya Camii, ortak miras özelliği korunarak ve Türk-İslam kültürünün estetik ve sanatının en zarif örnekleriyle süslenerek yüzyıllardır bütün insanlığa kucak açmıştır.

Ecdadımız Fatih Sultan Mehmet Han'ın emaneti bu kutlu mabede her dönem gözbebeği gibi bakmıştır. Biz de ülkemizdeki diğer tarihi ve kültürel varlıklarımıza sahip çıktığımız gibi Ayasofya Camii'ne sahip çıkıyoruz.

Ayasofya Camii, ülkemizdeki dini özgürlüklerin çerçevesinin de ne denli genişlediğinin de bir göstergesidir. Türkiye'deki birçok tarihi cami gibi Ayasofya Camii de diğer inançlardaki vatandaşlarımızın, ülkemize gelen misafirlerimizin ziyaretine daima açık olacaktır. Ayasofya Camii'nin ibadethane vasfını yeniden kazanması, Dünya Kültür Mirası olma vasfını da kaybettirmemiştir.

Çağ açıp çağ kapatan bir fethin zafer nişanı, ecdadımızın yüce emaneti olan Ayasofya Camii, İstanbul'un siluetine güzellik katan bir eser özelliğiyle Dünya Kültür Mirası olarak yaşamaya devam edecektir.

Ayasofya'nın 86 yıl sonra cami olarak yeniden ibadete açılması elbette tarihi bir olaydır. Ancak bu kararın mecrasından çıkartılarak, asırlar öncesine dayanan kinlerini kusanlara, İslam düşmanlığı için bahane arayanlara da malzeme yapılmasına izin vermeyeceğiz.

Ayasofya Camii tarihi, dini ve kültürel özellikleriyle özellikle Avrupa'da yükselişe geçen İslamofobiye karşı, dünyanın çeşitli yerlerinde Müslümanlara karşı işlenen nefret suçlarına verilmiş en güzel cevaptır.

Müslümanlara karşı her geçen gün artan şiddet olaylarına rağmen Türkiye'de her dinden insan ibadethanesine özgürce gidebilmekte, kilise ve sinagogların güvenliğine büyük önem verilmektedir.

Son 18 yılda azınlıkların özgürlüklerini genişleten devrim niteliğinde adımlar attık. Van'daki Akdamar Kilisesi'nden Edirne'deki Büyük Sinagog'a kadar birçok dini yapıda özenli restorasyonlar gerçekleştirildi. Aynı şekilde kapsamlı bir onarımın ardından İstanbul'daki Demir Kilise'nin ve Trabzon'daki Sümela Manastırı'nın açılışı tarafımca yapıldı. Yeşilköy'deki İstanbul Süryani Kadim Vakfı Mor Efrem Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi'nin temelini de "Kalbimizde ayrımcılığa hiçbir zaman yer olmamıştır" diyerek bizzat kendim attım. Dini vakıflara ait taşınmazların ilgili vakıflara devri gibi adımlar da Türkiye'nin din ve ibadet özgürlüğüne saygısının göstergesidir.

Azınlıkların dini özgürlüklerinin genişletilmesine yönelik sadece bir kısmını anlattığım bu çalışmalar bile Türkiye'de medeniyetimizden, kültürümüzden gelen hoşgörü ikliminin hala bozulmadan sürdüğünün birer kanıtıdır. Bu iklimin zarar görmemesi için var gücümüzle çalışmaya, hangi din, dil, ırk, mezhepten olursa olsun insanımıza değer vermeye, temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçülerde yaşanması için çalışmaya devam edeceğiz.

Ecdadımızın büyük bedeller ödeyerek kazandığı, bizlere yurt olarak emanet ettiği, bizim de vatan diye sahip çıktığımız bu topraklar üzerinde alınacak her karar, Türkiye'nin egemenlik hakkının da perçinlenmesidir. Ecdadının mirasına hiçbir zaman halel getirmemiş milletimiz, Ayasofya Camii ile ilgili verilen kararda olduğu gibi tek yetkili ve söz sahibidir.

İletişim Başkanlığımızın hazırladığı bu eser, Ayasofya Camii'nin tarihi, mimari, dini ve kültürel açıdan ihtiva ettiği önemi ortaya koyduğu gibi, Ayasofya'nın yeniden cami olarak açılmasının ulusal ve uluslararası hukuk bağlamındaki yerini de ele almaktadır.

Nice bin yıllar kubbesinde ilahi kelamın yankılanarak ayakta kalmasını dilediğim Ayasofya Camii'nin ülkemize, milletimize, tüm İslam alemine ve yüreğinde sevgi ve hoşgörü barındıran tüm insanlara hayırlı olmasını diliyorum.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

الله جل جلاله

Dünyadaki en önemli mabedlerden biri olduğu herkesçe kabul edilen Ayasofya Camii, İstanbul'un manevi merkezini teşkil etmektedir. İnşa edildiği dönemde dünya üzerindeki en büyük ve en görkemli binalardan biri olan Ayasofya, 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınan İstanbul'un en dikkat çekici simgelerinden biridir. İstanbul'un 1453 yılında fethedilmesinin ardından Fatih Sultan Mehmed Han, Ayasofya Camii'ni vakfederek, bu yapının ilelebet muhafazasını vasiyet etmiş ve cami hüviyetinin devamlılığını şart koşmuştur. Bu bağlamda, milletimiz tarafından büyük bir muhabbet beslenen Ayasofya Camii, asırlar boyunca İstanbul'un gözbebeği gibi muhafaza edilmiş ve bir insanlık mirası olarak bugünlere kadar varlığını koruyabilmiştir. Öyle ki, "Tanrı'nın Hikmeti" anlamına gelen orijinal isminin değiştirilmesine dahi teşebbüs edilmemiştir. Asırlarca yaşadığı depremlerden, yangınlardan, yağmalardan ve bakımsızlıktan dolayı harap vaziyette olan Ayasofya, 1453 yılından itibaren sadece camiye dönüştürülmemiş, aynı zamanda bir medeniyet tasavvuru çerçevesinde ihya edilmiştir. Bu nedenle, güçlü sahiplenişi ile Türk Milletinin Ayasofya üzerindeki hakkı yaklaşık 1.500 yıl önce bu eseri ilk inşa edenlerden daha fazladır.

Ancak, 481 yıl boyunca cami olarak hizmet veren Ayasofya, 1934 yılında müzeye dönüştürülmüştür. Türk milletinin maşerî vicdanında yara açan bu durum, 10 Temmuz 2020 günü son bulmuş ve 86 yıllık hasret sona ermiştir. Ayasofya, Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın muştusuyla aslına rücu ederek ibadete açılmıştır. Bu karar, hukuki bir yanlışlığı düzeltmenin yanı sıra Fatih Sultan Mehmed Han'ın vasiyeti ve vakfiyesinin yerine getirilmesi anlamına da gelmektedir.

- Türkiye'nin iç hukuku ve tarihi hakları bağlamında Ayasofya'nın hangi amaçla kullanılacağına karar vermesi ve cami olarak ibadete açması, Türkiye'nin egemenlik hakları ile ilgilidir. Türkiye'nin aldığı bu karara saygı duyulmalıdır. Bu konuda görüş belirtmenin ötesindeki her türlü tavır Türkiye'nin bağımsızlığının ihlali anlamına gelir.
- Türkiye Ayasofya'yı insanlığın ortak kültürel mirası kimliğine halel getirmeden, vakfiyesine uygun şekilde yeniden ibadete açmıştır. Türkiye'deki bütün camiler gibi Ayasofya'nın kapıları da yerli ve yabancı, müslim ve gayrımüslim herkese sonuna kadar açıktır.
- Uluslararası sözleşmelerde, Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesine engel teşkil edecek herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.
- Türkiye'nin aldığı karar Ayasofya'nın üstün evrensel değerini asla etkilemeyecektir. Fonksiyonunun değiştirilmesi, üstün evrensel değerine halel getirileceği anlamına gelmemektedir.
- Bu karar müzeye çevrilmiş Ayasofya'nın asli hüviyetine, yani ibadethaneye kavuşturulmasıdır.
- Türkiye'de halen ibadete açık olan birçok kilise ve sinagogun varlığı, dini özgürlük konusunda ülkemizin hassasiyetini gözler önüne sermektedir.
- Türkiye bugüne kadar olduğu gibi, bugünden sonra da, insanlığın ortak mirası olarak varlığını devam ettirecek olan Ayasofya'nın üstün evrensel değerine, özgünlüğüne ve bütünlüğüne azami hassasiyet gösterecek ve gerek uluslararası sözleşmeler gerekse iç hukuk çerçevesinde Ayasofya Camii'ni koruyarak gelecek nesillere aktaracaktır.

علی رضی الله عنه
الله
محمد
عثمان رضی الله عنه

A

AYASOFYA'NIN TARİHİ VE MUHAFAZASI:
OSMANLI'NIN DEĞERLİ KATKISI

AYASOFYA aynı yere üç kez inşa edilmiş bir eserdir. Günümüzdeki Ayasofya "Üçüncü Ayasofya" olarak bilinmektedir. Ayasofya'nın ilk inşaatı Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul eden I. Konstantin döneminde başlatılmıştır. İstanbul'un yedi tepesinden birincisi üzerinde ahşap çatılı bir bazilika olarak inşa edilen ve o dönemde 'Büyük Kilise' ismiyle anılan bu yapının açılışı, 360 yılında II. Konstantin döneminde gerçekleşmiştir. 404 yılında başlayan isyanda çıkan bir yangın neticesinde büyük ölçüde harap olan bu yapıdan günümüze ulaşan bir kalıntı bulunmamaktadır.

İkinci Ayasofya, İmparator II. Theodosius tarafından birincisinin üzerine inşa ettirilmiş ve 415 yılında ibadete açılmıştır. Yine bazilika şeklinde ve ahşap çatılı olarak inşa edilen bu yapı ise, 532 yılında İmparator Jüstinyen aleyhinde çıkan Nika Ayaklanması'nda isyancılar tarafından yakılıp yıkılmıştır.

İmparator Jüstinyen isyanın hemen ardından ilk ikisinden çok daha büyük ve görkemli bir Ayasofya yaptırmaya karar vermiştir. Üçüncü Ayasofya Bizans İmparatoru I. Jüstinyen tarafından 532-537 yıllarında inşa ettirilmiştir.

Doğu Roma'nın İmparatorluk Kilisesi olarak kullanılan Ayasofya, tarih boyunca isyanlar, savaşlar ve doğal afetler yüzünden sık sık tahrip olmuştur. Ayasofya en büyük yıkımlardan birini 1204'te 4. Haçlı Seferi'nde şehrin istila edilmesiyle yaşamıştır. Haçlılar tüm şehirle birlikte Ayasofya'yı da yağmalamıştır. İstanbul'da 1204 yılından 1261 yılına kadar süren Latin işgali müddetince Ayasofya, Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı bir katedrale dönüştürülmüştür.

Ciddi hasarlar almış olan Ayasofya, İstanbul'da tekrar Doğu Roma idaresinin sağlanmasının ardından tamirlerle ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, yapılan tamiratlar yetersiz kalmış ve 1346 yılında Ayasofya'nın doğudaki başkemeri ve kubbenin bir kısmı çökmüştür.

Esasında, Latin istilasından İstanbul'un fethine kadar geçen dönemde Ayasofya en karanlık çağını yaşamıştır. İki defa yıkılıp üçüncü kez inşa edilen, yüzyıllar boyunca savaşlar ve isyanlar nedeniyle tahrip edilen, bakımsızlık ve mimari hatalar yüzünden belirli kısımları çöken Ayasofya, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed Han tarafından fethine kadar sürekli yıkılma tehlikesi altında varlığını sürdürmüştür. Ayrıca, Katolik-Ortodoks mezhep kavgası yüzünden mabedin sosyolojik ve sembolik anlamı da büyük zarar görmüştür.

Osmanlılar fethin nişanesi olarak kabul ettikleri ve kıymet verdikleri Ayasofya Camii'ne Fatih Sultan Mehmed Han'dan itibaren büyük özen göstermiş, bakım-onarım faaliyetlerini sürekli hale getirmiş ve camiyi eskisinden çok daha sağlam bir yapıya kavuşturmuştur. Bilhassa Mimar Sinan'ın Ayasofya'ya yaptığı eklemeler ve düzenlemeler, bu insanlık mirasının bugün hâlâ ayakta kalmasında çok büyük rol oynamıştır.

Nitekim fethin hemen ardından Ayasofya'ya giden Fatih Sultan Mehmed Han'ın, caminin durumuna üzülerek şu mısraları okuduğu tarihi kayıtlarda bildirilmektedir:

"Perdedâri mîkoned ber kasr-i Kayser ankebut
Bûm novbet mîzened der tarem-i Efrâsiyâb"

—

"Örümcek Kayser'in sarayında perdedâr yapıyor
Baykuş Efrasiyab'ın burcunda nöbet tutuyor"

Ayasofya Camii'ni kendi hayratı olarak vakfeden ve çok sayıda akar bağlayarak bakım-onarım maliyetlerini garanti altına alan Fatih Sultan Mehmed Han, önce caminin yanına bir de medrese inşa ettirerek eğitim faaliyetlerini başlatmıştır. Ayasofya'nın ilk minaresi de Fatih Sultan Mehmed Han döneminde ahşaptan inşa edilmiştir. Uzun yıllar varlığını sürdüren bu minare 1574 yılındaki büyük tamiratta kaldırılmıştır. Ayasofya Camii'nin ikinci minaresi ise, Sultan II. Bayezid Han döneminde tuğladan inşa edilmiştir.

Ayasofya'ya en fazla ilgi gösteren Osmanlı padişahlarından biri de Sultan II. Selim Han'dır. Binanın yorgunluk emareleri göstermesi üzerine II. Selim Han, Mimar Sinan'ı Ayasofya'nın bakım ve onarımı için vazifelendirmiştir. Doğu Roma döneminde defalarca kubbeleri ve duvarları çöken Ayasofya, Mimar Sinan'ın düzenlemelerinden sonra, İstanbul'da yaşanan nice büyük depreme rağmen bir daha hiç çökmemiştir. Ayasofya etrafında padişah türbelerinin yapımına da Sultan II. Selim Han için Ayasofya Külliyesi'nin haziresine Mimar Sinan tarafından inşa edilen ilk türbe ile başlanmıştır.

Fatih Sultan Mehmet Han'dan itibaren her padişah, Ayasofya'yı daha da güzelleştirme gayreti içinde olmuş ve zaman içinde yapılan mihrab, minber, kürsü, minareler, hünkâr mahfili, şadırvan, medrese, kütüphane ve aşhane gibi yapılar ile Ayasofya tam tekmil bir külliyeye dönüştürülmüştür. Ayrıca, Osmanlı döneminde Ayasofya Camii'nin iç süslemelerine de büyük önem verilmiştir. Ayasofya hüsn-i hat ve çinicilik gibi Türk sanatlarının en zarif örnekleriyle süslenmiş ve mabede yeni estetik değerler kazandırılmıştır. Böylece, Ayasofya sadece camiye dönüştürülmemiş, aynı zamanda insanlığın bu ortak mirası muhafaza ve ihya edilmiştir.

Fetihle birlikte camiye dönüştürülen ve 481 yıl cami olarak hizmet veren Ayasofya, 1930'lu yıllarda restorasyon çalışmalarının başlamasıyla halka kapatılmıştır. Ardından, 24 Kasım 1934 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararıyla müzeye dönüştürülmüştür. Danıştay, 10 Temmuz 2020 tarihinde söz konusu Bakanlar Kurulu kararını iptal etmiştir. Hemen ardından Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan imzası ile yayımlanan 2729 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle Ayasofya yeniden ibadete açılmıştır.

B

İSTANBUL'UN FETHİ VE FATİH'İN AYASOFYA VAKFİYESİ:
AYASOFYA-İ KEBİR CAMİİ

İSTANBUL'UN fethi yalnızca Türk ve İslâm tarihi açısından değil tüm insanlık için büyük bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı Devleti çok geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyunca barış, hoşgörü ve refahı tesis etmiştir. Tarihte "Osmanlı Barışı" (Pax Ottomana) olarak anılan bu dönem, günümüzde dinmek bilmeyen çatışmalar ve savaşlarla anılan Ortadoğu, Kuzey Afrika, Balkanlar ve Kafkasya gibi çetin coğrafyalarda benzersiz bir huzur iklimi ve bir medeniyet tasavvurunun yansımasıdır. Asırlar boyu çok çeşitli millet, kavim, dil, din, mezhep ve meşrepten insanın huzur ve barış içerisinde bir arada yaşamasını temin eden engin hoşgörü anlayışı, İstanbul'un fethinin ilk dakikalarından itibaren Fatih Sultan Mehmed Han'ın tavrında kendisini göstermiştir.

Fatih Sultan Mehmed Han, İstanbul'u fethettikten sonra şehirde kimseye zarar verilmemesini emretmiş, sivillerin tutuklanmasını durdurmuş, kadınlara ve çocuklara kötü muameleyi ve insanların köle olarak alınıp satılmasını yasaklamıştır.

Osmanlı'da asırlar boyu sürdürülen bir gelenek, fethedilen bir şehrin en büyük mabedinden ezan okunması ve ilk Cuma namazının bu mabedde kılınmasıdır. Böylece, o şehrin fethedildiği tescillenmekte, ilgili mabed "Fethiye Camii" olarak anılmakta ve şehirdeki diğer mabedlere gerekli olmadıkça dokunulmamaktadır. Fatih Sultan Mehmed Han, fetih sembolü olarak sancağını Ayasofya'nın ortasındaki mihrabın bulunduğu yere dikmiş, kubbeye doğru bir ok fırlatmış ve ilk ezanı kendisi okuyarak, İstanbul'un fethini

tescillemiştir. Ardından, şükür secdesi yaparak, iki rekât namaz kılmıştır. Bu davranışıyla da Ayasofya'yı camiye çevirdiğini göstermiştir.

Fetihin üçüncü gününde ilk Cuma namazı da fetihin manevi mimarı Akşemseddin'in imametinde Ayasofya Camii'nde kılınmıştır. Üç günlük süre içinde gece gündüz süren hazırlıklarla Ayasofya'ya mihrap ve minber konulmuş, ayrıca tahtadan bir minare dikilmiştir. Ayasofya içerisindeki taşınabilir heykel ve ikonaların caminin dışına alınmasını, duvarlardaki mozaik resimlerin ise kireç tabakayla örtülmesini emreden Fatih Sultan Mehmed Han, bu ilk Cuma namazında ordusuna bir hutbe irad etmiştir.

İstanbul'un fethinin hemen ardından Fatih Sultan Mehmed Han uzun süredir iyi bir idareden mahrum kaldığı için fakirliğe ve yıkıma mahkum olmuş İstanbul'u ve Ayasofya başta olmak üzere barındırdığı eserleri hızla yeniden yapılandırma gayreti içerisine girmiştir. Bu yeniden yapılandırma gayreti ise, Türk-İslam Medeniyeti'nin toplumsal yapısında merkezi bir öneme sahip olan vakıflar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, İstanbul'un fethiyle, Roma İmparatoru unvanını alan ve Bizans hanedanı üzerine kayıtlı bulunan tüm mülklere sahip olan Fatih Sultan Mehmed Han, Ayasofya'da kılınan ilk namazla birlikte camiyi vakfetmiş, "Fatih Külliyesi ve Ayasofya-i Kebir Vakfı"nı kurmuş, Ayasofya'nın ilelebet muhafazasını vasiyet etmiş ve cami hüviyetinin devamlılığını şart koşmuştur.

İstanbul'un tüm sosyal hizmetlerini karşılamak üzere vakıflar ihdas edilmiştir. Böylece, İstanbul bilim, eğitim, sanat, sosyal yardımlaşma gibi alanlarda kusursuz bir sistem olarak görülen vakıf kültürünün yaşama geçirildiği en başarılı merkezlerden biri haline gelmiştir. İstanbul, Türk-İslam Medeniyeti'nin üstün şehircilik anlayışını temsil eden bir görünüme bürünmüştür.

Vakıflar, kadılık makamı tarafından tescil edilen bir 'vakıf senedi' ile ihdas edilmektedir. Vakıf senetleri, padişah dâhil herkes

için bağlayıcı hükümler içermektedir. Fatih Külliyesi ve Ayasofya-i Kebir Vakfı'nın hukuki statüsünü belirleyen 1462 tarihli vakfiye de bu açıdan en önemli belgelerden biri olarak kabul edilmektedir.

Bu vakfiye, Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde 2202 (eski 666) numarayla kayıtlı bulunmaktadır. Vakfiyenin Evkaf Nezareti döneminde yapılan suret kaydı ise, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde İstanbul 6. Vakfiye defterinde 46 numarada kayıtlıdır. Aynı vakfiyenin Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapılan Latin harfli çevirisi de Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 575 numaralı defterde 82. sayfadan itibaren 46 sıra numarası ile kayıtlıdır. Bu belgede vakfın hayır müesseseleri, hayır şartları, akarları, yönetimi gibi konular detaylı biçimde anlatılmakta ve her vakıf senedinde olduğu gibi bir "vakıf duası" ve bir de "vakıf bedduası" yer almaktadır.

Fatih Sultan Mehmed Han'ın Ayasofya vakfiyesi incelendiğinde, bu vakfın bilhassa eğitim, din ve sağlık hizmetleri açısından dönemin en önemli kurumsal yapılarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu hizmetlerin devamlılığını temin etmek için çok sayıda çarşı, pazar, dükkân ve ev akar olarak vakfedilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivinde kayıtlı bulunan Fatih Sultan Mehmet'e ait 875 (1463) tarihli Osmanlıca "Ayasofya Vakfiyesi" nin günümüz Türkçesine çevirisidir.

AYASOFYA VAKFİYESİ

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla,

Hamd, şükür ve bütün övgüler; hoş belagat divanının en muhteşemi, reisi ve en üstte oturanı, her şeyin başlangıcının en evveli, oturduğu/bulunduğu makam latif ibareler ve resimlerle anlatılamayacak kadar seçkin, fesahat eyvanının sahibi ve dayanağı, üslup ve merasimi zor, yaptıkları şüphe götürmeyecek şekilde doğru, kelam-ı kadimin başı/ilk suresi, bütün ayetlerin özü, nurdan başka örtüsü olmayan güzellikler sahibi, yarattıklarıyla güzelliğini ve muazzamlığını perdesiz ortaya koyan, güzel kaide, üslup ve temaşası olan hassas ayin ve seyirgahların sahibi, muteber kelâm-ı kadim sayfalarının başı, tacın incisi, hikmetli ayetlerin mukaddimesi olan her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce Allah'a aittir.

O Allah ki, insanoğlunu güzel bir endam ile en güzel ve ulvi bir şekil üzere yarattığını bildirdiği "*Muhakkak ki biz insanı en güzel şekilde yarattık*"[1] hakikati ile övmüş ve bu şerefli insanoğlundan bazı fertleri "b*azısını dereceler bakımından bazısından üstün kıldık*"[2]şerefli ayeti gereği olarak padişah tahtına oturmaya layık kılmış, bu yüce ve üstün varlık olarak yarattığı insanoğlundan bazısını yüce iradesi gereği olarak adalet ve ihsan yoluna iletmiş, pak ve temiz nefislerinin tekâmüle ermesi için muhteşem cennetleri vesile kılan ibadet eden kullarına lütfedip vakfettiğini Kuran-ı Kerim'inde kesin olarak bildirmiştir.

Allah, Salih mümin zümresi ve ilmi ile amel eden muvahhid fırka-

---

1 *Tin Suresi, Ayet: 4*

2 *Zuhruf Suresi, Ayet: 32*

sını tek ve bir olduğu hakikat sırlarına vâkıf kılarak rızasının duraklarında bekletmiş ve peygamberlerin imamına uymalarını sağlamıştır. Ve yine bu inanan cemaati yüksek şükür mertebesinde kıyam ve daimi ibadet etmeye muvaffak kılmıştır.

Böylece onları *"Sevdiğinizden infak etmedikçe iyilik etmiş olmazsınız"*[3] ayeti kerimesine nail olmaya istekli ve mutluluk muştulayan *"Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a inananlar inşa ve imar eder"*[4] ayetinin o saadet içeren ortamına girmeye talipli kılmış olup, kimisini gaza ve cihat yoluna koşarak gitmeye ve kimisini lebbeyk diyerek hacc ve ihsan yoluna, pak ve temiz akan su misali malını harcamaya ve kimisini her biri bir şaheser hayrat eser inşa etmeye iletmiş ve her bir iyilik için *"Her kim bir iyilik yaparsa ona o iyiliğin on katı sevap vardır"*[5] ayet-i kerimesi gereği kat kat mükâfat vereceği muhakkak olan sözler vadederek insanların türlü türlü hayır amaçlarına yönelik mallarını alıkoyarak çok güzel özellik ve vasıftaki vakıfları sürekli olarak adeta yağmur yağdıran bulutlar gibi vakfetmelerini sağlamıştır.

İşte bu yüce Allah'ın dilediğine verdiği lütuf ve ihsanıdır. O büyük lütuf sahibidir. İnsanların en hayırlısı, her daim tükenmez sınırsız övgülere layık, cevher ve inci misali türlü türlü selamların sahibi beşeriyetin en hayırlısı Hazret-i Muhammed'dir (s.a.v.).

Sayısız salatlar *Her türlü eksiklikten münezzeh olan Allah kulunu bir gece götürdü*[6] ayetinin sırlarına vâkıf, *Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı*[7] ayet-i gülzarının nazırı, *"Ben insanoğlunun efendisiyim"* hakikatinin doğanı, *Sana bilmediğini öğretmiştir*[8] gerçeğinin gökteki Ankası, *"Ben latif sözlüyüm"* nükteli söyleminin edibi, *"Ben fasih konuşurum"* güzel ifadesinin habibi, seçilmiş tahtın oturanı, pak ve temiz olanlar zümresinin nişanı, en bilgin ümmi, öncenin sonuncusu, li-maallah (Allah benimledir) ülkesinin şanı yüce sultanı, yüce peygamberlik makamının sahibi, Hazret-i Muhammed Mustafa'nın (s.a.v) O'nun ehl-i beytinin pak ve temiz merkadleri üzerine olsun ki O'nun o cömert varlığı levh u kalemin yaratılışına sebep ve kâinatın yaratılışının nedenidir.

Bu aydınlık dolu iddialara *Sen olmasaydın kainatı yaratmazdım* hadisi apaçık bir delil olup, bütün nebi ve resuller ile arkasından giden ve doğru yola ileten bütün hidayet erleri parıltılı nurundan nasipdar olmaktadırlar.

BEYT:

[Diğer Peygamberler] Tarih olarak senden önce geldiler. Ancak sen fazilet olarak onları geçtin.

[O Muhammed ki] *Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi*[9] hakikat

---

***3** Ali İmran Suresi, Ayet: 92*

***4** Tevbe Suresi, Ayet: 18*

***5** Enam Suresi, Ayet: 160*

***6** İsra Suresi, Ayet: 1*

***7** Necm Suresi, Ayet: 17*

***8** Nisan Suresi, Ayet: 113*

***9** İnşirah Suresi, Ayet: 1*

nurlarının matrahı, *vesenin şanını yüceltmedik mi*[10] buyruğunun mazharı şanı yüce bir seyyidlerin kıymetlisi, ulu'l-emirlerin dayanağı, bütün âdemoğlunun rahmet sıfatının görüneni, şanı yüce bir senettir ki, saadetli zatı bütün insanoğluna rahmet nedeni, insanların senin şeriatına uyması onların dünya ve ahiret saadetine vesile olacaktır. Zira *Biz seni ancak âlemlere rahmet için gönderdik*[11] Bu iddiayı ispat sadedinde apaçık bir nastır.

Ayrıca her türlü selam ehlibeytinin ve *Ashabım yıldızlar gibidir*[12] hadisine mazhar saygın büyük ashabının mübarek kabirlerine olsun.

BEYT:

Hidâyet zirvesine yıldızlar oldular.

Allah Teâlâ onlardan razı olsun.

Bundan sonra; iz'an ve insaf sahibi her akıllı kişi için parlak ay gibi açık ve belirgin, irfan ve bilgi sahibi her gülşen bülbülüne zahir ve ayandır ki; bu sevgisiz zamanda baki ve devamlı olmak umudu imkânsız bir durumdur. Bu kahır ve eziyeti bol konaklama yeri olan dünyada sürekli kalma tasavvur ve düşüncesi hayal ve ihtimali imkânsız bir düşüncedir.

NESR:

Bu acımasız dünya ve yalancı rüzgâr taç sahibi nice saygın ve seçkin Sultanların ve Süleymanların taht ve tacını yok etmiş, nice istek ve ikbaline kavuşma arzusunda olan devlet erkânını kahır ve mağlubiyet eliyle ikbal ve gelecek beklentisinden mahrum bırakmıştır. O şaşaalı hayattan topraklara düşürmüştür.

BEYT:

Var feta deştin temâşâ eyle açıp ibret-gözün

Nice İskender turab olmuş nice Dârâ yatur

Bu fani, gamlı, çatısız yurtta ve solan dikenli gül bahçesinde baki kalmak mümkün değildir. Yine dünyada ömrün hızlı bir şekilde son bulacağı emellerin çabuk tükeneceği belirgin ve ecelin gelmesi ile şöhretli hayatların son bulacağı gün gibi açıktır.

BEYT:

Dâs-ı resminde felekde görünen şekl-i hilal

Hâsıl-ı ömrünü halkın biçmeye âlet gibi

Bezm-i gîtî ehlinin yâ kâse-i a'marı gâh

Eksilüb ki dolduğın işar iderâyet gibi

Bu sisli konak (dünya), itibâr ve akıl sahipleri için; *Ben insanları ve cinleri bana kulluk etsinler diye yarattım*[13] ayeti kerimesinde açıkça görüldüğü üzere sadece bir geçiş yeridir/köprüsüdür.

Çokça nimetlerin yaratıcısı Allah Teâla Hazretleri; *Biz gerçekten*

---

10 *İnşirah Suresi, Ayet: 4*

11 *Enbiya Suresi, Ayet: 107*

12 *Hadis*

13 *Zariyat Suresi, Ayet: 56*

ademoğullarını üstün bir şerefe mazhar kıldık[14] âyet-i kerimesinin anlamı üzere insanoğlunu iki cihanın özü ve sayısız nimet ve ihsanına, lütuf ve ikramına mazhar kılmıştır ki, *Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız sayamazsınız*[15] ayet-i kerimenin o zarif ve latif manası gereği çok değerli nimetlerini saymak mümkün değildir. Allah, her zaman şirin, candan aziz nimetler ve her an arzulanan nice türlü türlü lezzetler ihsan buyurur ki, en küçüğünün şükrünü bile eda etmede bütün dünya halkı aciz ve eksik kalır.

MESNEVİ:

Keremi âmm u lütfu mutlaktır.
Ni'amınun ehemmi eylüktür
Bir içim su nedir mülahaza kıl
Var kıyas eyle kadr-ı nimeti bil
Alsa Âdem bahasına nânı
Ne bunu kordu virmedük ne anı

Büyük âlimler bu hususta ayrıntılı bilgi vermişlerdir ki, Mutlak feyiz sahibi olan Hazret-i Allah insanoğlunu iki türlü cevherden yaratmış; binlerce nimet, çok değerli hediye ve lütuflar ihsan eylemiştir.

Bu nimetlerden birisi latif ve narin ruhtur ki, ala-yı illiyyin ve âlemlerin Rabbi olan Allah'ın kudsiyetinden nazil olmuştur. Bir diğeri insan bedenidir ki, aşağıların aşağısında su ve çamur terkibinden meydana gelmiştir. Bunların arasında mertebe farkı olduğu kadar her birinin sahip olduğu ilahi imkân ve kabiliyetler ve sınırsız nimetler arasında dahi farklar vardır.

Özellikle de bedeni nimetler ve cismani lezzetler arasında bazı büyük nimetler ve yüce lütuflar vardır ki, kişi onları dünya ve içindekilerle değiştirmez. Bunları elde etme yönteminde bütün varını ve yoğunu harcasa hiçbir şekilde elde edemez.

Mesela, bir karıncanın veya zayıf ve kimsesiz birisinin nefesi son bularak helak haddine ulaşsa, o anda yanında bulunan biri hiç şüphesiz Sultan Süleyman saltanatına sahip olmaktan daha şanslıdır. Yahut kavurucu bir çölde susuzluk ateşinden bitkin olup ruhu can çeşmesinden akarak ruhlar âlemine gitse hiç şüphesiz hiçbir fakir yoktur ki o esnada bir içim suyu Cimşid ve Efrasyab'ın hazineleri ile değiştirsin.

BEYT:

Kıssadan hissedür garaz-ı sâkî
Kıs alâ mâ semi'tehü'l-bâkî

Bunlardan murat şudur ki; Minnetsiz, başa kakmadan bolca rızık veren Allah'ın nimetleri yüce ve kelimesi ne üstündür. Ki sınırsız nimetlerinin en küçüğüne karşılık dünya malı harcansa Hak Teâla'nın şükrü ifa edilmiş olmaz.

Zillete düşmedikçe izzetin, killete/darlığa mübtela olmadıkça vüsatın/bolluğun, bîmâr/hasta olmadan sağlığın gerektiği kadar kıymeti bilinmezmiş. Öyleyse Allah'ın verdiği tüm bu yüce nimetlerin şükrü nasıl eda olunsun.

BEYT:

Tamamı idrak edilemeyen şeyin

---

14 *İsra Suresi, Ayet: 70*

15 *İbrahim Suresi, Ayet: 34*

Tamamının terk edilmesi câiz değildir.

Her akıllı ve zeki insana mutlak olarak gereklidir ki, alnını acziyet ve niyaz zemininden kaldırmasın ve bütün vaktini, hal, kal, bedeni, malı ile hülasa bütün ahvalı ile yüce Allah'ın dergâhından bol olan nimetlerin şükrünü eda etmekten beri eylemesin. Her nimeti, gerçek nimeti verenin belirlediği yola şevkle hasretsin ve hayır cihetlerine harcatsın. Bedensel kuvvetleri taat ve ibadetlere sarf ettirsin.

Aklı, evren sahifesi ve insanoğlu ceridesinde olan acaib yaratılışlar ve muhteşem hikmetlerin mütalaasına, Aziz olan ruhu yüce Allah'ın dergâhına tevcih ederek çokça teveccühler ve bolca münacaatlar ile mukaddes nurların parıltısına mazhar ve insanı inşirahlara mekân olsun ki, ilahi lütuf ve fazilet ile eşyanın hakikati olduğu gibi açığa çıkıp görünsün ki sabit olmayan dünya safhalarında olan evren rakamları ahiret ceridesi fihristinin mahiyeti ve akıbet evrelerinin nümuneleridir. Her kimseden zahir olan ameller ve sadır olan fiiller ahiret yurdunda olacak olan durumlara güzel örneklerdir. Hayır ve iyilikler cennet derecelerinin nüshası, kötülükler ve günahlar ise cehennem çukurlarının şekilleridir.

Allah Resulü şöyle buyurmuştur; *Cennet düz bir ovadır, oranın imar ve ihya edenleri ise Sübhâna'llâhi ve bi-hamdihi sübhâne'llâhi'l-azîm*'[16]dir. Bu çok güzel ve derin anlam yüklü hadis-i şerif birçok güzel şeyleri haber vermektedir ki, bir kimse dünyada bu kelimeyi ne kadar iade ve tekrar ederse cennette her biri bir derece sevaba nail eder. Belki her harfi, meyvesi bol bir dal mesabesinde olur.

Öyleyse şimdi, bu yeterli mukaddimeden sonra gaflete düşerek karşılıksız dünya şa'şaa ve debdebesine aldanma. Beka diyarı kafilesi ve misafirliğine heves et ve geri kalma. Fırsat kaçtıktan sonra hayretle pişman olmak akıllıların işi ve kâmillerin uğraşı değildir.

Şimdi ol devlet sahibine (padişah), Allah'ın yoluna öncülük etmek ve ahirete ilişkin işlerde tedbir almada aklını kullanmak, uyanık kalbi hidayet nuru ile aydınlatmak, dikkat sahibi olarak nebiler yolunun sonuncusu olan Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) yolundan gitmek yaraşır. Bütün bunlar ona gereklidir ki, bolluk günlerinde harcamasın ve aziz ömrünü telef etmesin. Hayır ve hasenat ile taat ve ibadetlerinin getirisini tahsil ederek övünülesi ekinlik, parlak ve bereketli ürün veren yerden ahiret azığı ve akıbete intikal yolluğu için geçimlik ve dönüş seferi için gerekli olan hazırlıkları tamamlasın.

BEYT:

İtmek istersen eger bâğ-ı cinânda mânca
Amel u zühd kumanyasını vâfir yüklen

Taki hızlı yok olan, yakın zamanda irtihal eyleyen bu makamda günlerin ikame etmeyi nihayete erdirme ve afiyet zamanının sınıra ulaşmakla yolculuk kösü alınıp bedende var edilen güç ve kuvvet alınarak *Sizleri ilk kez yarattığımız gibi bize tek tek geldiniz*[17] gibi sultan ve vezir, köle ve emir, aziz ve hakir, zengin ve fakir, tek ve yalnız, hizmetkârlar ve gösterişten beri dost ve yabancıdan uzak, sohbet eden arkadaş ve birlikte zaman geçiren yoldaştan uzak olarak *Ayakları bir-*

---

16 *Hadis*

17 *Enam Suresi, Ayet: 94*

birine dolaşır[18] işte o zaman durum mahvolup kötüleşir. Bu perişanlık ile tek başına yola koyulup o çok tehlikeli ve zor yolları olan vilayet tarafına yönelerek ilklerin ve sonuncuların savaşını yapan, nebilerin ve resullerin bir araya geldiği âlemlerin Rabbinin huzuruna varılarak *Bir görsen suçluları, Rableri huzurunda başları eğik dururken...*[19] Gibi hallerden Allah'a sığınırız. Kötü halli asiler, zincir ve prangalar esiri olup katı ve sert zebaniler elinde âlemlerin uçlarında elem verici ve büyük bir aşağılık içerisinde yakalandıklarında, hayır sahibi ise kazandığı taat ve ibadetler, iyilikler ve güzelliklerin Allah'a yakınlaştırması ile bakarak ilahi bakış ile bakıp bütün afet ve belalardan korunmuş ve son derece rahat, huzur, sevinç ve gurur üzere büyük bir mülke ve sürekli bir nimete kavuşur. *Kim Allah'a ve peygambere itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, Sıddıklar,* şehitler *ve sâlih kişilerle beraberdirler; bunlar ne güzel arkadaşlardır*[20] ayet-i kerimenin ifade ettiği üzere yürüyerek ebedi hayata ve sürekli lezzete erişsin.

Zaman ve zeminin padişahı, Osmanoğulları dairesinin kutbu,

KITA:

Sabahın sancak güneşi ve Satürn merkezli ayı
Evrenin hükümdarı, Jüpiter özellikli yıldızı
Eşsiz hakan ve benzersiz başkomutan
Eşsiz sultan ve benzersiz şehinşâh
Aziz olan melikler meliki, saadetli sultanlar sultanı, padişahlık makamında ikamet eden hükümdar mahfilinde en yüce yere sahip, saadet hırkasının nuru, şehamet bahçesinin nuru hiddet ve heybette zamanın Süleyman'ı, âlemlerin seçkini, Osmanlı mülkünün hükümdarı, İskender'in zaferi, ihtişamlı kişi, Rüstem gibi intikam alan, cesur, kahraman, saltanat sahibi, gökyüzü vilayetinin hükümdarı, yedi ataya varıncaya değin han oğlu han, sultanlık tahtının süsü, tacın aydınlığını arttıran, dünyanın şehinşahı, Allah'ın gölgesi ve orduların başkomutanı, saadet bahçesinin başı, seçkin ülkenin mümtaz efendisi ve lideri, gökyüzünün bilgi ve basiret güneşi, parlayan ay irfanın zirvesi, cesaret ormanlığının bahadır ve cesur aslanı, kahramanlık arsasının gönlü zengin ve vicdanlı emiri, cenk ve kavga meydanın hızlı süvarisi, mert ve cömertliğin madeni, lütuf ve ihsanın kaynağı, Allah Resulünün adaşı, Emirü'l-müminin, Allahtan hakkıyla sakınan muttakilerin imamı, ilahi lütuflara mazhar, sınırsız ve minnetsiz lütuf ve ihsan eserinin kaynağı, padişah tahtına oturan, gazi ve mücahitlerin sultanı, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın lütf ve keremi ile desteklenen, **büyük ata Gazi Osman Han oğlu merhûm Gazi Orhan oğlu merhûm Birinci Murad Han oğlu merhûm Yıldırım Bayezid Han oğlu merhûm Sultan Muhammed Han oğlu merhûm Sultan İkinci Murad Han oğlu Fetihlerin ve gazaların babası Gazi Sultan Muhammed Han** -Her türlü eksiklikten münezzeh olan Allah mülkünü ebedi ve hükümranlığını daim kılsın ve *"Allah yeryüzünü ve üzerindekileri miras alıncaya ki O miras alanların en hayırlısıdır"* dediği güne kadar onun yardımcılarını ve destekçilerini fazlı ile izzetli kılsın ve apaçık fazlı ile geçmişlerine

---

18 *Kıyamet Suresi, ayet 29*

19 *Secde Suresi, ayet: 12*

20 *Nisa Suresi, Ayet 69-70*

rahmet eylesin, haleflerini de kıyamete kadar daim kılsın-

O şanı yüce sultanın yedinci mertebede olması hesap ehlince yedi tam sayı olmakla her taraftan kemal ile vasıflanmasına yeterli derecede bir delil ve zaman ve zemin ehlince kıyamete kadar yüce emirlerine tabi olmalarına kati bir burhandır inşallah u Teâlâ. Bu Allaha hiç de zor değildir.

O öyle bir yüce ve muzaffer bir padişahtır ki; kösün debdebe ve ihtişamından dünya kârhanesinin kubbesi sesiyle yankılanmaktadır. Belki sesin korkusundan arşı taşıyan meleğin kanadı titremektedir.

Dünya tahtında oturan öyle bir padişah düşünün ki, Rum diyarını küfür ve delalet karanlığından temizleyerek iman ve İslam nuru ile aydınlatarak münevver kılsın, belki apaçık fetihleri ilahi kelimenin yüceltilmesine ve Muhammedi şeriatın parlak değerinin ortaya çıkmasına neden ve bütün İslam ehlinin asayişine delil olsun.

Her zaman o, halkın yöneticisi ve itaat edilen dünya hükümdarı ve evrenin uyulması vacip olan tacdarı, padişahın süslü ve zinetli tahtı, parlak ve süslü tacı olup dünyayı süsleyen fikirleri din ve devletin önemli işlerini düzenler. Dünyayı alan ve memleketler açan kılıcı mülk ve milletin işlerinde kesin karar vermekle onun serin gölgesinin himayesinde parça parça olan İslam yurdu ve halkı üzerinde uzanmaktadır. Onun izzet ve yücelik çadırı sonsuzluk çadır kazıkları ile yıldızların kazıklarına bağlanmıştır.

Cenâb-ı Allah'ın tahtını süsleyen, her zaman galip olan hükümdarın sancağının süsü, yüksek tacının bağışlandığı hükümdar, ülkeler fethedip bağlayan ve düşmanların hükümdarı Nebevi Hicretin –hicret sahibine binlerce kez salat ve selam olsun- 855 yılının Muharrem ayında Osmanlı Devleti tahtına çıktığında yüce Asitanı (İstanbul) her zayıf ve güçlünün sığınağı oldu. Padişah tahtının ve tacının sahibi olduğu günden itibaren *"Kişi gayret ve himmet kanatları ile uçar"* Yüce Allah'tan İstanbul fethinin kendisine müyesser istedi ve hükümranlığı zamanındaki Allah'ın velilerinden himmet talep ederek bu hatıra ve duygu ile dinlenmeyi kendisine haram ve bu hususta gerekli olan öncü hazırlıkları gecikmeksizin yaptı.

856 yılında güneş mertebesinde olan padişah saltanat merkezinde hareket ve bir yıl miktarı fetih hazırlıklarını yaparak fetih ve zafere başlayarak adına para basılan ve hutbe okunan nice hükümdar dünyanın süsü olan güzel yüzlü sevgili şehir ile nişanlanmak ve parlak süngü ve mızrakların dili, demirden kılıçların dili ve birçok mal ve kişi ile almak ister iken hiç birisine ilgi göstermeyerek nikâhlanmamış ve onların hiç birisine boyun eğmemişti. Ve hiç kimsenin kudret eli ismet ve vuslat eteğine erememişti.

BEYT:

Dostum sevgiliye talipli olanlar çoktur
Ancak ona ulaşanlar azdır.

Velhâsıl o aziz olan Allah fethi müyesser kılarsa tamamını vakfedeyim diye niyet ve kendisi ile Allah arasında ahit ve sözleşmeye azimet ederek 51 gün muhasaradan sonra *"Hayır, sahibi için biriktirilir"* veciz sözü ile bu soyu pak padişaha,

BEYT:

Mutluluk gözleri seni hissettiğinde
Uyu bütün korkular güvene döner,

Beyti gereğince yüce Allah'ın müjdesi, evliyaullahın imdadı, belki ariflerin kutbu **Ak Şemseddin Hazretlerinin müjdelemesi** ve ol Hayy ve Kayyum olan Allah'ın kolaylaştırması neticesinde emellerine

nail olmuş ve **Hicretin 857. yılının Cemâziyelâhir ayında İstanbul'un fethetmiştir**.

BEYT:

Önceki topluluklar fethe ram oldular
Fakat sonraki topluluklar zafere eriştiler.

Gayb lisanından sonrakilerin lafzı ve acayip terkip olan *"BeldetünTayyibetün" ifadesi ebced hesabı ile fethin tarihi olmuştur.*[21]

O tabiat ve huyu temiz olan Padişah tam on yıl boyunca ülkenin fetih ve teshiri, cihat nişan alametlerinin yerleştirilmesi, halkın durumunun ıslahı için uğraşarak kazaskerler ve sair büyük yöneticiler, değerli âlimler ile büyük şeyhler ve saygın fıkıh âlimlerine kıyamete değin sürecek olan saltanat erkânına elde ettikleri ganimet malını ve Aziz olan Allah'ın ikram eylediği nimetlerden *Sizi üzerinde yetkili kıldığı şeylerden harcayın*[22] ayeti üzere İstanbul'da hayrat eserler inşa etmelerine ruhsat, hayır işleri yapmaya icazet vererek her biri bir mevkii seçerek ve ol mevkide onların ismi ile meşhur olmuş hayrat inşa eylediler. O eski şehirde yüzden fazla kilise ve manastır hayır sahiplerinin güzel gayret ve çabası ile yeni camilere ve sağlam ibadethanelere ve nicesi medrese ve hangah ve tasavvuf ehli olanların yerleşkesi oldu. Bu kahramanca çalışmada tesis ettikleri nefis mescitleri yeniden yaptıkları medreseler ve imaretler ki basiret sahipleri tarafından müşahede edildiğinde gözleri kamaşır ve hayretler içerisinde kalırdı. Bunları burada zikretmek bile gereksizdir.

Böylece beş vakitte İslam mabetlerinde gönüllere hoşluk veren Muhammedî gülbanklar yüksek sesle söylenmeye başladı öyle ki; daha önceki adetler (Hristiyanlık dönemindeki) tersine çevrilerek Muhammedî gülbankların sadası ile gökler doldu.

BEYT:

Vaktine hazır ol ki çalındı
Pençgâh-ı Muhammed-i Arabî

Padişah hazretleri ezanla bir mana kazanan ve şeref bahşedilen bu şehrin sur, kule ve burçlarının tamir edilmesi için **Rumeli ve Anadolu taraflarından İstanbul'da ikamet etmeye istekli olan ahalinin engellenmemesi ve her tarafta meslek ve sanayi ehli olanların ailesi ile birlikte Payitaht'a gönderilmesi hususunda emirler ve hükümler göndermiş ve bu çerçevede her taraftan gelen maharetli mimarlar iş ve sanayi erbabı ile birlikte şehir imar edilmiştir.**

BEYT:

Hüner bir şehir bünyâd eylemekdür
Re'âya kalbin âbâd eylemekdür.

Ümitvarım ki anılan fetih ta kıyamete kadar tüm dünya lisanlarında anılacak ve muteber kitapların sayfalarında ayrıntılı bir şekilde yazılacaktır.

Makamı yüksek o padişah, yıldızlar kadar fazla orduya sahip hükümdar sağlam şeriat yoluna girerek himmet yelkeni ile denizine ma-

---

21 *BE:2+LAM: 30+DAL:4+TE:400+TI:9+YE:10+ BE:2+TE:400=857 Hicri.*

22 *Hadid Suresi, Ayet: 7*

lik olduktan sonra övünülesi fetihlerden feragat ve gönlü bu mertebeye kanaat ederek 867 hicri yılında bu nimetlere şükür bağlamında Küçük cihattan büyük cihada yönelerek pak ve temiz kitapta (vakfiyede) ayrıntılı bir şekilde açıklanan hayrata azimet ederek yeni camilerinin temellerini kazmaya başladı ve adalet ve diyanet elbiselerini şerefli vücutlarına giydirerek yüzlerce kilise ve manastırı şirkin kir ve pasından temizleyerek Allah'ın zikrini yapan topluluklar ve uyanık ehl-i iman için ibadetgâh haline çevirdi.

Hicri 875 yılının Receb ayına gelindiğinde hayrat eserler bina ve inşa olunarak tamamlanmış olup bu zarif belgede (vakfiyede) hayrat eserler ve iyilik merkezi binalar ayrıntılı olarak yazılmış ve uyulması gereken olan ilam edilerek fermanlar çıkarılmıştır.

Şimdi sadede gelince; vakfın hayratlarını yazmaya başlıyoruz. Allah zaferin sancaklarını ebedi kılsın. Vâkıfın yaptığı ve vakfettiği hayrat eserlerden birisi;

Kostantiniyye içerisinde Sultansarayı yakınında daha önce Hristiyan ahalinin ibadet ettikleri makâm-ı âli **Ayasofya** adıyla bilinen kilisedir. Ayasofya Camii Hazret-i İsa (Bizim peygamberimiz ve onun üzerine salat ve selam olsun) zamanında Rum Saltanatı Padişahlarının evlatlarından bir masuma bir hastalık isabet etmesi üzerine halkın durumu ve memleketin işlerinde bir karmaşa ve din ile devletlerine zeval ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya gelme ihtimali çok yüksek olduğundan, masumun annesi Sofya adlı Hatun'un Hazret-i İsa'ya hediye sunması üzerine Hz. İsa'nın hayır ve duaları sebebi ile gayb şifahanesinden bir şifa bularak hasta masum iyileşir ve İsevi Milleti içerisinde şanlı ve yiğit bir padişah olur. Bunun üzerine annesi bu sıhhat bulma nimetinin şükrünü eda için bu mabedi yaptırdığı tarih kitaplarında yazılıdır. Anılan bu cami şehrin içerisinde Yeni Kale civarında bulunmaktadır.

Padişah hazretleri bu bölgeye Eski Sarayı yaptırdıktan sonra uzun bir süre karargâh etmiş iken anılan kalenin zemini zeytinlik ismi ile anılan bir mesire yeri olduğundan, buraya yeni bir saray yaptırmayı çok arzu ettiğinden Sarayı Hümayun (Topkapı Sarayı) yapmaya himmet ederek burayı saltanatın merkezi etmişlerdir. Yüce Allah mübarek kılsın.

Bu sarayın sınırı, doğu tarafı Kâfirlerin Reisine (Kralına) ait bir kilise olup hala saltanat tarafınca ibka olunan Buka-i Sultaniyye ve Yenikale suruna bitişik olmakla kendileri için seçtikleri boş arazi ile kıble tarafı umumi yol ve izni hümayunları ile bina olunan Ahmet bin İsmail, Musa bin İlyas, Hasan bin Ahi Mahmut evleri ile azatlılarından Yusuf bin Abdullah'ın evi, batıdan cami imamına mesken olarak yinşa eyledikleri mesken, Ali bin Hamza el-Hayyat, Mustafa bin İshak ed-Dellâl'ın evleri ve önceleri kilise iken Saatçi Hamza Bali bin Hacı Mehmet'e tayin buyrulan ve caminin saatçisinin sakin olduğu ev, kuzeyden umumi yola ulaşır, o yol sakfların (çatı, tavan) altında olup Ayasofya Camii'nin tetimmesi olan medrese ile cami arasındadır ve kuzey tarafı bazen Sultan Bayazıt oğlu Sultan Mehmet'in kızı Selçuk Hatun mülkü ile sınırlıdır.

Vakfedilen hayratlardan biri de, Kostantiniyye'de, ulemadan Mola Zeyrek'in orada oturmasından dolayı Mevlana Zeyrek Mahallesi denilen mahallede bulunan *Zeyrek Camii* adı verilen kilisedir ki, doğudan taraf-ı saltanat için tahsis edilen boş arazi, kıble tarafından umumi yol, batıdan Zeyrek Medresesi Odaları denilen hücrelerin sahnı ve kuzeyden ise, zikredilen odaların bir kısmı ile sınırlıdır. Fatih Sultan Meh-

met hazretleri *işte onlar hayırda yarışırlar* [23] ayet-i kerimesine mazhar olmak amacıyla bu kiliseyi içinde cumaların ve cemaatle beş vaktin kılındığı bir mescid haline getirmiştir.

Bu hayratlardan biri de, Kostantiniyye içinde Eski İmaret diye adlandırılan mahallede bulunan Eski İmaret Kilisesi'dir ki, doğudan taraf-ı saltanat için terk edilen boş arazi, kıble tarafından ve kuzeyden Eski İmaret Odaları diye bilinen hücreler ve batıdan da zikredilen hücreler arasında bulunan boş sahn ile sınırlıdır. Ebu'l-Feth Sultan Mehmet, bu kiliseyi de içinde beş vakit namazın kılınacağı mescid haline getirmiştir.

Bu hayratlardan biri de, yine Kostantiniyye'nin içinde yer alan ve Kalenderhane diye bilinen kilisedir ki, yerinin şöhretinden dolayı, tarif ve tahdidden müstağnidir. Padişah hazretleri burayı, fakirlere, yoksullara, şehre gelen giden misafirlere vakıf olarak tahsis etmiştir.

Bu hayratlardan biri de, *Darü'l-Feth Galata'da,* iskele Kapısı›na yakın Hacı Hamza Mahallesinde bulunan kilisedir ki, Hıristiyanlar nezdinde *Mesadomenko Kilisesi* diye bilinmektedir ve kuzeyden ve doğudan umumi yol, kıble tarafından özel yol, doğudan Cenderecioğlu diye bilinen Hoca Muhyiddin bin Hoca Şemseddin'in mülkü ve Dershane demekle meşhur bahçe ve Nakışlı Kilise dedikleri kilise ile sınırlıdır.

Bu hayratlardan birisi de Kostantiniyye tevabi'inden *Silivri* diye bilinen kale içerisinde bulunan kilisedir ki, doğudan Tüccar Nasuh bin İlyas mülkü, kuzeyden Kadı Kasımoğlu Musa Çelebi mülkü, batıdan ve güneyden umumi yol ile sınırlıdır.

Padişah hazretleri –nasıl ister ve seçerse- şer'i Nebevi ve Müsted'âyı Dîn-i Muhammedi olmakla bu altı kiliseyi cami ve zaviye olarak vakıflarına ilhak buyurmuşlardır.

BEYT:

Yıkdı hezâr bütkedeyi mescid eyledi
Nâkûs yerlerinde okutdu ezanları

Bundan sonra padişah hazretleri yaptıkları bu hayratlar ile yetinmeyip, Devlet-i Zât-ı şahanelerinin saltanat merkezi olan ve akabinde evlatlarının saltanat merkezi olarak ebediyyen kalacak Darussaltanat (İstanbul) âriflerin kutbu, sâliklerin zahiri Şeyh Vefazade –Allah sırlarını aziz eylesin- Mahallesinde müceddeden bir cami-i şerif bina buyurdular, Cami Mahallesinde mübarek şeyh efendinin adı ile bilinir olduğunda sınırlarını belirtmeye gerek yoktur. Rumelihisarında Yenikule denilen yerde bir cami inşa ettiler ki bu cami de civarda bilindiğinden sınırlarını saymaya hacet yoktur.

Bütün bunlardan sonra, çok sayıda fazilet ve kemalinden çok az bir kısmına yukarıda işaret olunan bu meşhur büyük Emir -Allah saltanatını bütün insanların toplanacağı ve bir araya geleceği kıyamet gününe kadar ebedileştirsin- sadece ve sadece Allah rızasını gözeterek, sevabını dileyerek ve O'nun azabının eleminden kaçabilmek ümidiyle, Kostantiniyye şehrinin ortasında, şu anda *Yeni Camii Mahallesi* diye bilinen yerde, binası yüksek, temelleri görülmemiş şekilde muazzam, duvarları sağlam, sanat güzelliği ve sağlamlıkta kemal noktasına ulaşmış, camilerde bulunması gerekli her şeyi içinde bulunduran, içinde gönüllerin arzuladığı gözlere zevk veren ve bakanları doyuran her şey bulunan, şehirlerdeki mescidler arasında bedenlerin temel azaları gibi

---

23 *Müminün Suresi, Ayet: 61*

yer tutan, tarif ve tahdidden müstağni bir cami (Fatih Camii) daha inşa eylemiştir ki, caminin mihrabı sanki safa köşesi, latif minberi asuman gibi, kandilleri ise dolunay misalidir.

BEYT:

Ayinedür ki rû-yı safâ gösterür müdâm
Sahn-ı harîm-i hurremi ferşinde her ruhâm

Caminin iki minaresi olup bu minarelere sidre-i müntehâ (cennetin uç noktası) denilse yeridir.

Zikri çokça geçen Alicenab Padişah hazretleri, Allah indinde ilmin önemini bilerek ve ayet ve hadislerde ilimle ilgili nakillere vâkıf olarak bu mescidin (Fatih Camii'nin) çevresinde sekiz medrese (Medaris-i Semaniye) denen medreseyi inşa buyurmuşlar ve İstanbul'un ilim ve ulema merkezi olmasını murat etmişlerdir.

BEYT:

Kalbin hayatı ilimdir ona sımsıkı sarıl
Kişinin ölümüne sebep ise cahilliktir ondan kaçın

Varlıklar içerisinde insan can taşıyan diğer varlıklardan ilim ve irfan ile mümtaz olur. *Allah Adem'e her şeyin ismini öğretti*[24] emrini insandan başkasına ferman buyurmadı. Bundan dolayı ilik en yüce maksat, en sağlam tutulacak yer ve yüce kıbledir.

Padişah hazretleri işte bu deliller muvacehesinde ilim hanesini tamir, ışıklarını tenvir, sahasını temiz, fenasını safalı ve gönül çeken bir yapmaya karar verdi ve bu yüksek seviyedeki sekiz medreseden her birinin arkasına da, onlardan daha küçük olan ve Tetimme diye adlandırılan birer medrese ile caminin batıya meyleden kısmında bir Daruttalim bina eylediler ki, medresede bütün Rum diyarından (Anadoludan) ilim taliplisi olan öğrenciler bu gün gibi aydınlık, mermerleri güneş gibi parlak mektepte ilim tahsil etsinler. Yukarıda sayılan hayratların hepsi ol zat-ı âlî-cenâba (padişaha) intisap ile beyan, tarif ve tahditten beridir.

Padişah hazretleri caminin batı tarafında bir bölüm inşa eylediler ki burası talebelerin, ilim adamlarının ve civardaki tüm ihtiyaç sahiplerinin iktibas etmesi ve faydalanması amacıyla kütüphane olarak hizmet verecektir. Zaman-ı devletlerinde ulemanın ekserisi camilerde sakin olmakta olup, padişah hazretleri caminin civarına ulemanın kullanacakları meskenler de yaptırarak burayı ulema ve öğrenciler için mamur bir ev haline getirmiştir.

Padişah hazretleri batıni dertlere şifa merkezi ve meskeni olmak üzere garip, gureba, misafir, yolu düşan, muhtacin ikamet etmeleri amacıyla sünneti İbrahim Halilullah üzere *ihtiyaçları olmasına rağmen, yiyeceği; yoksula yetime ve tutsağa yedirirler*[25] ayeti muktezasınca cami-i şerif civarında iki yüksek imaret bina etmişlerdir ki, *orada nereye bakarsan, nimet ve büyük bir saltanat görürsün*[26] ayetini çağrıştırır.

Kesilmez nânı bir dem çûn meh-i îd
Seher tâ şâm hem-çûn kurs-ı hurşîd
Müheyyâ cennet-âsâ türlü nimet
Salâdur yiyüp içen câna minnet

---

24 *Bakara Suresi, Ayet: 31*

25 *İnsan Suresi, Ayet: 8*

26 *İnsan Suresi, Ayet: 20*

Döşenmiş sofra-i zerrîn şeb u rûz
Misâl-i mihr u mâh-ı âlem-efrûz
Hüdâyâ sâhibin gark-ı ni'am kıl
İki âlemde dâim muhterem kıl

Bu iki imaretten her biri eşşiz bir misafirhane, bahane bulunamayacak bir ziyafethanedir ki, cennet nimetleri gibi feyzi eksilmez, Rahman'ın rahmeti gibi bol bol ikram etmekle eksilmez.

Padişah hazretleri bu iki imaretin birini İmaret diğerini Daruşşifa diye adlandırdı, padişahın şöhretine binaen herkesçe bilinen bu yerlerin sınır ve hudutlarını belirtmeye gerek yoktur.

Hayrat yapılarının her biri ehli taatin mabedidir ve zengin, fakir herkese açıktır. Zikri gecen Ayasofya Camii, Molla Zeyrek Camii, Galata Camii, Silivri Camii ile kendilerinin bina buyurdukları Yeni Camii (Fatih Camii), Şeyh Vefazade Camii ve Rumelihisarı Camii olmak üzere toplam yedi cami ehli İslam Müslümanların rükû ve secde edecekleri cami ve mescitlerdir. Padişah hazretleri bundan sonra bütün cami ve mescitlerini ruku ve secde etmek, cemaatle ve ferdi olarak farz, vacib, sünnet ve nafile namazlarını kılmak üzere şiddetli olan azabından korkarak ve kaçarak Rahim ve Rahman olan Allah'ın rızasını umarak, *o gün ne mal ne de oğullar fayda verir. Ancak Allah'a temiz bir kalple gelenler hariç*[27] ayetindeki Cenab-ı Hakkın yardımını ümit ederek Müslümanların hizmetine sundu.

Kalenderhane adıyla anılan mekânı fukara ve dervişanın zikirlerinin yapıldığı ve fukara ve dervişanın meskeni olarak vakfettiler. Büyük medreselerden her birini ulema ve fazilet ehli kişilerin akli ve nakli ilimleri ilim taliplisi öğrencilere öğretmeni ve onların dimağlarını ve akıllarını aydınlatmak ve kalplerini ilmin faziletini aktarmak için vakfettiler. Müderrisler bu medreselerde çeşitli ilimler, maarifler, hikmet letayiften bahisler öğreteceklerdir ve öğrenciler eğitim hayatı boyunca medresede sakin olacaklardır.

Büyük medrese odaların yatılı kalan öğrenciler küçük medresede sakin olan öğrencilere göz kulak olacaklardır. Daruttalimde ise öğrencilere ve müslüman ve muvahhit çocuklarından talep edenlere Kur'an-ı Kerim, tecvid ilmi ve Kur'an ile bağlantılı ilimler öğretilecektir.

Daruşşifa ise hasta, yaşlı, misafir ve yolcuların vakfıdır. Bu sınıftan zahiri derdi sıkıntısı olanlar hastanede tedavi edilecektir.

Padişah hazretleri yukarıda tafsilatıyla beyan edilen hayrat eserlerdeki hizmetlerin kesintisiz gerçekleşmesi için, İstanbul haricinde bazısında gayri müslimler, bazısında müslümanlar ve gayri müslimler, bazısında müslümanların sahip oldukları otuz beş adet köylerin dâhilinde olan ve sınırları, vasıfları yazılı bulunan yerlerden bazılarını satın alarak bazılarının ise vergilerinin vakfına tahsisini murat etti. Bu köyler aşağıda yer almakta olup köylerin detaylı sınırları ve vakfedilen yerlerin evsafı tahrir defterlerine yazıldığı için burada detaya fazla girilmeyecektir.

Köyler ve Mezraalar

Silivri adıyla bilinen kale ve müştemilatı,

Tekfurdağı'nda bulunan Benatos ve Rados adlı köyler,

Çorlu kasabasında Kefere Mahallesi ve buradaki Çeribaşı Çiftliği, Çorlu kasabasında Ereğli isimli köy, Çorlu kasabasında Hando isimli köy, Çorlu kasabasında Papaslık isimli köy.

---

27 *Yusuf Suresi, Ayet: 88-89*

Kırkkilise sancağında İskoplos isimli köyün tamamı ve ona bağlı Kara Hamza köyü, Seviler köyü, Hemşehri köyü, Malkoçlu köyü, Kırkkilise sancağında bağlı Padra köyü, Kırkkilise sancağında Ereğlice köyü'nün tamamı ve ona bağlı olan Bektaşlu köyü ve Kara Kuşlu köyü, Kırkkilise sancağında Korucu (Dolya) köyü, Kırkkilise sancağında Yundoğlanı (Hızırcı) köyü, Kırkkilise sancağında Koyun Kafiri köyü, Kırkkilise sancağında Kurtcağız Viranı Müsellemliği diye bilinen köy.

Vize sancağında İspatla köyü'nün tamamı ve ona bağlı olan Kara Yahya Müsellemliği denilen köy, Vize sancağında Kurbağa re's (Aşağa Çeltikçi) isimli köy. Vize sancağında Sucukdere (Kavaklı) isimli köy. Vize sancağında Sucukdere köyüne bitişik Gönc Çiftliği denilen arazi, Vize nahiyesinde Fekle köyü. Vize nahiyesinde Serakine köyü, Vize nahiyesinde Hasboğa köyü ve ona bağlı olan Ceybçi Çiftliği, Vize nahiyesinde Örenlü köyü, Vize nahiyesinde Kabanos köyü, Vize nahiyesinde Çakanhori köyü, Hayrabolu kadılığına bağlı Brafça köyü.

Pınarhisar'ında kazasında Çeltiklik denilen hark,

Burgos (Lüleburgaz) kazasında bulunan hark ki halk arasında ark denir. Zikredilen ve toplamda otuz beş adet olan bu akarlar, tüm eklentileri, müştemilatı ve hukuki haklarıyla vakfedilmiştir. Bu vakıfların bazıları padişahın yüksek şanına bağlı olmasıyla zenginleşmiştir. Bazı köylerin sınırları detaylı olarak defterlerde kayıtlı olup bu defterler diğer defterlerle birlikte hazinede muhafaza edilmektedir.

Süleyman heybetindeki padişah altın işlemeli kılıcının darbeleriyle muhkem hisarları fethedip putlara tapanların zulmünü, günahların gece gibi karanlıklarını, küfür adetlerini, şirk inançlarını yok etti. Saadet vesilesi olan memleketi İslam nişanının nuruyla nurlandırıp, Allah'ın emir, hüküm ve nehiyleri ile temizleyerek, apaçık doğru emirlerin çiçekleri ile kokulandırıp, hakikat dininin eserleriyle süslemeye gayret eyledi. Padişahın yüce devletinin kapısı, milletin erzakının taksim edildiği yer olarak, tüm halkın işini tedarik etmekle; adı geçen şehirde ve Galata'da pazarlar, dükkânlar, hamamlar, hanlar, değirmenler, oturulacak yerler ve evler inşa edip hepsini İslam hukukuna uygun bir şekilde sahih olarak vakf eyledi.

Çarşılar

Vakıf akarlardan biri Bedesstan'dır ki, Bezzazistan ve dükkânları denir; Saltanat Kapısı, Kostantiniyye'de merhum Mahmud Paşa İmaretinin yakınında, Çakır Ağa Mescidi Mahallesinde bulunmaktadır. Bezzazistan yüz on sekiz sandığı içermekte olup kendisine bitişik olan dükkânlar da vakıftandır. Çevrede bina edilmiş dükkânlar -bezzazlar, takkeciler ve terzilerin içinde oturduğu- ve Bitpazarı denilen dükkânlar bu bezzazistana tabidir. Dükkânların tamamı sekiz yüz kırk dokuz adettir ve hepsi vakfa dâhil olup sınırları defterde yazılmıştır.

Bunlardan biri de Sultanpazarı olarak bilinen ve çok sayıda hücreleri ve dükkânları içinde barındıran Büyük Çarşı'dır ki medreselerin etrafını çevirir; inşa buyurdukları Yeni Câmi'nin (Fatih Câmii) yakınlarında ve Kostantiniyye şehrinin ortasındadır. Bu çarşıda iki yüz seksen altı adet dükkân ve otuz iki adet hücre mevcuttur. Bunların hudutları da vakıf defterinde belirtilmiştir.

Kostantiniyye'de Mahmud Paşa dükkânları denilen pazar, merhum Mahmud Paşa İmaretinin yakınında bulunmaktadır. Bu çarşı, dört blok halindedir; bir kısmı diğerine karşılık gelmektedir. Bu dükkânların arkasında ve çevrelerinde bulunan dükkânlar da vakfa tabidir. Tamamı iki yüz altmış beş dükkândır ve sınırları evkaf defterinde kayıtlıdır.

Kostantiniyye'de, adı geçen mahallenin aşağısında bulunan Saraç-

lar Çarşısı denilen Pazar, uzak bir mahalle düşmüştür, Canalıcı Kilisesi Mahallesinde bulunmaktadır yüz on dükkânı muhtevi olup bunlarda saraçlar oturmaktadır.

Saraçlar Çarşısı yakınında Üstad Ayas Mescidi Mahallesinde Beylik dükkânlar ismiyle anılan Pazar otuz beş adet dükkândır ve sınırları vakıf defterinde yazılmıştır.

Yine aynı mahallede bulunan bir çarşının sekiz adet dükkânı Kazasker Dolabı denen dolap yanındadır on bir adedi ise Kazasker Hamamı yakınındadır bu iki kalem on dokuz adet dükkândır.

Evkaftan olan bir pazar, birbirine bitişik on dükkândan meydan gelir ve Eski Odalar olarak bilinen acemi yeniçerilerin meskeni olan mahallin yakınında bulunur.

Hoca Pîrî Mescidi Mahallesinde yirmi altı adet dükkânın altı aded birbirine bitişiktir. Dört tarafı umumi yol ile sınırlanmıştır. Yirmi adet dükkân birbirine bağlı, bitişi, uzunlamasına ve genişlemesine denk gelmekte ve uygun düşmektedir. Dâye Hatun ve Hoca Hamza mülklerine bitişiktir.

Darbhâne ismi ile şöhret kazanmış yer civârında Sekbânbaşı Yakub Bey Mescidi Mahallesinde olan çarşıda sekiz adet dükkân birbirine bitişik ve bazısı karşılıklıdır. Aynı mahallede bulunan ve sultan vakıflarından olan hücrelere bitişiktir. Darbhâne yanında bir adet dükkân, Mercân Ağa mülküne bitişiktir.

Yeni Kule yakınında birbirine bitişik on iki adet dükkân ki bu dükkânlar dört taraftan boş arsa ile sınırlıdır.

Kirişhâne olarak bilinen kule dışında yine dört taraftan boş arsa ile sınırlı, birbirine bitişik altı adet dükkân vardır.

Unkapısı Mahallesinde yerli ahali tarafından iyi bilinen Unkapısı Çarşısı'nda (Komşu hakkı üzerinde o kadar önemle durdu ki neredeyse komşuyu komşuya mirasçı yapacak sandım) hadîs-i şerifi gereğine tâbi olmak arzusu ile eziyet çektirmekten korkulması, vakıf dükkânların bir arada sunulmasına mâni olmaktadır. Bu sebeple zikr olunan çarşıda şerefli vakıfları ayrı yerlerde olmakla, dükkânların madde madde beyan edilmeye ihtiyacı vardır.

Sabunhane olarak bilinen, Manyaslı Nasuh mülküne bitişik bir adet dükkân. Hacı Hamza mülküne bitişik bir adet dükkân Helvacı Ali mülküne bitişik ve birbirine yapışık iki adet dükkân, Debbâğ Hasan mülküne bitişik bir adet dükkân, biri Başhâne diğeri helva dükkânı olarak bilinen iki adet dükkân (ikincisi sultan vakfına bitişiktir). Yahya Yahudi mülküne bitişik ve birbirine yapışık dört adet dükkân, Hocazade olarak bilinen Molla mülküne bitişik ve birbirine yapışık dört adet dükkân, Debbâğ Seydî yetimlerinin mülküne bitişik ve birbirine yapışık altı adet dükkân, adı geçen çarşı yakınında Âşık Paşa oğlu Hacı Ahmed mülküne bitişik ve birbirine yapışık iki adet dükkân, aynı mahalde birbirine bitişik üç adet dükkân, Karamanlı Hacı Sinan mülküne bitişik ve birbirine yapışık iki adet dükkân, zikredilen Hacı Sinan ve Hacı Osman mülküne bitişik ve birbirine yapışık iki adet dükkân, aynı mahalde bir adet dükkân, kısaca bahsedildiği üzere adı geçen çarşının tamamı otuz bir adet dükkândır.

Merhûm Sarı Demirci Mescidi Mahallesi çarşısı da kısım kısım yirmi bir adet dükkândır: Hacı Timurtaş mülküne bitişik ve birbirine yapışık dört adet dükkân, Yiğitoğlu hatunu mülküne bitişik ve birbirine yapışık beş adet dükkân, Çerçi Hacı mülküne bitişik, üst katında bir hane bulunan bir adet dükkân, Yahudi Leriz mülküne bitişik ve önceki dükkâna benzeyen bir adet dükkân, Aynı mahallede merhûm Sarı demircinin dâmâdı Abdullah oğlu İsmail mülküne bitişik on adet dükkân, KinigozKapısı Pazarı da yirmi iki adet dükkândan oluşur.

Debbâğhâne denilen pazarda yirmi yedi adet dükkân vardır sahildedir ve kale dışındadır.

Silahhâne olarak bilinen pazarda otuz iki adet dükkân vardır ve bunlar da denize yakındır.

Büyük Ayasofya Çarşısı'nda otuz dokuz adet dükkân vardır. Bunların sınırı ve kayıtları vakıf defterinde mevcuttur.

Ayasofya Mahallesinde üçü bir mahalde başka ikisi bir mahalde olan beş adet dükkân vardır.

Elvanoğlu Mescidi Mahallesinde Yenikale yakınında Yenikapı civârında dört adet dükkân vardır. Tamamı kırk sekiz adet dükkândır.

Ayasofya Mahallesinde Yeni dükkânlar olarak bilinen Pazar, on yedi adet dükkândan oluşur. Kemer olarak bilinen tâk yanında, kuzey taraftadır. Birbirine bitişik ve bazısı karşılıklıdır.

Balık Pazarı olarak bilinen pazar, birbirine bitişik ve bazısı karşılıklı on adet dükkândan oluşur. Mahalleye Balık Pazarı Mahallesi demişlerdir. Zikr olunan pazar yakınında bir adet dükkân daha vardır tamamı on bir adet dükkândır. Bahsedilen akarların tamamının sınırı vakıf defterinde tutulmaktadır.

Aynı şehirde Bakırcılar Çarşısı denilen pazarda Yahudi kilisesine bitişik ve birbirine yapışık altı adet dükkân. Zikr olunan Bakırcılar Çarşısı'nda biri Sultan'ın vakfına bitişik diğeri merhûm Murad Paşa vakfı yakınında iki adet dükkân vardır. Zikr olunan çarşının arkasında dört adet dükkân vardır ve bunlara bitişik üç hücreden oluşan bir ev vardır tamamı Hacı Timurtaş mülküne bitişiktir. Zikr olunan çarşıda on bir adet dükkân ve bitişiğinde üç adet hücresi olan bir ev Durmuş anası denilen kadının mülküne bitişiktir. Zikr olunan Bakırcılar Pazarı'nda birbirine yapışık dokuz adet dükkân, tamamı Murad Paşa Hanı'na bitişiktir. Zikr olunan pazarda birbirine yapışık yedi adet dükkân, Maymuncu Ali mülküne bitişiktir. Bakırcılar Çarşısı'nda birbirine bitişik beş adet dükkân, zikr olunan çarşıda merhûm Has Murad Hanı'na bitişik ve Hacı Mahmud Bakırcı mülküne yapışıktır. Demirci dükkânı olarak bilinen bir adet dükkân, Has Murad mülküne bitişiktir. Zikr olunan çarşının tamamı kırk beş adet dükkândır. Padişahın vakıflarına mensubiyeti sebebi ile beyanına gerek yoktur.

Dikilitaş Mahallesinde, halk arasında Dikilitaş Çarşısı olarak bilinen pazar. Aynı mahallede bazısı karşılıklı bazısı birbirine bitişik yetmiş yedi adet dükkân; iki tarafı Canbaz olarak bilinen Mustafa Subaşı mülkü ve Abdullah oğlu Yeniçeriler Zaimi Okçu Karagöz mülkleri ve iki tarafı ise hususi yol ile sınırlıdır. Aynı mahallede iki adet dükkân vardır birbirine bitişiktir. Biri bozahâne olarak bilinen biri pul darbhânesi olarak bilinir. Etrâfı umumi yola ve bahsedilen dükkânlara bitişiktir.

Bahsedilen çarşılardan biri kırk beş aded dükkândan oluşan Odun Kapısı pazarıdır. On dört adet dükkân Odun Kapısı Mahallesindedir ve birbirine bitişiktir. Çakır Ağa mülkü ve Silahçı İsa Bey mülkü ve Hatib Süleyman Çelebi binası ile sınırlıdır. Zikr olunan Odun Kapısı yakınında iki adet dükkân vardır ki, her biri sabunhâne olarak bilinir. Biri Küçük Hacıoğlu mülküne biri Çakır Ağa mülküne bitişiktir. Odun Kapısı yakınında birbirine bitişik veya karşılıklı on dokuz adet dükkân vardır. Kale duvarı ve zamanın sultanının kölesi Abdullah oğlu Hasan mülküne bitişiktir. Bahsedilen mahalde birbirine bitişik dokuz adet dükkân vardır. Umumi yol ve sultaniye dükkânları ile sınırlıdır. Aynı mahalde, sabun dükkânı olarak bilinen, üstünde oda olan bir adet dükkân vardır. Tatar Musa oğlu mülküne bitişiktir.

Hanlar

Misafirlerin konaklaması için vakfedilen hanlardan biri Sultan Hanı'dır ki, altlı üstlü doksan sekiz hücreden oluşur. Kostantiniyye'de Bey Kervansarayı olarak bilinmekte ve Mahmud Paşa Hamamı yakınında, Daye Hatun Mescidi Mahallesinde bulunmaktadır. Etrafında bulunan kırk iki aded dükkân da bu hana bağlıdır.

Bodrum Kervansarayı olarak bilinen han, Kostantiniyye'de Eski Saray olarak bilinen Saray-ı Âmire-i Sultânî civârındadır altlı üstlü otuz bir adet hücreden oluşur. Duvarına bitişik on dört adet dükkân vardır. Dışında ise, kervansaraya bitişik dokuz adet hücre vardır.

Yine İstanbul'da Odun Kapısı Mahallesinde olan bir adet han, Eski Han olarak bilinir. Öksüz Mehmet mülküne bitişiktir.

Kostantiniyye'de Kalealtı Mahallesinde Yemiş Kapanı olarak bilinen hanın altta on bir, üstte on altı adet hücresi vardır hana bitişik on altı adet dükkân vardır.

Hamamlar

Bundan sonra halkın ihtiyaçları için hamamlar bina ederek, hepsini şerefli hayrâtının işleri için vakıf buyurdular.

İskeleye yakın Kalealtı Hamamı, Yahudi Hamamı dedikleri hamam, Sinan Paşa Hamamı, Alacahamam, Sırt Hamamı, Kazasker Hamamı, Azebler Hamamı, Balat Kapısı Hamamı, Çavuşbaşı Hamamı, Külle (Kulle) Hamamı, Yeni yaptırdıkları câmi yakınındaki hamam. Tamamı Saltanat Kapısı, korunmuş Kostantiniyye'de bulunan hamamlardır.

Bunlardan sonra Galata'da da hamamlar inşâ buyurdular: Süleyman Bakırcı Mahallesinde bulunan Direklice hamam, Câmi Mahallesinde bulunan hamam, Karaköy Mahallesinde bulunan hamamdır ve Tophane Kapısı yakınındadır.

Akârlar

Vakıf kurucusu padişah hazretleri bu mertebeler ile yetinmeyip, Devlet'in sahibinin yüksek yardımı ve bol keremi ile akarların inşasının gerekliliği üzerine Kostantiniyye ve Galata'da bazı akarlar inşâ ve ihyâ buyurdular.

Ayasofya Mahallesinde zikr olunan Ayasofya Çarşısı'na yakın zemin katta iki ev ve bir avludan oluşan bir adet menzil.

Ayasofya Câmii'ne bitişik yirmi beş adet menzil. Dokuz adedi kuzey duvarına kalanı kıble duvarına bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta üç adet hane ve üstü odalı bir dükkândan oluşan bir adet menzil.

Karakadı Mahallesinde altlı üstlü ikişer haneden oluşan bir adet menzil. Orya Kapısı Mahallesinde bir adet dükkân.

Edirneli Yahudiler Mahallesinde boyahâne olarak bilinen bir adet dükkân. Aynı mahallede Fildamı denilen yer civarında bir ambar ve bir fırından oluşan menzil.

Kara Şems Mahallesinde zemin katta bir hane ve avludan oluşan menzil. Molla Hoca Hayreddin Mescidi yakınında Mehmet Paşa Mahallesinde bulunan menzil.

Birbirine bitişik üç adet dükkân, merhûm Hızır Bey Çelebi Mescidi Mahallesindedir. Daha önce bahsedilen Un Kapısı Pazarı'na yakın zemin katta bir adet hane, Mercan Ağa mülküne bitişiktir.

Deniz salihinde yapılan ve kale dışında bulunan otuz beş adet menzil. Zikr olunan menziller balıklığı olarak bilinir. Cebe Ali Kapısı, Gün Kapısı ve Künfoz Kapısı'nın karşısındadır ortasından umu-

mi yol geçer.

Silivri Kapısı civârında bulunan zemin katta bir adet ev. Mustafa Paşa Hamamı yakınında Aya Manastırı denilen yerde on iki adet hücre.

Yeni Kale yakınında Nevbethâne Mahallesinde bulunan bir adet dükkân. Aynı mahallede Mahzenci Senkor mülküne bitişik bir adet menzil.

Edirneli Yahudiler Mahallesinde zemin katta, üstünde bir adet ev bulunan menzil, Arslan Yahudi mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta, üstünde bir adet ev bulunan menzil, Beyram çocuğu Yahudi Musa mülküne bitişiktir. Aynı yerde Orya Kapısına yakın dükkân. Aynı mahallede Yahudiler Hamamı yakınında, altlı üstlü birer adet ev bulunan menzil. Aynı mahallede zemin katta bir adet ev, Mordehay Yahudi mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta bir adet ev, Şemuyel Yahudi mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta, üstünde bir adet oda bulunan evden oluşan menzil, Yahudiyye Kâvde adındaki kadının mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta bir adet ev ve dükkân, Bor Senyör el-Efrencî mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta bir adet ev, Molla Gürani Hanı yakınında umumi yola bitişiktir. Aynı mahallede Musa çocuğu Yahudi Yakub mülküne bitişik bir dükkân. Aynı mahallede altlı üstlü ikişer evden oluşan menzil, Altlı üstlü birer evden oluşan menzil, Musa çocuğu Yahudi Elyaz mülküne bitişiktir. Aynı mahallede iki menzilden biri zemin katta iki evden oluşmaktadır Yahudiyye Kostra adındaki kadının mülküne bitişiktir. Zemin katta bir ev, üstünde odası vardır ve Yahudi Hablos mülküne bitişiktir. Aynı mahallede iki menzil vardır; biri zemin katta bir adet evden oluşur ve Yahudiyye Arhondise mülküne bitişiktir. Diğeri Yahudi Arslan Kösec [Köse] mülküne bitişiktir ve zeminde bir ev ile üstünde bir oda vardır. Aynı mahallede altı adet menzil vardır; biri bir zemin katta bir evdir ve Yahudiyye İstağdiya adındaki kadının mülkünün yanındadır, ikincisi altlı üstlü iki evden oluşmaktadır ve Fildamı yakınındadır. Üçüncü menzil zemin katta bir evdir ve Yahudi Panorya evine bitişiktir. Dördüncü menzil altlı üstlü iki evden oluşmaktadır ve Fildamı yakınında Yahudiyye Arhondise mülküne bitişiktir. Beşinci menzil zemin katta bir evdir ve İlyas çocuğu Yahudi Musa mülküne bitişiktir. Altıncı menzil zemin katta bir evdir ve Hıristiyan Komnati adındaki kadının mülküne bitişiktir.

Bunlardan başka Fildamı Mahallesinde on iki adet menzil vardır. Biri zemin katta bir, Hıristiyan Marmara mülküne bitişiktir. Biri altlı üstlü iki ev, Tabib Yahudi Musa mülküne bitişiktir. Üçüncü menzil, zemin katta bir evdir ve Hıristiyan Androniko mülküne bitişiktir. Biri altlı üstlü iki ev, Hıristiyan Angelina adındaki kadının mülküne bitişiktir. Biri zemin katta bir ev, Kazal Yahudi mülküne bitişiktir. Biri altlı üstlü iki ev, Hıristiyan Androniko mülküne bitişiktir. Yedinci menzil zemin katta bir evdir, Yahudiyye Sebadya adındaki kadının mülküne bitişiktir. Biri zemin katta bir ev, İlyas Silahçı mülküne bitişiktir. Dokuzuncu menzil yine zemin katta bir evdir, Balık Pâzârı yakınında Hıristiyan Makrimal mülküne bitişiktir. Yine Balık Pazarı yakınında zemin katta bir ev, Yahudiyye Kornorti adındaki kadının mülküne bitişiktir. Biri zemin katta bir ev Öküz Damı denilen kiliseye bitişiktir. On ikinci ve bahsedilen menzillerin sonuncusu olan zemin kattaki ev, Yahudi Elyaz Zebano mülküne bitişiktir.

Burgoslu Halil Paşa Mahallesinde sekiz adet menzil vardır; biri altlı üstlü iki evdir, Yahudi kilisesine bitişiktir. Biri yine altlı üstlü iki evdir, Yahudiyye Kostra mülküne bitişiktir. Biri zemin katta bir ev, Yahudi Mesasiyye mülküne bitişiktir. Biri yine zemin katta bir ev, Yusuf Yahudi mülküne bitişiktir. Beşinci menzil, altlı üstlü iki evdir ve Yahudi

David mülküne bitişiktir. Zemin katta bir ev, İbrahim mülküne bitişiktir. Zemin katta bir ev Efrayim Yahudi mülküne bitişiktir. Sekizinci ve bahsedilen menzillerin sonuncusu olan zemin kattaki ev, Yahudi Tabib İlyas mülküne bitişiktir.

Halilpaşa Mahallesinde birbirine bitişik iki menzil vardır. Biri Bozahâne Mahallesinde, zindan yakınında bozahâne olarak bilinen bir dükkândır. Diğeri de Bozahâne Mahallesinde bir adet ev olup bozahâne olarak bilinen dükkâna bitişiktir.

Bozahâne Mahallesinde on beş adet menzil vardır; biri zemin katta bir ev, umumi yola bitişiktir. Yine zemin katta bir ev, İlya Yahudi mülkü olan binâya bitişiktir. Yine zemin katta bir ev, Yahudi Yohanna mülküne bitişiktir. Yine zemin katta bir ev, Yahudi İsmayil mülküne bitişiktir. Yine zemin katta bir ev, Yahudi Elkana Erbi binâsına bitişiktir. Bunlar gibi zemin katta bir ev Elyaz Yahudi binâsma bitişiktir. Yedincisi altlı üstlü iki evden oluşan menzildir. Yine zemin katta bir ev, Yahudiyye Purno adındaki kadının binâsına bitişiktir. Yine zemin katta bir ev, Müezzin Hasan Fakîh binâsına bitişiktir. Biri yine onun gibi zemin katta bir ev, Arab Abdurrahman binâsına bitişiktir. On birinci menzil zemin katta bir ev, İmâm Fakîh Musa binâsına bitişiktir. Yine zemin katta bir ev, Hacı Halil Mescidi'ne bitişiktir. Yine zemin katta avlulu bir ev, Şerbetçi Kenan mülküne bitişiktir. Yine avlulu altlı üstlü iki ev, Hacı Seydî mülküne bitişiktir. On beşinci ve bahsedilen menzillerin sonuncusu olan altlı üstlü iki ev, İshak Silahçı mülküne bitişiktir.

Bunlardan başka Acemoğlu Mahallesinde Yemiş Kapanı olarak bilinen hana bitişik zemin katta bir ev vardır. Aynı mahallede birbirine bitişik üç adet ev, Şemuyel Yahudi mülkünün yanındadır. Aynı mahallede birbirine bitişik dört adet ev vardır ve Yakub Yahudi mülkü civarındadır. Aynı mahallede birbirine bitişik yedi adet menzil vardır. Her biri altlı üstlü birer evden oluşur. Aynı mahallede dört adet menzil vardır. Biri zemin katta bir adet evdir. Yako Yahudi mülküne bitişiktir. Biri altlı üstlü iki evden oluşur. Tabîb Avrahim Yahudi mülküne bitişiktir. Biri zemin katta bir adet evdir Yahudi Ron mülküne bitişiktir. Dördüncü menzil zemin katta bir evdir ve Yahudi David mülküne bitişiktir. Bunlardan başka aynı mahallede birbirine bitişik beş adet menzil vardır. Her biri altlı üstlü birer evden oluşur. Yahudi Saltil mülkü civarındadır. Aynı mahallede birbirine bitişik dört adet menzil vardır. Her biri altlı üstlü birer evden oluşur Hayim Yahudi mülkü yanındadır. Aynı mahallede birbirine bitişik iki adet menzil, Acemoğlu kızı Hacı İslâm Hatun evine bitişiktir. Aynı mahallede dört adet menzil vardır; biri altlı üstlü birer evden oluşmaktadır. Eziz Yahudi mülküne bitişiktir. Zemin katta bir ev olan menzil Yahudi Netan mülküne bitişiktir. Diğer bir Menzil altlı üstlü birer haneden oluşmaktadır Musa Yahudi mülküne bitişiktir. Dördüncü menzil zemin katta bir evdir ve Mako Yahudi mülküne bitişiktir.

Bunlardan başka Küçük Hacı Mescidi Mahallesinde dört adet menzil vardır; birini üstünde oda olan, zemin katta bir ev oluşturmaktadır, Sultan Hanı yakınındadır ve Saydelânî Sinan mülküne bitişiktir. Yine biri, üstünde oda olan, zemin katta bir evden müteşekkildir. Nasûh mülküne bitişiktir. Biri zemin katta bir evdir ve Mehmet Mikrâzî mülküne bitişiktir. Biri yine zemin katta bir evdir ve Karıbula mülküne bitişiktir. Çelebioğlu Mescidi Mahallesinde zemin katta bir ev, Hâcce Safiye Hatun mülküne bitişiktir.

Çelebioğlu Mescidi Mahallesinde bulunan bir adet dükkân, Çelebioğlu vakfına bitişiktir. Aynı mahallede bulunan iki adet menzilden biri üstünde çardak olan zemin katta bir adet evden müteşekkildir. Musa Çelebi mülküne bitişiktir. Diğeri zemin katta bir evdir ve Yahudi Musa

mülküne bitişiktir. Çelebioğlu Mescidi Mahallesinde üç adet menzil vardır; biri, üstünde bir oda bulunan ve zemin katta bir evdir. Ankaralı Hamza mülküne bitişiktir. Zemin katta bir ev, Yahudi Yasef mülküne bitişiktir. Biri, üstünde bir oda bulunan ve zemin katta bir ev, Yahudi Elyaz mülküne bitişiktir.

Karaşems Mahallesinde zemin katta bir ev ile üstünde bir oda bulunan menzil, Yahudi Yahya mülküne bitişiktir. Aynı mahallede birbirine bitişik üç adet menzil, Perto Yahudi mülküne bitişiktir. Aynı mahallede altlı üstlü birer evden oluşan menzil, Yahudiyye Serana adındaki kadının mülküne bitişiktir. Aynı mahallede bozahâneye bitişik kiliseyi şerefli vakıflarına ilhâk buyurmuşlardır. Aynı mahallede zemin katta birbirine bitişik iki ev vardır. Kalealtı yakınındadır Samriyye Yahudi mülkü yanındadır.

Kalealtı yakınında Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesinde beş adet menzil; biri zemin katta bir ev, Timurhan oğlu Kasap Hacı Ali mülküne bitişiktir. Yine biri zemin katta bir ev, Bakkal Hacı Ahmed mülküne bitişiktir. Biri yine zemin katta bir evdir, Topçuoğlu mülküne bitişiktir. Biri zemin katta bir ev olan menzil, Paşa Bali mülküne bitişiktir. Biri altlı üstlü iki den oluşan menzil, Kimyâ Hatun mülküne bitişiktir. Aynı mahallede birbirine bitişik beş menzil vardır. Her biri altlı üstlü ikişer haneden oluşmaktadır. Tamamı Kürkçü İsmail mülküne bitişiktir. Aynı mahallede iki menzil vardır; biri altlı üstlü iki haneden oluşmaktadır. Pazarbaşı olarak bilinen Yunus mülküne bitişiktir. Diğeri önceki menzilin benzeridir, Harrât Üstad Kemal mülkü ile sınırlıdır. Aynı mahallede birbirine yapışık dokuz adet hücre, merhûm Murad Paşa vakfına bitişiktir.

Kalealtı yakınında Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesinde bulunan on üç adet hücre; birbirine yapışık, umumi yola bitişik ve Timurhan oğlu Kasap Hacı Ali mülkü civarındadır.

Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesinde merhûm Yavaşça Şahin Mescidi yakınında birbirine bitişik üç adet dükkân; ikisi boyahâne olarak bilinir. Bakırcılar Çarşısı denilen pazardadır, Malkaralı Hoca Hayreddîn mülküne yapışıktır. Aynı mahallede üç adet dükkân vardır birbirine bitişiktir, Yavaşça Şahin Mescidi Mahallesinde Üveys Fakîh mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta bir hane ve dükkânlardan oluşan bir menzil, Yeni Bezzâz Mescidi Mahallesindedir ve Deştiyye Tâcî adındaki kadının mülküne bitişiktir. Aynı mahallede beş adet dükkân ve hücre vardır birbirine yapışıktır. Kasap İlyas mülküne bitişiktir. Aynı mahallede üç adet dükkân vardır birbirine yapışıktır. Eyne Hoca mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta bir hane, Kovacı Mahmud mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zeminde bir hane, bir dükkân ve avludan oluşan bir menzil, Andullah oğlu Şücâ mülküne bitişiktir.

Samanviran ismi ile bilinen Hoca Sinan Mescidi Mahallesinde bir dükkân ve bir ve zemin katta bir haneden oluşan bir menzil, Dürudgeroğlu denilen adamın menziline bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta bir hane Osman Mermerî mülküne bitişiktir. Aynı mahallede bir adet dükkân Hoca Hamza mülküne bitişiktir

Mercan Ağa Mescidi Mahallesinde umumi yola bitişik, zemin katta bir hane ve bir dükkândan oluşan bir menzil. Aynı mahallede birbirine yapışık üç adet dükkân, Bergamalı Hoca Sinan mülküne bitişiktir. Zeminde bir hane ve üstünde oda olan bir menzil, Ekmekçi Hızır mülküne bitişiktir. Aynı mahallede birbirine bitişik beş adet menzil; her biri altlı üstlü ikişer haneden oluşmaktadır. Bitpazarı yakınında umumi yola bitişiktir. Aynı mahallede bulunan birbirine bitişik iki menzil, her biri altlı üstlü hanelerden oluşmaktadır. Zağnos Subaşı mülküne bitişiktir. Aynı mahallede bir adet dükkân, Çadurcı

Hacı Ahmed mülküne bitişiktir.

Hızır Bey Çelebi Mescidi Mahallesinde birbirine bitişik dört adet dükkân, merhûm Hızır Ağa vakfına bitişiktir. Eskiden kilise iken şerefli vakıflarına ilhâk buyurmuşlardır. Aynı mahallede zemin katta bir hane, bezirhâne olarak bilinir. Yahudi Süleyman mülküne bitişiktir. Azebler Hamamı Mahallesinde zeminde bir hane ile iki dükkândan oluşan bir adet menzil, merhûm Hacı Süleyman vakfına bitişiktir. Aynı mahallede Azablar Hamamı yakınında merhûm Elvanoğlu Mescidi'ne bitişik bir adet dükkân.

Haraççı Hoca Kara Muhyiddin Mescidi Mahallesinde bulunan ve bezirhâne olarak bilinen bir adet dükkân, Simitçi Mustafa mülküne bitişiktir. Aynı mahallede birbirine yapışık iki adet dükkân, Kulağuzoğlu Mehmet mülküne bitişiktir. Haraççı Hoca Kara Muhyiddin Mescidi Mahallesinde altlı üstlü iki haneden oluşan bir menzil, Şibli oğlu Kara Ali mülküne bitişiktir. Yine aynı mahallede, Yeniçeriler Zaimi Şirmerd bin Abdullah mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik dört dükkân. Yine aynı mahallede, Şeftalü denilen bir adamın mülkünün yanında bulunan ve bir zemin katı ve üzerinde bir odadan oluşan bir menzil. Yine aynı mahallede, Ilıcalı Hoca Muhyiddin mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve birbirine bitişik üç dükkândan oluşan bir menzil. Yine aynı mahallede, Simitçi Mustafa ve Arabacı Kasım mülklerinin yanında bulunan birbirine bitişik iki dükkân. Yine aynı mahallede, Hayreddin Fakih mülkünün yanında bulunan ve bir zemin katı ve üstünde bir odası bulunan bir menzil. Yine aynı mahallede, Âşık Paşa oğlu Hacı Ahmed mülkünün yanında bulunan ve beş dükkân ile üzerlerinde iki üst kat haneden oluşan bir menzil.

Unkapısı Çarşısı'nda zemin katta bir hane ve ona bitişik bir dükkân vardır. İkisi de aynı çarşıda bulunan Karamanlı Hacı Sinan mülküne bitişiktir. Adı geçen çarşının arkasında yedi adet hücre vardır; üçü alt, dördü üst kattadır. Hacı Yunus mülküne bitişiktir. Aynı mahallede bir hücre, Abâyi Hacı Yusuf mülküne bitişiktir.

Azabler Hamamı Mahallesinde zemin katta bir hane Sofyalı İlyas mülküne bitişiktir. Aynı mahallede avlu, zemin katta iki hane ve üst katta bir haneden oluşan bir menzil.

Sarıdemirci Mescidi Mahallesinde birbirine yapışık iki hane, Yahudi İsmayil mülküne bitişiktir. Aynı mahallede altlı üstlü iki haneden oluşan bir adet menzil Kapıcı Hacı mülküne bitişiktir. Aynı mahallede iki adet dükkân vardır birbirine yapışıktır. Hacı Mehmet mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta iki ev vardır birbirine yapışıktır. Hacı Abdi oğlu Lütfi mülküne bitişiktir. Aynı mahallede üç adet menzil vardır. Biri üstü odalı iki dükkânı havidir. Abdi oğlu Lütfi mülküne bitişiktir. Biri üstü odalı bir dükkânı havidir, Abraham Yahudi mülküne bitişiktir. Biri yine üstü odalı bir dükkândan oluşmaktadır, Tura dimeğle bilinen kadın mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zeminde altı adet hane vardır birbirine bitişiktir. Terzi İshak mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zeminde üç adet hane vardır birbirine bitişiktir. Yahudi Salto mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zeminde bir adet hane vardır üst katta çardağı vardır Yahudi Yahya mülküne bitişiktir. Aynı mahallede uzunlamasına bir dükkân vardır çömlekçi dükkânı olarak bilinir umumi yola bitişiktir. Bunlar topluca Sarı Demirci Mahallesindedir.

Mehmetpaşa Mahallesinde zemin katta iki ev vardır birbirine yapışık ve Karamanlı Mehmet Fakîh mülküne bitişiktir. Zeminde bir hane, Haffâf Üstad Şems mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zeminde üç adet menzil vardır birbirine bitişiktir. Cansız Hacı mülkü yanındadır. Yine zikr olunan mahallede dört adet menzil vardır birbirine bitişiktir.

Taş üstünde üst katta bir ev, Tavukçu Yakub mülküne bitişiktir. Aynı mahallede birbirine bitişik üç adet menzil, Mehmet Paşa mülkünün yanındadır. Birbirine bitişik üç hane Mehmet Paşa mülkünün ve eski duvarın yanındadır. Umumi yolun kenarında ve birbirine bitişik dört hane. Zemin katta bir hane Kadıoğlu mülküne bitişiktir. Üstünde bir oda olan bir dükkân, Kumru Hatun mülküne bitişiktir. Üstünde bir oda olan, zemin katta bir hane vardır Tutmaccı Hacı mülküne bitişiktir.

Daha önce bahsedilen Mehmetpaşa Mahallesinde birbirine bitişik yedi adet dükkân ve her birinin [133] üstünde hane vardır. Silahçı Şirmerd Bey mülkü yanındadır. Zemin katta bir hane, Hacı Süleyman mülküne bitişiktir. Üstünde bir oda olan bir dükkân, umumi yolun yanındadır. Bunların hepsi Mehmet Paşa Mahallesindedir.

Hızır Bey Çelebi Mahallesinde birbirine bitişik üç adet dükkân, Abdullah oğlu Kasım Bey mülküne bitişiktir. Aynı mahallede altlı üstlü iki hane ve avludan oluşan menzil, Pehlivan Bayezid mülküne bitişiktir. Zemin katta iki adet üst katta iki adet olmak üzere dört haneden oluşan bir menzil, Pehlivan Bayezid mülküne bitişiktir. Bir dükkân Hızır Ağa mülküne bitişiktir. İki dükkân, Hızır Bey Çelebi oğlu Ahmed Çelebi mülküne bitişiktir. Daha önce bahsedilen mahallede birbirine yapışık bir kilise ile üç dükkân vardır. Kâtib Ali mülküne bitişiktir. Kiliseyi şerefli evkâflarına ilhâk buyurmuşlardur. Zemin katta bir hane, Hacı Süleyman mülküne bitişiktir. Zemin katta dört adet hane (ikisinin üstünde oda vardır), ahır ve avluya sahip olan menzil, hâlâ mescid olan kiliseye bitişiktir. Birbirine yapışık hücreler, Yesaya Yahudi mülkünün bitişiğindedir. Bunlar topluca Hızır Bey Çelebi Mahallesindedir.

Hoca Muhyiddin Haraççı Mahallesinde, altlı üstlü iki hane ile yine üst katta bir hücresi olan bir adet menzil, Peremeci Ahmed mülküne bitişiktir. Zeminde ve üst katında hane bulunan ve avlusu olan bir adet menzil, Abdullah oğlu Beytülmâlci Mehmet mülküne bitişiktir. Zemin katta bir adet hane, umumi yola bitişiktir. Bunlar Haraççı Hoca Muhyiddin Mahallesindedir.

Üsküplü Mescidi Mahallesinde zeminde ve üst katında hane bulunan ve avlusu olan bir adet menzil Abdullah oğlu Yeniçeri Hamza mülküne bitişiktir. Zemin katta iki, üst katta iki haneden oluşan menzil, Abdullah oğlu Üsküplü İlyas mülküne bitişiktir. Altlı üstlü iki haneden oluşan bir menzil, Hoşkadem oğlu Hüseyin mülküne bitişiktir. Bahsedilen mescit önünde bulunan, zemin katta bir hane ve beş dükkândan oluşan menzil, Sivrikozoğlu Hacı Mehmet mülküne bitişiktir. Zemin katta bir hane, Takyeli Bali oğlu Yusuf mülküne bitişiktir. Birbirine bitişik üç dükkân, umumi yolun yanındadır. Bir adet dükkân, Acemzâde olarak bilinen Hâfız Hoca Sinan oğlu Mevlânâ Hacı Mehmet mülküne bitişiktir. Bir adet dükkân, Hacı Mustafa kızı Tura Paşa Hatun mülküne bitişiktir. Bunlar topluca Üsküplü Mescidi Mahallesindedir.

Mustafa Paşa Hamamı yakınında Aya Kilisesi Mahallesinde dört adet hücre, Kasap Hacı Sinan mülküne bitişiktir. Aynı mahallede birbirine bitişik iki dükkân, Rükneddin oğlu Ankaralı Hamza mülkünün yanındadır. Altlı üstlü iki haneden oluşan menzil Mustafa Fakîh mülküne bitişiktir. Bunlar topluca Aya Kilisesi Mahallesindedir.

Molla Hüsrev Mescidi Mahallesinde Mustafa Paşa Hamamı yakınında zemin katta bir adet hane, Mürsel kızı Fatma mülküne bitişiktir. Zemin kattaki iki evden biri Karabeyoğlu Nasuh mülküne, biri Neccâr Hamza mülküne bitişiktir. Zikr olunan mahallede zemin katta bir hane, Hıristiyan Mardotoderes mülküne bitişiktir. Zemin katta iki adet haneden biri Hamal Balaban mülküne, biri Hıristiyan Praşkova Çekolar mülküne bitişiktir. Zemin katta birbirine bitişik üç adet hane, Abdullah oğlu Yeniçeri Karagöz mülkü yanındadır. Zemin katta bir adet

hane, Hıristiyan Matyos bin Duka mülküne bitişiktir. Bir adet dükkân, Bali oğlu Yetim Mustafa mülküne bitişiktir. Zikr olunan mahalde zemin katta iki, üst katta iki haneden oluşan menzil Trabzonlu Hıristiyan Rahos mülküne bitişiktir. Bunlar topluca Molla Hüsrev Mescidi Mahallesindedir.

Merhûm Hacı Abdi Mescidi Mahallesinde zemin katta bir hane, Vasil çocuğu Hıristiyan Sava mülküne bitişiktir.

Kırkçeşme Mahallesinde zemin katta bulunan iki evden biri İstafano oğlu Hıristiyan Nikola mülküne, biri Karamanlı Murad mülküne bitişiktir. Zemin katta beş adet haneden biri Trabzonlu Hıristiyan Sava mülküne biri Sakızlı Yorgi mülküne biri Polniro oğlu Hıristiyan Duka mülküne biri sultan kölelerinden Abdullah oğlu Tanrıvermiş mülküne ve kemer denilen eski duvara ve biri Hıristiyan İstanbullu Todres Asfer mülküne bitişiktir. Aynı mahallede altlı üstlü iki haneden oluşan bir menzil, Hıristiyan Yani Telvidi mülküne bitişiktir. Zemin katta bir hane, Edirnelü Hoca Hamza bin Abdullâh mülküne bitişiktir. Zemin katta birbirine bitişik üç hane birinin üstünde de bir hane, Hıristiyan Arkoblos mülküne bitişiktir. Bunlar topluca Kırkçeşme Mahallesindedir.

Sultanpazarı Mahallesinde birbirine bitişik dört adet menzil vardır etrâf umumi yol ile sınırlanmıştır. Birbirine bitişik ve her taraftan umumi yol ile sınırlı sekiz adet menzil. Aynı mahallede bir menzil; zeminde üç hane ve bir avludan oluşmaktadır dört tarafı umumi yol ile sınırlanmıştır. Aynı mahallede sekiz dükkân ve üç hane birbirine yapışıktır; etrafında umumi yol vardır. Aynı mahallede yedi adet dükkân, birbirine bitişik ve Abdullah oğlu Meremmetci Hızır mülkünün yanındadır. Aynı mahallede zemin katta bir hane ve birbirine bitişik üç hücre, Abdullah oğlu Bennâ Ahmed mülküne bitişiktir. Aynı mahallede birinin üstünde çardak olan dokuz adet hane, Mahmud Şamlı mülküne bitişiktir. Yine bu mahallede on iki hane, Meremmetci İlyas mülküne bitişiktir. Bunlar topluca Sultânpazarı Mahallesindedir.

Kunfoz Mahallesinde zemin katta bir hane, Musa isimli Yahudi mülkü ile sınırlıdır. Yine Kunfoz Mahallesinde zemin katta birbirine bitişik iki ev, Yahudi Selahya mülküne bitişiktir. Zemin katta birbirine bitişik iki ev ve bir dükkân Samriyye çocuğu Yahudi Elyaz mülküne bitişiktir. Aynı mahallede Kunfoz Pazarı yakınında zemin katta birbirine yapışık iki ev ve dört dükkân, Hıristiyan Pagmenoz mülküne bitişiktir. Zemin katta bir hane, Yahudiyye Rahil adındaki kadının mülküne bitişiktir. Zemin katta, birinin üstünde oda olan üç hane Yahudi Elyaz mülküne bitişiktir. Zemin katta birbirine bitişik, birinin üstünde oda olan üç hane. Aynı mahallede Kunfoz Kapısı yakınındadır ve Mevlânâ Aşkî mülküne bitişiktir. Zemin katta birinin üstünde çardak olan iki ev, Yahudi Marol mülküne bitişiktir. Zemin katta birbirine bitişik beş hane, Hıristiyan kilisesine bitişiktir. Daha önce bahsedilen Künfoz Mahallesinde, zemin katta birbirine bitişik dört adet hane, Yahudi Mihayil mülküne bitişiktir. Zemin katta birbirine yapışık iki hane, Kürleri Kaloyani mülküne bitişiktir. Zemin katta birbirine bitişik bir hane ve bir dükkân, Yahudi Panodi mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta birbirine bitişik üç hane, Aharon oğlu Yahudi Habib mülküne bitişiktir. Zemin katta bir hane, Yahudi Musa mülküne bitişiktir. Zemin katta birbirine bitişik üç hane ve bir dükkân, Aharon veledi Yahudi Habib mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta birbirine bitişik dört adet hane umumi yola bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta birbirine bitişik üç adet hane Tanrıvermiş oğlu Ankaralı Hasan mülküne bitişiktir. Aynı mahallede boyahâne olarak bilinen, üstünde odası olan bir dükkân vardır Yahudiyye Kali ismindeki kadın mülküne bitişiktir.

Bunlar topluca Kunfoz Mahallesindedir.

Fener Kapısı Mahallesinde demirci dükkânı olarak bilinen bir adet dükkân, Hıristiyan Nikoloz çocuğu Sofyanoz mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta birbirine bitişik iki ev, Midillili Hıristiyan Mihal mülküne bitişiktir. Kale civarında zemin katta, üstünde odası bulunan bir hane. Bunlar topluca Fener Kapısı Mahallesindedir.

Edirne Kapısı Mahallesinde birbirine bitişik üç adet dükkân, Doğanoğlu Hasan mülküne bitişiktir. İki dükkândan biri Ahmed oğlu Mehmet, biri Ramazan oğlu İsmail mülküne bitişiktir. Bunlar Edirne Kapısı Mahallesindedir.

Topyıkığı Mahallesinde zemin katta bir hane, Abdullah oğlu Kapıcı Ahmed mülküne bitişiktir. Zemin katta birbirine bitişik iki ev, etrafı umumi yol ile çevrilidir. Bezirhâne olarak bilinen bir dükkân, Karamanlıî Seydî mülküne bitişiktir. Bir harabe ev arsası, Tûtî Hâtûn mülküne bitişiktir. Bunlar topluca Topyıkığı Mahallesindedir.

Altımermer Mescidi Mahallesinde zemin katta bir adet hane dört tarafı umumi yol ile çevrilidir. Aynı mahallede zemin katta birbirine bitişik üç adet hane zimmî Marmara Gümani mülkü yanındadır. Aynı mahallede zemin katta bir hane, Dimitri çocuğu zimmî Manol mülküne bitişiktir. Bunların hepsi Altımermer Mescidi Mahallesindedir.

İsa Kapısı Mahallesinde bezirhâne olarak bilinen bir adet dükkân, Hıristiyan Yorgi Yagoc mülküne bitişiktir.

Esbomasya Mahallesinde zemin katta birbirine bitişik iki ev, Hıristiyan Mihal Bosiso mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta bulunan iki evin biri Orham çocuğu Yahudi Musa mülküne biri umumi yola bitişiktir.

Kumkapısı Mahallesinde bulunan zemin katta bir adet hane Toma kızı Hıristiyan Serapolina Kadın mülküne bitişiktir.

Eski Sarây yakınında Hoca Pîrî Mescidi Mahallesinde zemin katta üstü odalı bir adet hane, Hoca Pîrî mülküne bitişiktir.

Dalgıç Ahmed Paşa Mahallesinde bulunan zemin katta bir adet hane Rüstem Çelebi mülküne bitişiktir.

Arslanlı Mahallesinde altlı üstlü iki haneden oluşan bir adet menzil. Aynı mahallede Hacı Timurtaş Mescidi yakınında bulunan menzil Kasap Hacı Ali bin Timurhan mülküne bitişiktir. Aynı mahallede altı adet menzil vardır; biri zemin katta üstü odalı bir adet ev, Etmekci Sinan bin Abdullâh mülküne bitişiktir. Öncekinin yine aynısından bir adet ev, Ferraş oğlu Paşa Bali mülküne bitişiktir. Yine aynısından bir adet ev Abdullah oğlu Hayra Ali mülküne bitişiktir. Yine aynısından bir adet ev, Hacı Süle hatunu Ayşe Hatun mülküne bitişiktir. Zemin katta iki, üst katta iki olmak üzere dört haneden oluşan menzil, Remmâl Hacı Beyoğlu Ali mülküne bitişiktir. Bir bodrumu, üstünde bir oda ve dükkândan oluşan ev Çakır Ağa mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta bulunan ve üstü odalı bir adet ev, Kasap Timurhan oğlu Hacı Ali mülküne bitişiktir. Birbirine bitişik iki adet dükkân, Hacı Mahmuıd Helvâcı ve Çakır Ağa mülküne bitişiktir. Bir fırını olan, zemin katta bir adet hane, Hacı Timurtaş mülküne bitişiktir. Bunlar topluca Arslanlı Mahallesindedir.

Odun Kapısı karşısında birbirine bitişik hücreler ve üç adet dükkân, Çakır Ağa mülküne bitişiktir. Odun Kapısı Mahallesinde, iki adet zemin katta iki adet üst katta dört haneden oluşan bir menzil, Sultan Hanı'na bitişiktir. Aynı mahallede bir adet han, üç tarafı umumi yola, bir tarafı Şemmâ Öksüz Mehmet mülküne bitişiktir. Odun Kapısı yakınında zemin katta bir adet hane, sabunhâne olarak bilinen dükkâna bitişiktir. Aynı mahalde üstünde oda olan, zemin katta bir haneden oluşan bir menzil, Küçük Hacıoğlu mülküne ve sultan mahzenine bitişiktir.

Bunlar Odun Kapısı Mahallesindedir.

Sarı Demirci Mescidi Mahallesinde altlı üstlü iki haneden oluşan bir menzil, mûmhâne olarak bilinen sultan dükkânına bitişiktir.

Odun Kapısı Mahallesinde üstünde oda olan, zemin katta bir haneden oluşan bir menzil üç tarafı umumi yol, bir tarafı sultan dükkânına bitişiktir.

İskele Kapısı Mahallesinde birbirine bitişik, zemin katta iki menzil vardır her birinin üstünde birer hane, Araboğlu Hacı Mehmet mülküne bitişiktir. Aynı mahallede beş adet hücre, Bursalı Hoca Kemâl oğlu Hoca Hamza mülküne bitişiktir.

Arslanlı Mahallesinde birbirine bitişik üç dükkân, Sultan Hamamı'na bitişiktir. Yine Arslanlı mahallesinde altlı üstlü üçer adet hane, Remmâl Hacı Beyoğlu Ali mülküne bitişiktir.

Saâdetle binâ buyurdukları Büyük Yeni Câmi (Fatih Câmii) yakınında Kıztaşı Mescidi Mahallesinde zemin katta Fırın evi olarak bilinen bir hane vardır. Kara Emin olarak bilinen Mehmet Bey mülküne bitişiktir. Aynı mahallede bir dükkân adı geçen mescide bitişiktir. Altlı üstlü iki haneden oluşan bir menzil, Papuççu Hızır mülküne bitişiktir. Zemin katta bir hane, Helvacı Mahmud mülküne bitişiktir. Bunlar Kıztaşı Mescidi Mahallesindedir.

Büyük Yeni Câmii (Fatih Câmii) Mahallesinde Eski Medrese olarak bilinen dokuz adet kadim hücrenin dördü zemin katta beşi üst kattadır. Müderriszâde Pîr Mehmet Çelebi mülküne bitişiktir. Aynı mahallede zemin katta bulunan ve birinin üzerinde oda olan, birbirine bitişik üç adet hane, kilise olarak bilinir ancak ambar olarak kullanılmıştır. Eski kilise olmasından dolayı şerefli vakıflarına ilhâk buyurmuşlardır. Bunlar Büyük Yeni Câmii (Fatih Câmii) Mahallesindedir.

Üstad Ayas Mescidi Mahallesinde zemin katta birbirine bitişik üç adet hane, Kadıasker dolabı olarak bilinen dolaba bitişiktir. Daha önce bahsedilen mahallede zemin katta birbirine bitişik on bir adet hane, üç tarafdan Şerbetçi Mahmud ve Kasap Tor Hasan ve Nalband Ahmed mülkleri ile sınırlıdır. Yine zemin katta birbirine bitişik on bir adet hane, iki taraftan Müderris Resul Efendi ve Yeniçeriler Zaimi Mustafa Subaşı mülkleri ile sınırlıdır. Bunlar Üstad Ayas Mescidi Mahallesindedir.

Kalealtı yakınında Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesinde boyahâne olarak bilinen geniş bir büyük dükkân merhûm Hacı Halil mülküne bitişiktir.

Sarı Demirci Mescidi Mahallesinde boyahâne olarak bilinen bir adet dükkân, Yiğitoğlu hatunu mülküne bitişiktir. Mûmhâne olarak bilinen bir dükkân, Eski Sultan Hanı'na bitişiktir.

Yavaşça Şahin Mahallesinde birbirine bitişik beş adet dükkân, Harrâtlar Çarşısı'na bitişiktir.

Yeni Bezzâz Mescidi Mahallesinde boyahâne olarak bilinen bir adet dükkân, Gül Paşa Hatun mülküne bitişiktir.

Bakırcılar Çarşısı'nda bozahâne olarak bilinen uzunca bir adet dükkân, Yahudi kilisesine bitişiktir.

Merhûm Acemoğlu Mescidi Mahallesinde zemin katta iki adet haneden biri Yahudi Musa mülküne, biri Elkana Yahudi mülküne bitişiktir.

Halîl Paşa Mahallesinde boyahâne olarak bilinen bir adet dükkân, Kalyo çocuğu Yahudi Samriyye mülküne bitişiktir.

Fildamı Mahallesinde zemin katta bir adet hane, Bozac çocuğu Yahudi Musa mülküne bitişiktir.

Sinan Paşa Hamamı yakınında Hoca Üveys Mescidi Mahallesinde birbirine bitişik dört adet dükkân hamama bitişiktir. Aynı mahallede

altlı üstlü iki haneden oluşan bir adet menzil aynı hamama bitişiktir.

Dâye Hatun Mahallesinde zemin katta bir adet hane, Yeni Sultan Hanı'na bitişiktir. Kale dışında Gümrük Kapanı olarak bilinen hanenin dört taraf umumi yol ile sınırlanmıştır. Zikredilen yere her taraftan ve köşeden Dârü's-Saltanati'l-Aliyye'ye mallar ile gelen tüccârdan Müslüman olanlardan dörtte bir öşr ve zimmîlerden yarım ve tam öşr alınması için vakıf buyurdular ki; Bahsedilen haneye güvenilen, dindâr, namuslu, kanaatkâr bir kişi tayin edilerek, bu kişi zamanının çoğunu aynı mekanda geçirsin. Şeriata uygun hareket ederek, çölleri geçip nice şiddetlerle karşılaşarak İstanbul'a gelen tüccar ile tartışmasın ve kavga etmesin. Kalplerin nefretine sebep olan durumlardan korksun. Gelen geçen ile güzel muamelesi dillerde dolaşsın. Zorlanan ticâret erbabına himmet ve tüccarların mallarını çoğaltmaları için destek versin. Tüccar zümresi emniyetleri ve rahatları karşılığında ticaretlerinin mallarının sadakasını vermekten geri kalmasın ve çekinmesinler, tayin edilen kanuni hakkı da vermekte sorun çıkarmasınlar.

Kale dışında Tuz ambarı olarak bilinen ambarın dört tarafı umumi yola bitişiktir.

Darbhâne yanında Sekbânbaşı Yakub Bey Mescidi Mahallesinde altlı üstlü birbirine bitişik yirmi altı adet hücre, Âmire-i Sultâniyye Kapısı civarındadır.

Mevlânâ Zeyrek Mahallesinde altlı üstlü, birbirine bitişik elli adet hücre mevcuttur. Hücrelerin ortasında olan boş sahanlık ve bahçe Zeyrek Medresesi odaları olarak bilinir. Önceden kilise olup hâlâ Zeyrek Câmii denilen latif mescide bitişiktir.

Eski İmâret Mahallesinde altlı üstlü birbirine bitişik otuz beş adet hücre. Yine hücrelerin ortasında olan boş yer ve bahçe, Eski imâret odaları olarak bilinen, eskiden kilise olan mescide bitişiktir.

Lis Manastır Mahallesinde zemin katta bir adet hane, Hıristiyan Aleksi mülküne bitişiktir.

Arslanlı Mahallesinde birbirine bitişik dört adet dükkân, Hacı Halil mülkünün yanındadır. Arslanlı Mahallesinde Hacı Halil mülküne bitişik ve birbirine yapışık dört adet dükkân vardır.

Vakfedilenlerden biri Câmi-i Cedîd (Fatih Câmii) yakınında Seydi Ali Mahallesinde olan kilisedir ve Ankaralı Ali mülküne bitişiktir.

Bahsi geçen tüm vakfedilenler, Yüce Saltanat Kapısı, korunmuş Kostantiniyye'de (Suriçinde) bulunmaktadır. Allah teala tüm afet ve belalardan korusun.

Galata'da Bulunan Akarlar

Galata'nın Cami Mahallesinde bulunan iki tarafı yol ile çevrili hamam,

İskele Kapısı civarında Hacı Hamza Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili birinin üstünde odası olan iki ev,

İskele Kapısı yakınında Lonca civarında etrafları yolla çevirili; birbirine bitişik dükkânlar ile dördünün üstünde odası olan altı ev. Lonca Mahallesinde etrafları yol ile çevrili; yedisinin üstünde üç odası olan birbirine bitişik on iki dükkân, Lonca Mahallesinde etrafları yolla çevirili; önceki dükkânların karşısında dört dükkân. Adı geçen yerde (Lonca Mahallesinde) etrafları yolla çevirili dördünün üstünde odası olan on yedi dükkân. Adı geçen yerde (Lonca Mahallesinde) altı dükkân ile etrafları yolla çevirili birbirlerine bitişik, yüksek olmayan, üçü odalı dört ev. Adı geçen yerde (Lonca Mahallesinde) birbirlerine bitişik, yüksek olmayan on beşi odalı on altı ev ve bu evlere bitişik üçünün üstünde odası olan, etrafları yolla çevirili yan yana beş dükkân.

Hacı Hamza Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yolla çeviri-

li yan yana ve her birinin üstünde bir ev daha bulunan dört ev. Hacı Hamza Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili sekizi odalı, evlerin dördüne bitişik dükkânlar olan toplam on iki ev. Hacı Hamza Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili üçünün üstü odalı beş dükkân ile iki ev.

Lonca Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili yedi dükkân ve bir mahzen, Lonca Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili beş ev, Lonca Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili dört mahzen, altı dükkân, Cami Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili, üstünde büyük çardak olan üç mahzen.

Cami Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili dört mahzen, Cami Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili iki ev, Cami Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili üç dükkân ve dokuz ev, Cami Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili iki mahzen ve yedi dükkân, Cami Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili biri sabunhane olan iki ev, Cami Mahallesinde birbirine bitişik, bir taraftan hamam üç taraftan yol ile çevrili her birinin üstünde büyük ev olan dört mahzen, Cami Mahallesinde birbirine bitişik, bir taraftan hamam üç taraftan yol ile çevrili bir ev ve mahzen.

Cami yakınlarında Gömüler Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili on mahzen, Gömüler Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili bir tarafta on bir mahzen, bir tarafta dört mahzen, Gömüler Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili dört mahzen iki ev, Gömüler Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili altı mahzen ile içinde sabun imalatı yapılan bir ev, Gömüler Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili dört dükkân, iki mahzen ve bir ev, Gömüler Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili üç ev ve üstünde odası bulunan bir mahzen, Gömüler Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili içinde sabun imal edilen iki ev her birin üstünde odası bulunan beş mahzen, Gömüler Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili her birinin üstünde odası bulunan dokuz mahzen.

Câmi Mahallesinde her birinin üstünde odası bulunan etrafları yol ile çevrili sekiz mahzen, Câmi Mahallesinde etrafları yolla çevirili birbirine bitişik, çatısı olmayan iki ev ile ikisinin üstünde odası bulunan üç mahzen, Câmi Mahallesinde etrafları yolla çevirili birbirine bitişik üstlerinde odaları bulunan beş bâb mahzen, Câmi Mahallesinde etrafları yolla çevirili birbirine bitişik üstlerinde odaları bulunan beş mahzen, Câmi Mahallesinde etrafları yolla çevirili birbirine bitişik her birinin üstünde odaları bulunan yedi mahzen ve bir ev, Câmi Mahallesinde etrafları yolla çevirili her birinin üstünde odaları bulunan sekiz mahzen ve üstünde odaları olan iki ev, ayrıca bunlarda başka birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili üstlerinde odaları bulunan iki mahzen ve iki ev, Câmi Mahallesinde etrafları yolla çevirili biri tavansız, birinin üstünde odası olan üç ev, [Yine aynı yerde] etrafları yolla çevirili, iki ev ve her birinin üstünde odaları bulunan on mahzen.

Tamamının Gömüler Mahallesinde olduğu Kilise-i Sultaniye adı verilen Münakkaş Kilise ile sınır olan her birinin üstünde odaları bulunan dört mahzen ve bir ev.

Galata'nın Yenilonca karşısında; etrafı yol ile çevrili, üstünde odalı küçük bir haneyi kapsayan bir ev, adı geçen mahallede; iki tarafı yol ile çevrili, içinde her birinin üstünde odası olan iki haneyi barındıran bir ev.

Sabuncu Frenk Betaşto Mahallesinde kale duvarı ile sınır, içinde bir ev.

Câmi Mahallesinde etrafları yol ile çevrili birbirlerine bitişik, her birinin üstünde odası bulunan iki mahzen ve iki ev, Adı geçen mahallede Mollâ Güranî Mescidi ile sınır üç hücre, Câmi Mahallesinde Mollâ Güranî Mescidi ile sınır, birbirlerine bitişik; iki ev ve her birinin üstünde odası bulunan iki mahzen.

Kaptan Eski İbrahim Paşa Mahallesinde kale duvarına sınır, her birinin üstünde odası bulunan sekiz ev, adı geçen mahallede; tamamı kale duvarına sınır, her birinin üstünde odası bulunan beş ev, adı geçen mahallede; birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili, her birinin üstünde odası bulunan yedi ev.

Kişbazeş adıyla bilinen Kemâl Reîs Mahallesinde birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili, on birinin üstünde odası bulunan, biri tavansız toplam on iki ev.

Kürkçü Hızır Mahallesinde; birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili, her birinin üstünde odası bulunan on beş ev.

Galata'da Nehhâs Mahallesinde; birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili, dördünün üstünde odası bulunan, biri boş toplam beş ev, adı geçen mahallede hamam yakınlarında; birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili, birinin üstünde odası bulunan toplam beş ev, Nehhâs Mahallesinde, etrafı hamam ve yol ile çevrili üstünde odaları bulunan iki ev, adı geçen mahallede, etrafı sözü edilen hamam ve yol ile çevrili, içinde biri üstü odalı olmak üzere iki haneyi barındıran bir ev, Nehhâs Mahallesinde; birbirlerine bitişik, kale duvarına sınır dört ev, adı geçen mahallede, hamam yakınlarında birbirine bitişik, iki tarafları yol ile çevrili üç ev, adı geçen mahallede, birbirlerine bitişik, kale duvarına sınır iki ev, adı geçen mahallede, üç tarafı yol ile çevrili her birinin üstünde odası bulunan üç ev, adı geçen mahallede, kale duvarı ile sınır üstlerinde iki odaları bulunan üç ev.

İç kale dışında Yekçeşm Hâcı Mescidi Mahallesinde; iki tarafları kale duvarı iki tarafları yol ile çevrili bahçeli beş ev, adı geçen mahallede, iki tarafları yol ile çevrili beş hücre, adı geçen mahallede, iki tarafı yol ile çevrili bir ev.

Hâcı A'ver Mescidi Mahallesinde; bu mescide sınır bir ev.

Kale içinde Melek Hatun Mahallesinde; Kasap Mehmet mülkü ile sınır, üstünde odası bulunan bir ev.

Bali Reis Mahallesinde; kale duvarı ile sınır, üç evin üstünde odaları bulunan toplam on iki ev.

Ankaralı Abdî Fakih Mescidi Mahallesinde; İskandil adıyla bilinen Kasım Reis mülkü ile sınır, üçünün üstünde odaları bulunan beş ev, adı geçen mahallede, kale duvarına sınır, üstünde odası bulunan bir ev,

Urgancılar Mahallesinde; Ahmed Reis mülkü ile sınır üstlerinde odaları bulunan iki ev, adı geçen mahallede, birbirlerine bitişik, iki tarafları yol ile çevrili, üstlerinde iki odaları bulunan beş ev.

Tanrıvermiş Ağa Mahallesinde, adı geçen kale içinde, Tatar Hamza Reis Mülkü ile komşu bir ev.

Kule-i Cedîde Mahallesinde birbirlerine bitişik, sözü edilen kule ile sınır sekiz ev, Kule-i Cedîde Mahallesinde birbirlerine bitişik, etrafları kale duvarı ve yol ile çevrili yedi ev, Kule önünde iki tarafları kale duvarına sınır, birbirlerine bitişik beş ev.

Başçı Ahi Mahallesinde etrafları yol ile çevrili, birbirlerine bitişik iki ev.

Abdî Fakîh Mescidi Mahallesinde etrafı yol ile çevrili, üstü odalı bir ev.

Galata'da Ertebilmez Mahallesinde etrafı kale duvarı ve yol ile çevrili, üstü odalı bir ev, adı geçen mahallede birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili, üstlerinde büyük oda bina edilmiş üç ev, adı geçen ma-

hallede iki tarafı yol ile çevrili, içinde bir hanesi bulunan bahçeli bir ev.

Ermenî Fenavec Mahallesinde tamamı birbirlerine bitişik, iki tarafları yol ile çevrili; vakfa ait kemer üzerine inşa edilmiş büyük bir oda, kemerin içi yol olup yanında bir ev ve altı hücre, adı geçen mahallede birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili her birinin üstünde büyük bir odaları bulunan, önleri bahçeli iki mahzen, adı geçen mahallede etrafı yol ile çevrili, üstünde büyük bir odası bulunan haneyi barındıran bahçeli büyük bir ev.

Frenk Anton Mensor Mahallesinde iki tarafı yol ile çevrili, üstünde büyük bir odası bulunan haneyi barındıran büyük bir ev, adı geçen mahallede birbirlerine bitişik, her birinin üstünde odası bulunan, sözü geçen Mensor mülkü ile sınır iki ev.

Makramacı Mahallesinde kale duvarına bitişik, yola sınır müteferrik on üç hücre, adı geçen Anton Mensor Mahallesinde, üç tarafı yol, birbirlerine bitişik, üstlerinde büyük oda bulunan üç mahzen, adı geçen mahallede, birbirlerine bitişik, iki tarafları yol ile çevrili, üstlerine çardak bina edilmiş iki ev, adı geçen mahallede, iki tarafı yol ile çevrili, üstünde odası bulunan bir mahzen.

Frenk Köse Anton Mahallesinde, üç tarafı yol ile çevrili, birbirlerine bitişik, her birinin üstünde büyük bir odası bulunan altı mahzen, adı geçen mahallede, iki tarafı yol ile çevrili, birbirlerine bitişik, her birinin üstünde büyük bir odası bulunan dört mahzen.

Frenk Yekçeşm Yakub Mahallesinde Santo Marya Kilisesi ile sınır, üstünde odası bulunan bir mahzen, adı geçen mahallede; etrafları yol ile çevrili, ikisi bitişik, her birinin üstüne oda inşa edilmiş üç mahzen.

Nasrânî Petro Froş Mahallesinde; Frenk Zorzi Agremadi mülkü ile sınır, üstüne oda inşa edilmiş bir mahzen, adı geçen mahallede; iki tarafları yol ile çevrili, birbirlerine bitişik, her birinin üstüne oda inşa edilmiş iki mahzen.

Frenk Kuyumcu Domenko Mahallesinde, iki taraftan yolla, bir taraftan Santana Kilisesi ile sınır, her birinin üstünde odası bulunan iki mahzen ve bir ev.

Nasrânî Korne Mahallesinde birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili, Yeni Lonca adıyla bilinen iki mahzen, adı geçen mahallede iki taraftan yol ile çevrili, her birinin üstünde odası bulunan bir mahzen ve bir ev.

Frenk Karlo Mahallesinde üç tarafı yol, üstünde büyük bir odası bulunan bir ev, adı geçen mahallede; biri iki taraftan yol ile çevrili, biri Nasrânî Manol Verdi mülkü ile sınır, her birinin üstünde odaları bulunan iki ev ile birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili, üstlerinde odaları bulunan iki mahzen.

Frenk Agrifo Mahallesinde; birbirlerine bitişik, Frenk Betaşto Gastoy mülkü ile sınır, mahzen ve dükkanın üstünde odaları bulunan bir mahzen, bir dükkân ve iki ev, adı geçen mahallede; Frenk Pil mülkü ile sınır, tavansız bir ev.

Eski Lonca Mahallesinde Ankaralı Abdî Fakîh mülkü ile sınır üstünde odası bulunan bir dükkan, adı geçen mahallede birbirlerine bitişik, Santana Kilisesi ile sınır, üstlerine oda bina edilmiş iki dükkân.

Frenk Kapanî Fikron Mahallesinde; Tabîb Nikola mülkü ile sınır üstlerinde odaları bulunan bir dükkan ve bir ev, adı geçen mahallede; üstüne oda bina edilmiş, Frenk Pigani mülkü ile sınır bir ev ve Ermeni Ekmekçi Pavlo mülkü ile sınır, üstüne oda inşa edilmiş bir mahzen.

Frenk Paris Mahallesinde birbirlerine bitişik, Frenk Kiremani mülkü ile sınır, üstlerine oda inşa edilmiş üç dükkan ve üç mahzen, adı geçen mahallede birbirlerine bitişik, Derzî Ermenî İstefano mülkü ile sınır, mahzenlerin üstlerine oda inşa edilmiş iki mahzen bir ev.

Frenk Agabi Mahallesinde; Ermeni Nikola mülkü ile sınır üstü odalı bir mahzen, adı geçen mahallede Ermenî Manol Verdi mülkü ile komşu üstü odalı bir ev ile Eflâklı Nasrânî İstefanoz mülkü ile sınır, üstü odalı bir mahzen.

Galata'da Agabi Mahallesinde; üç tarafı yol ile çevrili bozahâne adıyla bilinen dükkan ve Frenk Angeli Zlankaşto mülkü ile sınır üstünde odası bulunan bir ev.

Frenk Paris Mahallesinde; tamamı Çakır Ağa mülkü ile sınır kemer üstüne binâ edilmiş oda ve birbirlerine bitişik iki dükkân ve bir mahzen.

Agabi Mahallesinde; Çakır Ağa mülkü ile sınır, birbirlerine bitişik, başhâne adıyla bilinen bir dükkân ve bir ev, adı geçen mahallede; birbirlerine bitişik, Nasrânî Yani Karbanise veresesi mülkü ile sınır beş dükkan.

Karaköy Kapısı civârında Agabi Mahallesinde; bazıları birbirine bitişik, bazıları karşılıklı, kale duvarı ile sınır, birinin üstünde odası bulunan sekiz dükkan, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, kale duvarına yapışık, üç tarafları yol ile çevrili on üç hücre.

Karaköy Pazarı Mahallesinde; liman civârında birbirine bitişik, mahzen-i sultani ve liman ile sınır iki dükkân, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, ikisinin üstünde odaları bulunan, etrafları yol ile çevrili dört ev, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, birinin üstünde odası bulunan, bir taraftan kale duvarı bir taraftan mahzen-i sultani ile sınır dokuz ev, Karaköy Pazarı Mahallesinde; birbirine bitişik, yola sınır üç ev ve Ermeni Kiryazi mülkü ile sınır, birbirlerine bitişik iki ev, adı geçen mahallede; Burgos denilen burca bitişik, İsparta lakaplı İskender mülkü ile sınır dükkan, adı geçen mahallede; sekiz kasap dükanı ve bu dükkanlara bitişik, üç tarafları yol ile çevrili iki ev, adı geçen mahallede birbirlerine bitişik, kale hendeği ile sınır on beş ev, tamamı Karaköy Pazârı yakınlarında: birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili dört ev; etrafı yol ile çevrili bir ev; birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili üç ev; birbirine bitişik, dört tarafları yol ile çevrili iki ev; birbirine bitişik, kasaplar için inşa edilen dükkanlar ile sınır üç ev; birbirine bitişik, ikisinin üstünde odaları bulunan, yola sınır on iki ev.

Nasrânî Manol Verdi Mahallesinde; etrafları, birbirlerine bitişik altı ev.

Karaköy Pazârında birbirine bitişik, ikisinin üstünde odaları bulunan, üç taraftan yol ile çevrili yedi ev ve birbirine bitişik, üçünün üstünde odaları bulunan, yola sınır on ev, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, birinin üstü odalı, Kastelonsa Kilisesine sınır üç ev.

Galata'da Nasrânî Vasilko Mahallesinde; birbirine bitişik, yola sınır üç ev.

Karaköy Pazarı Mahallesinde birbirine bitişik, yola sınır üç ev ve bir dükkân, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, üstlerine oda inşa edilmiş, Kastelonsa Kilisesi ile sınır iki ev, adı geçen mahallede; Pâpûşî Dimitri mülkü ile sınır bir ev.

Karaköy mahallelerinde Nasrânî Kosta Koparya Mahallesinde; birbirine bitişik Nasrânî Manol Leşkeri mülkü ile sınır iki ev, adı geçen mahallede; üstü odalı, Frenk San Zani Kilisesi ile sınır bir ev.

Karaköy Pazarı Mahallesinde; üstü odalı, birbirine bitişik, Kürkçü İskender mülkü ile sınır üç bâb ev, Ermenî Manol Verdi Mahallesinde; üç taraftan yolla sınır, dördünün üstünde odaları bulunan toplam sekiz ev.

Karaköy mahallelerinden Alaperde Mahallesinde; Ayayorgi Kilisesi ile sınır bir ev, adı geçen mahallede; tamamının etrafı yol ile çevrili, beş evin üstünde odası bulunan on ev ve bezirhâne adıyla anılan bir ev, adı

geçen mahallede; birbirine bitişik, Nasrânî Baba Kermanol mülkü ile sınır, ikisinin üstünde odaları bulunan altı ev, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, San Benito (Saint Benoit) Kilisesi Vakfı ile sınır, birinin üstünde odası bulunan iki ev.

Nasrânî Deli Mihal Mahallesinde; iki taraftan sözü geçen kilise vakfı ile sınır, üstünde odası bulunan bir ev.

Vakf-ı şeriflerinden bir diğeri de Ermenî Pagmeno Mahallesinde; Nasrânî Anton Belaga mülkü ile sınır, vakfa ilhak edilen Likosina Kilisesi denilen kilise, tamamı adı geçen Pagmeno Mahallesinde; iki tarafı San Benito (Saint Benoit) Kilisesi ile sınır bir ev ve birbirine bitişik iki tarafları yol olan üç ev.

Kalafatcıbaşı Deli Mihal Mahallesinde; iki tarafı San Benito (Saint Benoit) Kilisesi vakfı ile sınır, üstü odalı bir ev.

Ermenî Ekmekci Anderya Mahallesinde; Kelenderci Nasrânî Kostandin mülkü ile sınır bir ev ile Nasrânî Kara Toma mülkü ile sınır, birinin üstüne odası bulunan dört ev.

Midillili Zozi Mahallesinde; Hristo Kilisesi ile sınır üstü odalı bir ev.

Ekmekçi Ermenî Anderya Mahallesinde; birbirine bitişik, Ermeniler Kilisesi ile sınır bir ev.

Kalafatçı Nasrânî Psanle Mahallesinde; Nasrânî Yani Zilo mülkü ile sınır bir ev, adı geçen mahallede; Ermeniler Kilisesi ile sınır bir ev.

İskender Kethudâ Mahallesinde; iki tarafı Kâtip Hasan mülkü ile sınır bir ev, adı geçen mahallede; hamâm ve İskender Kethudâ mülkü ile sınır bir ev.

Nasrânî Ekmekçi Kosta Koparya Mahallesinde; birbirlerine bitişik, etrafları yol ile çevrili, üstleri odalı iki ev ile üstünde odası bulunmayan bir ev olmak üzere toplam üç ev, Nasrânî Ekmekçi Anderya Mahallesinde; iki tarafı Anderya mülküne komşu bir ev.

Kalafatçılar Reîsi Kestine Mahallesinde; birbirine bitişik, dört tarafları yol ile çevrili, ikisinin üstü odalı toplam yedi ev, adı geçen mahallede, iki tarafı yol, Ağrıbozlu Nasrânî Nikola mülkü ile sınır bir ev, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, Nasrânî Anton Psanle mülkü ile sınır üç ev.

Karaköy mahallelerinden Berber Nasrânî Mihal Mahallesinde; birinin üzerine oda bina edilmiş, etrafı yol ile çevrili, birbirine bitişik yedi ev.

Sepetçi Nasrânî Yorgi Mahallesinde; birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili altı ev.

Galata'da Manol Devarenco Mahallesinde; etrafları yol ile çevrili, birbirine bitişik, ikisinin üstünde odaları bulunan sekiz ev, adı geçen mahallede; üç tarafı yol ile çevrili, birbirine bitişik, ikisinin üstünde odaları bulunan altı ev, adı geçen mahallede; Kiremitçi Nikola mülkü ile sınır, birbirine bitişik, birinin üstünde odası bulunan beş ev.

Nasrânî Anton Öknale Mahallesinde; iki evin üstünde odaları bulunan, üç evin kale duvarı ve yol ile bir evin sadece yolla sınırı olan toplam dört ev.

Tophâne Kapısı yakınlarında birbirine bitişik, kale duvarına sınır, bir ev ve dükkan.

Hamamcı Hacı Mübarek Mahallesinde birbirine bitişik, etrafları yolla ve hamamla çevrili, iki evin üstünde birer odaları bulunan toplam üç ev.

Adı geçen mahallede; Hacı Bayram bin Yûsuf mülkünün yanında, birbirine bitişik, birinin üstünde odası bulunan iki ev.

Ermeniyân Mahallesinde, birbirlerine yapışık, kale duvarı ile sınır, dört tarafları yol olan yedi ev.

Kale duvarı yakınlarında San Benito (Saint Benoit) Mahallesinde;

etrafı yol, üstü odalı bir ev.

Ermeni Haceger Mahallesinde; adı geçen Haceger mülkü ile sınır, üstü odalı bir ev.

Papasoğlu Mahallesinde; birbirlerine bitişik, üç taraftan yol ile çevrili, birinin üstünde odası bulunan üç ev, adı geçen mahallede; etrafları yol ile çevrili, birbirine bitişik, birinin üstünde odası bulunan üç ev, adı geçen mahallede; etrafı yol ile çevrili, üstü odalı bir ev, adı geçen mahallede; dört tarafı yolla çevirili, birinin üstünde odası bulunan üç ev.

Ermeni Şâdî Bey Mahallesinde; birbirlerine bitişik, üç tarafları yol ile çevrili, üstlerinde odaları bulunan üç ev, adı geçen mahallede; etrafı yol ile çevrili, üstü odalı bir ev, adı geçen mahallede; birbirlerine bitişik, San Benito (Saint Benoit) Kilisesi ile sınır, birinin üstünde odası bulunan üç ev.

Kapıcı İlyas Mahallesinde; kale duvarı ile sınır, birbirlerine bitişik altı ev, adı geçen mahallede; üç tarafı yolla çevirili, birinin üstünde odası bulunan beş ev.

Nevmüslim Ases Muhammed Mahallesinde; birbirine bitişik, dört tarafları yol ile çevrili, üçünün üstünde odası bulunan sekiz ev, adı geçen mahallede; etrafı yol ile çevrili bir ev.

Papasoğlu Mahallesinde; birbirine bitişik, dört tarafları yol ile çevrili altı ev, adı geçen mahallede; Kuyumcı Frenk Zani mülkü ile sınır, üstü odalı bir ev, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, dört tarafları yol ile çevrili, birinin üstünde çardağı olan sekiz ev, adı geçen mahallede; etrafları yol ile çevrili iki ev, adı geçen Ases Muhammed Mahallesinde; birbirine bitişik, dört tarafları yol ile çevrili üç ev.

Silâhî Hamaloğlu Mahmud Mahallesinde; birbirine bitişik, kale duvarına sınır, üçünün üstünde odası bulunan yedi ev, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, dört tarafları yol ile çevrili, birinin üstünde odası olan üç ev.

Ermeni Papasoğlı Mahallesinde; birbirine bitişik, üç tarafı yol ile çevrili, ikisinin üstünde odası olan beş ev, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili üç ev, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili iki ev.

Alaperde Mahallesinde; birbirine bitişik, üç tarafları yol ile çevrili, birinin üstüne oda bina edilmiş iki ev.

Abâyici Hâcı İlyâs Mahallesinde; birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili, birinin üstünde odası olan altı ev, adı geçen mahallede; birbirine bitişik, etrafları yol ile çevrili iki ev.

Melek Hâtûn Mahallesinde; birbirine bitişik, bir tarafı Kasap Mehmet, üç tarafı yol ile çevrili iki ev.

Sayılan tüm bu taşınmazlar Galata'dır.

İstanbul'da Bulunan Değirmenler

Vakfedilen şeylerden biri de; halkın ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilen elli dört adet değirmendir.

Bunlar;

Kostantiniye'de Hace Üveys Mahallesinde; dört tarafı Hace İbrahim mülkü ile bitişik değirmen, adı geçen mahallede; dört tarafı Hace Üveys mülkü ile sınır değirmen.

İstanbul mahallelerinden Edirneli Yahudiler Mahallesinde; Yahudi taifesinden Arslan Ranbo mülkü ile bitişik değirmen, adı geçen mahallede; Orya Kapısı yakınlarında, Nişastacı Yusuf adlı Yahudi'nin mülküne bitişik değirmen, adı geçen mahallede; Yahudi Bayram oğlu Musa mülküne bitişik değirmen.

Dâye Hâtûn Mahallesinde; hayır sahibinin şöhretinden dolayı tarife

ihtiyacı olmayan değirmen.

Çelebioğlu Mescidi Mahallesinde; İznikli Ramazan mülküne bitişik değirmen.

Hace Hamza Mescidi Mahallesinde; Kasap Yusuf bin Çağatay mülküne yapışık değirmen.

Samanviranı denilen Hace Sinan Mescidi Mahallesinde; Sırt Hamamı yakınlarında Yahudi Arslan bin Marol mülküne bitişik değirmen.

Azepler Hamamı Mahallesinde; Yahudi İsmail mülküne bitişik değirmen.

Haraççı Hace Kara Muhyiddîn Mescidi Mahallesinde; Haraççı Hace Mehmet mülküne bitişik değirmen.

Bozarıoğlu Mescidi Mahallesinde; Balatlı Mehmet Reîs mülküne bitişik değirmen.

Adı geçen Haraççı Hâce Kara Muhyiddîn Mescidi Mahallesinde; Arabacı Kasım mülküne bitişik değirmen.

Azepler Hamamı Mahallesinde; Murat Halife mülküne bitişik değirmen.

Kırkçeşme Mahallesinde; Başçı Abdünnebî mülküne bitişik değirmen.

Hızır Bey Çelebi Mahallesinde; Sûfî Ahmet mülküne bitişik değirmen.

Üskübî Mescidi Mahallesinde; Âşık Paşa oğlu Hâcı Ahmet mülküne bitişik değirmen, adı geçen mahallede; Şerâbî Hamza Bey ibn Abdullâh mülküne bitişik değirmen.

Mustafa Paşa Hamamı yakınlarında Aya Kilisesi Mahallesinde; Kiremitçi Hacı Durdu mülküne bitişik değirmen, adı geçen hamam yakınlarında Molla Hüsrev Mescidi Mahallesinde; Midilli'den Nasrânî Kosta mülküne bitişik değirmen, adı geçen mahallede; Nasrânî Koca Ban mülküne bitişik değirmen.

Kırkçeşme Mahallesinde; Rike oğlu Nasrânî Kerbehas mülküne bitişik değirmen, adı geçen mahallede; Nasrânî Dimitrioğlu Yazıcı mülküne bitişik değirmen.

Molla Hüsrev Mescidi Mahallesinde; kemer yakınlarında, Yeniçeriler za'îmi Sarıca ibn-i Abdullâh mülküne bitişik değirmen ve yanında bulunan fırın.

Batrik Mahallesinde; yola bitişik, Feylesofoğlu İskender Bey mülküne sınır değirmen, adı geçen mahallede; Nasrânî Batrik mülküne bitişik değirmen, adı geçen mahallede; Yusuf bin Abdullah mülküne bitişik değirmen, adı geçen mahallede; Nasrânî Derzî Hanos mülküne bitişik değirmen.

Balat Mahallesinde; Kali isimli Yahudi kadının mülküne bitişik değirmen.

Kunfoz Mahallesinde; Nasrânî Mihal mülküne bitişik değirmen.

Ayolaharna Mahallesinde; Çukaluca Manastırı ve Manastırlı Çukaluca adlı kişinin mülküne bitişik değirmen.

Kunfoz Mahallesinde, Künfoz Pazarı yakınlarında; Debbâğ Hacı mülküne bitişik değirmen, adı geçen mahallede; Yeniçeri Hamza bin Abdullâh mülküne bitişik değirmen, adı geçen mahallede; Nasrânî Katanioğlu Papa Kosta mülküne bitişik değirmen.

Fener Kapısı Mahallesinde; Nasrânî Fenobi mülküne bitişik değirmen.

Edirne Kapısı Mahallesinde; Yahudî Lazari mülküne bitişik değirmen.

Topyıkuğı Mahallesinde; Nasrânî Manol mülküne bitişik değirmen.

Altımermer Mescidi Mahallesinde; Nasrânî Dimitrioğlı Kosta mül-

küne bitişik değirmen, adı geçen mahallede; Nasrânî Mihal Lolodi mülküne bitişik yıkık değirmen arsası, adı geçen mahallede; yola bitişik değirmen, adı geçen mahallede; yola bitişik bir ev ve değirmen,

İsa kapısı Mahallesinde; Nasrânî Todres mülküne bitişik değirmen.

Esbomasya Mahallesinde; kale duvarına bitişik, üstü odalı değirmen.

Ulanka Kapısı Mahallesinde; Nasrâniyye Levado isimli kadının mülküne bitişik değirmen.

Nişâncı Paşa Hamamı Mahallesinde; Nasrâniyye Arhondise ibnet-i Nikde isimli kadının mülküne bitişik değirmen.

Kumkapısı Mahallesinde; Dimitrioğlu Yani isimli gayrimüslim mülküne sınır değirmen.

Hâce Rüstem Mescidi Mahallesinde; Şerbetzâde adıyla bilinen kişinin oğlu Mehmet Çelebi mülküne sınır değirmen.

Mollâ Hüsrev Mescidi Mahallesinde; Mevlânâ Hüsrev mülküne sınır değirmen.

Arslanlı Mahallesinde; Hacı Timurtaş Mescidi yakınlarında, Bursalı Nâib Mevlânâ Hamza mülküne bitişik değirmen.

Câmi-i Cedîd yakınlarında Kıztaşı Mescidi Mahallesinde; Çinici Şücâ mülküne sınır değirmen.

Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesinde; Simitçi Değirmeni ismiyle bilinen ve Silâhî İsa Bey mülküne sınır değirmen.

İstanbul mahallelerinden Lis Manastır Mahallesinde; Nasrânî Aleksi mülküne bitişik değirmen.

Bu değirmenler elli iki adet olup tamamı Kostantiniye'dedir. Allah cümlesini afet ve belalardan muhafaza eylesin.

Galata'da Bulunan Değirmenler

Galata'da Frenk Kuyumcı Domenko Mahallesinde; üstünde odası bulunan, iki tarafı yolla çevirili bir değirmen.

Adı geçen şehirde Ekmekçi Ermeni Anderya Mahallesinde; iki tarafı yol ile çevrili bir değirmen ile değirmenin yanında üstünde odası bulunan bir ev.

Arazi

Bunlardan sonra bazı arâziler vakfedip mutasarrıf tayîn ettiler.

Bu araziler;

Balık Pazarı Kapısında beş parça arazi,

Mukataa arazileri denilen, Orya Kapısı hizasında Ağaç Pazarı olarak da bilinen yedi parça boş arazi.

Hayli müddettir kalem; vâkıfın (Fatih Sultan Mehmet) inşa ettirdiği hayrat ve bu hayratların bekası için vakfettiği akaratı yazmak sevdası ile emrine girmeye can atan doru bir at gibi sabırsızlıkla koşuyordu.

Kalem, burada arzusunun nihayetine erişmiş olup padişahın vakfedeceği şeylerin çokluğundan hiç bir şüphe yoktur.

Uzun bir zaman sonra; yaratılmış her şeyin fani âlemden baki aleme gideceği "yeryüzünde bulunan her şey fanidir" ayeti gereği şüphe götürmeyen bir gerçektir.

İster padişah ister köle her kim olursa olsun; Birinin kaftanı diğerinin yamalı elbisesi muhakkak tabutunun üstüne örtülecektir.

Vâkıf; kişinin kandil yakması durumunda pervaneler toplanır anlayışı çerçevesinde hayırlı bir işe hızlıca girişmek gerek ki, bu vakfettiği şeyler daim olarak bunların vasıtasıyla kıyamet günü hata ve noksanlıkları giderilsin.

Hesap gününde hayır sahibinin boynuna bir gerdanlık gibi asılması

maksadıyla bu güzel işler yerine getirilmiştir.

Allah devletini daim etsin; o padişah üzerinde düşünerek vakfının iş ve işlemleri için bir kanun tanzim etmiş ve bu işlerde herhangi bir gaflet ve doğruluktan ödün verilmemesi gerektiğini ve vakfının gelirlerinin giderlere yeteceğini ifade etmiştir.

Yeni Mahallede bina ve inşa olunan caminin (Fatih Camii) görevlileri

Detayları yukarıda zikredilen ve adı geçen sultan (Fatih Sultan Mehmet) –Allah insanlar arasında hayırla anılmasını daim eylesin- tarafından Yeni Mahallede bina ve inşa olunan hoş/güzel cami ve cenneti andıran latif mabede akıllı, fikirli, edib, zeki bir alim, belegat ve fesahat kaidelerini, kitap (Ku'ân-ı Kerim) ve sünneti bilen, salih, zahit takva sahibi, kıyas yapmaya kâdir bir kimse hatip olarak atanacak, bu kişi alışılageldiği üzere Cuma, bayram namazlarından önce vaaz verip hutbe okuyacak ve kendisine görevi karşılığı geçerli sikkeden otuz akçe ücret verilecektir.

Yukarıdaki sıfatlara haiz, cemaat tarafından sevilen, faziletle mevsuf, salih, alim, mütedeyyin, yüzü nurlu, imamet hizmetlerini yapmaya muktedir, zengin fakir herkesin indinde makbul ve önderlik kabiliyeti olan iki kişi imam olarak atanacak, bu kişiler beş vakit namaz, tervih, Regaib gecesi ve diğer mübarek gecelerde namazları kıldıracaklar, normal günlerde biri geceden sabaha, diğeri sabahtan akşama namazları dönüşümlü olarak kıldıracaklar ve kendilerine görevleri karşılığı onar akçe ücret verilecektir.

Nameleri cennet bağının bülbülleri misali gönüllere huşu ve hoşluk veren, eşşiz sesleri ruhlara şifa bahşeden, güzel huylar üzerlerinde toplanmış, uyanık, mümin, vakit ilimlerini bilen on iki kişi camide müezzin olup, bunlardan altı adedi bir gün diğer altı adedi diğer gün her minarede üç kişi olacak şekilde münavebe ile ezanı okuyup cemaatle birlikte camiye girecekler ve müzezzinliğin gerektirdiği kamet ve sair görevleri yerine getirecekler, ayrıca rahmetin yağmur gibi yağdığı duaların kabul edildiği mübarek gecelerde temcitler ve zikirler okuyarak yaralı kalpleri ihya eyleyecekler ve kendilerine görevleri karşılığı günlük her birine beşer akçe ücret verilecektir.

Her biri devrinin güzideleri, Kur'an-ı Kerimi hâfız ve hamili, ehl-i Kur'an, yüce kitabın hadimi on kişi devirhan olarak atanacak, gönül alıcı camide her Cuma namazdan önce toplanacak bunlardan her biri tegannide aşırıya kaçmadan bir aşır ve akabinde birer cüz okuyacaklar, bu kişilerden hafızlıkta seçkin ve tecvit ilimlerine vâkıf, akranlarında her yönüyle önde olan, sesi güzel birisi diğerlerinin üzerine reis olup, resi olana günlük yedi akçe diğerlerine günlük beşer akçe ücret verilecektir.

"Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez. O (Kur'an-ı Kerim), hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye layık olan Allah tarafından indirilmiştir"[28]. Ayet-i Kerimesini idrak eden, hâfız, nur-ı salah ile yüzleri nurlu, Kur'an'ın aydınlığı ile batınları mamur yirmi kişi cüzhan olarak atanıp, bu kişiler her gün sabah namazından sonra mihrabın sofasında toplanıp hatim okuyacak ve hatmin bitiminde İslam Padişahını hayır dua ile yad edecekler, bunların reisine günlük üç akçe diğer on dokuz cüzhanın her birine günlük ikişer akçe ücret verilecektir.

İbadet ehli, Salihlerden yirmi kişi hatimden sonra camide toplanıp her biri üç bin beşer yüz kere kelime-i tevhit getirerek camiyi tenvir edecekler, bunların reisine günlük üç akçe diğer on kokuz kişiden

---

***28** Fussilet Suresi, Ayet: 42*

her birine günlük iki akçe ücret verilecektir.

Fukaranın Salihlerinden on kişi her gün camide toplanıp her biri bin adet salavat getirecek bunların reislerine günlük üç akçe diğerlerine günlük ikişer akçe, ümmetin salihlerinden beş kişi musalli olup bunlar istisnasız günlük beş vakit namazı camide cemaatle eda edecekler her birine günlük yedişer akçe ücret verilecek, bu kişiler ayrıca padişahın ruhu için Kur'an, aşır veya sure okuyacaklardır.

Salih, mert, güvenilir bir kişi camide muarrif olup bu kişi Cuma günlerinde namazdan önce üç İhlas suresi ve akabinde hamdele ve salvele okuyup, cümle mümin ve müminat için dua edecek ve görevi karşılığı kendisine günlük altı akçe,

Salih, mert, kamil, vakit ilimlerini bilen bir kimse muvakkit (vakit tayin edici) olacak, bu kişi namaz vakitlerini cemaate bildirip vakitle ilgili kişilere tenbihatta bulunacak ve kendisine günlük on akçe,

Altı kişi kayyım olarak atanacak bu kişiler şafak vakti öncesinde caminin kapısını açacaklar, caminin süpürülmesi ve temizliğini yapacaklar, görevlerin gereklerini yerine getirmede eksiklikleri olmayacak, caminin korunmasını sağlayacaklar ve kendilerine görevleri karşılığı günlük her birine beşer akçe, salihlerden dört kişi kandilci olarak tayin edilecek, bu kişiler gecenin başlangıcında kandilleri yakacak, yatsı namazından sonra söndürecekler ve görevleri karşılığı her birine günlük beşer akçe, iki salih kimse hâdim (hizmetli) olup bu kişiler caminin hareminin kapısı vaktinde açıp kapayacak ve medrese ise cami arasındaki kısmın süpürülmesi ve temizliği hizmetlerinden sorumlu olacaklar kendilerine görevleri karşılığı günlük altışar akçe, dikkatli uyanık bir kimse noktacı olarak tayin edilecek bu kişi görevlerine gelip gelmeyenleri kontrol edecek gelmeyenlerin isimlerinin karşısına işaret ve nokta koyacak, işe gelmeyenleri mütevelliye bildirecek ve kendisine görevi karşılığı günlük üç akçe ücret verilecektir.

Caminin hasırı için günlük dört akçe, zeytinyağı için günlük beş akçe, kandil temizliği ve mendiller (temizleme bezi olarak kullanılan) için günlük bir akçe ayrılacaktır.

Medrese Görevlileri (Fatih Medreseleri)

Padişah hazretleri camiden sonra, yaptırdıkları medrese için aşağıdaki tayinatta bulundular:

Caminin iki tarafında yer alan semaniye denen medreselerinde hikmet kaidelerine vâkıf, mühendislikte önemli kitapları okumuş, akli ve nakli ilimlerde emsali bulunmaz, eğitimde liyakatli, faydalı ilimlere ömrünü adamış iki müderris atanıp, müderrisler döneminde yürürlükte olan eğitim günlerinde (tatil günleri hariç) medreselere gelen öğrencilere çeşitli ilimler ve hikmetlerle (felsefe, mantık, sosyoloji, astronomi, belagat, kimya) ilgili bilgiler öğretecek ve her birine günlük ellişer akçe ücret verilecektir.

Medreselere kitap okumada ve anlamada seçkin, fikir ve görüşleri isabetli, akranlarından önde, kitap özetlemede mahir, eğitim ve öğretim işlerini yapabilen müderrislerin yardımcıları iki kişi muid (asistan) olarak atanacak, bu kimselere günlük beşer akçe ücret verilecektir.

Her medrese bölümünde (8 adet medrese bölümü vardır) muteber kitapları anlamada mahir, tasnif ve mütalaa kabiliyeti olan on beş danişmend (talebe) olacak, bu yetenekli ve talebeler müderrisler huzurunda farklı ilimlerden mevzular anlatacaklar, ders zamanlarında medresede müderrisin huzurunda hazır bulunacaklar, medresede okutulan dersleri dinleyecekler, mühim ilimleri okumada ve anlamada yeterli olacaklar ve bu kişilerden her birine günlük ikişer akçe ücret verilecektir.

Medrese için birer bevvab (kapıcı) tayin olunacak bu kimse zamanında medreseleri açıp kapayacak ve medreseyi daima gözleyecek, derslerin başlangıcından bitişine kadar medresede hazır bulunacak, öğrencilerin sınıflarını temiz ve pak edecek, bunlarda iki tanesi hadim-i ferraş-ı medrese (sergici, temizlikçi) bu kişiler medresenin haremini her türkü kir ve tozdan arındıracak görevleri karşılığı bu üç kişiden her birine günlük ikişer akçe ücret verilecek, medresenin hasır, kandil ve zeytinyağı ve fitili için günlük iki akçe sarf edilecektir.

Medreselerin yanındaki Tetimme (Medreselere hazırlık okulu) denen medrese için vakıf kurucusu günlük altı akçe tayin eylemiş olup, bu altı akçeden iki akçesi bevvaba (kapıcıya) dört akçesi ise ihtiyaca göre Tetimme Medreselerinin sergi ve ışıklandırma giderlerine sarf olunacaktır. Tetimme Medreselerinin her biri için aylık on beş akçe ayrılacak bu para ile hazırlık kısmında okuyan talebelerin bursları ödenecek ve zaruri aniden ortaya çıkan ihtiyaçları karşılanacak zira İmam Şafi Hazretlerini "Şayet kafamda, gönlümde bir problemim olsaydı, bu meseleyi halledemezdim" buyurduğu misali talebenin aklı ve gönlü rahat olmalıdır ki ilim öğrenebilsin.

Buraya kadar görevliler ve yapacakları vazifeleri detayıyla anlatıldı. Bu çerçevede belirtilen şartlar dahilinde görevliler vazifelerine devam edeceklerdir. Geçerli bir özrü olmayanlar görevlerini ihmal etmeyeceklerdir. Vakıf kurucusu ayrıca medrese bünyesinde talebenin ve hocaların faydalanması için bir kütüphane tesis etmiş olup, kütüphaneye kitap isimlerini bilecek, müderris ve öğrencilerin ihtiyacı olan kitapları tafsil edebilecek ve kitaplardan gözlerini ayırmayacak yani onları koruyacak bir hafız-ı kütüb (kütüphaneci) tayin edilmesini ve kendisine görevi karşılığı günlük altı akçe ücret verilmesini şart kılmıştır. Kütüphaneye ayrıca bir katip tayin olunacak, katip içeriklerini beliterek bütün kitapları bir deftere kaydedecek, ihtiyaç anında talebelere ve müderrislere kitapları verecek, ihtiyaç bitince geriye toplayacaktır, katip kimselere kitap verip aldığını da ayrı bir deftere kaydedecek ve kitaplardan bir yaprak'ın dahi kaybolmasına göz yummayacak ve öğrenciler kitap talebini hiçbir şekilde reddetmeyecektir ve kendisine bu görevleri karşılığı günlük dört akçe ücret verilecektir.

Daruşşifa Görevlileri

Padişah hazretlerinin Daruşşifa ile ilgili şartları:

Daruşşifa'ya hastalarının nabızlarının ahvalini bilen, anatomi, ilm-i ariz (sonradan meydana gelen hastalıkların ilmi), tıp ıstılahı ve sanatları, şifa usullerine vâkıf, uzman, otopside mahir iki tabip atanacak, tabipler günde iki defa hastanedeki hastalarını dolaşarak halleri ve hastalık durumları ile ilgili bilgileri alacak, hatırlarını soracak ve tedavi için gerekli ilaçları ve macunları hazırlatacak, hizmetlerini tabipliğin usulleri çerçevesinde yerine getirecek ve kendilerine günlük yirmişer akçe ücret verilecektir.

Bir kişi Daruşşifa'ya güvenilier, mert bir kimse emin-i sarf tayin edilecek ve bu kişi vekil-i harca (mutfak/kiler sorumlusu) kilerden hastaların ihtiyacı olan gıda ve içecekleri aldıracak ve kendisine günlük dört akçe, güvenilir, mert, işinin ehli bir kimse vekil-i harc tayin edilecek ve bu kişi kilere Daruşşifa'nın ve hastaların ihtiyaçları olan gıda, içecek ve sair malzemeyeyi satın alacak, bu görevli hastaların ihtiyaçlarını her şeyden önce tutacak ve kendisine günlük dört akçe ücret verilecektir.

Daruşşifa'ya uzman ve ilaç yapmaya kâdir, hikmet ilimlerine vâkıf, mert, isabetli teşhisleri bir göz hekimi tayin olunup bu kişi gözlerine herhangi arıza veya katarak isabet eden hastaların tedavisi için gayret sarfedecek ve kendisine görevi karşılığı günlük sekiz akçe,

Hüner sahibi, Hakkın rızası tâlip, uzman, hastaların dertlerine şifa verecek, ilaç hazırlamada yetkin ve padişaha dua edilmesine vesile olacak bir cerrah atanıp kendisine görevi karşılığı günlük sekiz akçe ücret verilecektir.

Gerek tabib, gerek göz hekimi, gerekse cerrah hastanede yapılan ilaç ve macunları sadece Daruşşifa'da yatan hastaların tedavisi için kullanacaklar hastane haricine götürmeyeceklerdir.

Darüşşifa'da bir kimse mücerreb olarak atanacak, bu kişi hastaların kullanması gereken içecek, macun ve sair ihyiyaçlarını hazırlayacak, vâkıfın şartlarına riayeti canına minnet bilecek bu kişiye günlük altı akçe, bir kişi Darüşşifa'nın mahzenibin hâfızı (koruyucusu) olacak ve hastaların tedavileri için mahzene gelen ve ilaç yapımında kullanılan malzemeleri koruyacak, Darüşşifa'nın tabibi veya nazırı huzurunda her gün eczaneyi açacak ve malzemeleri verdikten sonra eczaneyi kapatacak ve kendisine günlük dört akçe,

İki salih, sağlam ve mert kişi tabbah-ı taam (aşçı) olarak atanıp, bu kişiler yüzlerce derde maruz kalan hastalara hayat kuvveti olmak üzere yiyecek hazırlayacaklar, hastaların huzurlarına kadar yiyecekleri götürecekler, yaralı gönüllerini onarmak ve hasta kalplerine deva olmak üzere hastalara yemeklerini sunacaklar her birine günlük üç akçe ücret verilecektir.

Bir kişi Daruşşifa'ya bevvab (kapıcı) olarak atanacak ve bu kişi zamanında Daruşşifa'nın kapılarını açık kapayacak dışardan kimselerin Daruşşifa'da gecelemelerine müsaade etmeyecek ve kendisine günlük üç akçe, işlerinde dikkatli, kar gözetir, ihtiyar ve tembel olmayan, hastalara hizmeti görev bilen iki kişi hastalar için hizmetçi olarak atanacak, hastaların talepleri halinde hastalara şerbet ve sair içecekleri sunacak, gusul ihtiyacı olan hastalara gusül yaptıracak, hastaların yataklarını ve çevresinin kir, toz, pas ve çalaktan halas edecek ve diğer kayyımlık ve ferraşlık hizmetlerini yerine getirecekler görevleri karşılığı kendilerine günlük üçer akçe ücret verilecektir.

Bir kimse bütün vakıf eserler için manii'n-nükûş (eserlerin duvarlarına yapılan şekil ve yazılan yazıları silen kişi) tayin edilecek ve bu kişi cami, medrese, daruttalim, imaret, hastane duvarlarına yapılan nakışları ve yazılan yazıları temizleyecek ve kendisine görevi karşılığı günlük iki akçe verilecektir.

Daruşşifa görevlilerine ayrılan miktar günlük yüz akçe olup bundan ziyade nakıs olmayacaktır. Kerem sahibi vakıf kurucusu ayrıca Daruşşifa'daki hastaların gıdası ve içeceği için günlük yüz akçe sarfedilmesini, vakfın mütevellisinin hastaneye bir sene için lazım olan her bir şeyi, şekeri ve sair lazım olan malzemeyi sene başında satın alarak Daruşşifa'nın mahzenine koyarak mahzen eminine teslim etmesini, haftada bir kere mütevelli, nazır (denetmen), tabib ve katib'in (muhasebeci) Daruşşifa'da bir araya gelerek dışarıda olup ilaç alamayanların ihtiyaçlarını değerlendirmelerini ve onlara kayıtsız kalmamalarını ve yardım etmelerini, dışarıdaki insanlardan uygun görülenlerin ilaçlarının verilmesini de şart kılmışlardır.

BEYT:

Eğerçi hâne pür-nakşdır saray-ı cihân
Veli kitâbeleri küllü men aleyhâ fân

Daruşşifa'da vefat edenlerin varisleri bulunur ise az veya çok terekelerinin varislerine teslim edilecektir. Varisleri bulunmayan

kimselerin terekeleri nazır (denetmen) ve tabib marifetiyle zabt olunup para ederse Daruşşifa'nın ihtiyaçları için sarf edilecektir. Vakıf kurucusu ayrıca Daruşşifa'da vefat eden hastaların cenaze masrafları için günlük beş akçe tayin ettiler ki, bu para bir kesede toplanacak ve vefat edenlerin cenaze hizmetlerine harcanacaktır.

İmaret Görevlileri:

Şanı yüce vâkıf hazretleri –Zaman durdukça Allah mülkünü daim eylesin- İmaret ve Daruzziyafe için aşağıdaki görevlileri tayin etmiştir.

İmaret ve Daruzziyafeye emanet ve diyanet ile maruf, salah ve takva ile mevsuf, cömert, gönlü herkese açık, mülayim, yüzü yerde, mütevazılıkta hale yıldızı gibi seçkin bir kimse şeyh olarak atanacak ve şeyh efendi binbir güçlükle imarete ve daruzziyafeye ulaşan misafirleri latif bir şekilde karşılayarak göz aydınlığı ile cenneti andıran odalarına kondurup, misafirlere verilecek yemek ve ikramları belirleyecek, sünnet-i seniyyeye uygun bir şekilde Halil İbrahim sofrası misali sofralarda ikramlarda bulunacak, üç gün bedelsiz olarak kalan misafirlere destur vererek uğurlayacak ve kendisine görevi karşılığı günlük yirmi akçe ücret verilecektir.

İmarete, dışarıdan gelen yemek malzemesi ve sair levazımatı ve her türlü giren çıkanı takip edecek bir katib tayin edilecek ve görevi karşılığı kendisine günlük altı akçe, emin, mütedeyyin, olgun alışveriş işlerinden anlayan bir vekil-i harc tayin edilip kendisine günlük beş akçe, imarete giren çıkan zahireyi ve sair malzemeleri koruyup gözetecek ve gerektiği kadarını aşçılara verecek bir kilerdar tayin edilip kendisine günlük beş akçe, hizmet ehli, temizlik hususunda dikkatli ve seçkin iki kişi ferraş olarak tayin edilecek bu kişiler imaretin dışarısını, içerisini, havlusunu temiz ve pak eyleyecekler kendilerine görevleri karşılığı günlük üçer akçe, imarete misafirleti karşılayacak, misafir ihtiyaçlarından anlayan, mihmandarlık kabiliyeti olan, dikkatli iki kişi kayyım olarak atanacak ve kendilerine günlük üçer akçe verilecektir.

Mert, salih ve yüzleri nurlu iki kişi siraci (kandil yakıcı) olarak tayin edilecek, bu kişiler dönüşümlü olarak çalışıp geceleri kandilleri yakıp sabahları söndürecekler ve aynı zamanda akşam namazından sonra imareti kapatıp, fecr doğunca açacaklar kendilerine görevleri karşılığı günlük üçer akçe verilecektir.

Dört adet mert kişi imarete nakib olarak atanacak, bu kişiler gelen misafirin durumuna göre yemeği taksim edip ekmeği ayarlayacaklar, misafirler gelmeden üç gün önce hazırlıklarını tamamlayacaklar ve üç günlük yeme içe planı tanzim eyleyecekler, bu kişiler görevlerine devamda ihmal göstermeyecekler ve kendilerine günlük üçer akçe ücret verilecektir.

İmarete iki adet kapıcı tayin edilip, bu kişiler yemek zamanlarında kapıda bulunup edebi terk edeni güzel sözlerle uyaracaklar, eğer bu kimseler edepsizlik yapmaya devam ederlerse onlara nasihat verip gerekirse azarlayabilecekler bunlara görevleri karşılığı günlük üçer akçe, işinde uzman altı kişi aşçı olarak tayin edilecek bu kişiler misafirler için gerekli yemekleri yapacaklar ve kendilerine günlük dörder akçe, altı kişi habbaz (ekmekçi) olarak tayin edilecek bu kişiler dönüşümlü olarak fırında misafirlere ve medrese öğrencilerine gerekli olan ekmeği pişirecekler ve kendilerine günlük dörder akçe,bir kişi hammâl-ı guşt (et taşıyıcı) olarak tayin edilecek ve bu kişi her gün lazım olan eti imarete getirip mutfağa verecek ve görevi karşılığı bu kişiye günlük

üç akçe ücret verilecektir.

İki nefer dikkatli, emanet sahibi ve uyanık kimse tenkıye-i hınta (buğday temizleyici) olarak atanacak bu kişiler gerektiğinde buğday dövüp gerektiğinde buğdayın içindeki taşları ve sair yabancı maddeleri ayıklayacak görevleri karşılığı kendilerine günlük üçer akçe, iki kişi kasaların ve büyük bakır kapların temizliğini üstlenecek bu kişilere görevleri karşılığı günlük ikişer akçe akçe ücret verilecektir.

Padişah hazretleri yemeklerin dağıtımında kullanılacak kasalar için günlük beş akçe ayrılmasını ve bu akçelerle ayda yüz elli adet kasa satın alınmasını ve yemeklerin temiz bir şekilde zengin, fakir bütün misafirlere temiz ve pak ulaştırılmasını şart koşmuştur.

İmaretin ahırlarında misafirlerin binek hayvanlarını koruyacak iki nefer tayin edilerek, bu kişiler hayvanların yemlerini verecek, hayvanları koruyup kollayacak ve ahırları fecrin doğuşu ile birlikte açıp akşam namazından kapayacak ve kendilerine görevleri karşılığı günlük ikişer akçe, bir kişi arpa emini olarak tayin edilip misafirlerin hayvanları için tahsis edilen arpa ve yemi muhafaza edip hayvanlara gerekli zamanda verecek ve hayvanları zamanında misafirlere teslim edecek ve kendisine günlük iki akçe, bir kimse hammal-ı hatab (odun taşıyıcı) olarak tayin edilip bu kişi mutfak için gerekli odunları hazır edecek görevi karşılığı kendisine günlük iki akçe, bir kişi imaret için manii'n-nukuş (duvarlar üzerindeki yazı ve nakışları silen) olarak tayin edilip, bu kişi imaret duvarlarına çizilen şekil, nakış ve yazıları silecek kendisine görevi karşılığı iki akçe verilecek olup, vakıf kurucusu imaret görevlileri ücretleri için günlük toplam iki yüz akçe tahsis eylemiştir.

Bundan sonra vakıf kurucusu padişah –Allah varlığını, cesaretini kıyamete kadar devam ettirsin- hazretleri, imarette pişirilen ekmek ve misafirlerin konakladıkları han için Kostantiniye'de (İstanbul'da) geçerli iyi ve halisinden bir buçuk müd un, iki yüz kırk vukıyye (298 kilo 320 gr) koyun eti, çorba için İstanbul kilosu[29] ile altı keyl pirinç, senenin tamamında Cuma gecelerinden (Perşembeyi Cumaya bağlayan gece), Bayram geceleri ve Ramazan ayının tamamında Zirbac dene tatlı için beş keyl pirinç, buğday çorbası için günlük altı keyl yeni harman iyisinden buğday, her gün yarım keyl nohut, her ay üç keyl deve sütü kullanılmasını,

İmarette Ramazan geceleri, Bayram geceleri ve Cuma gecelerinde her gün kırk iki vukıyye saf bal, altmış iki buçuk vukıyye iyisinden peynir, zirbac tatlısı için iki dirhem zaferan, sekiz akçelik bukâl, yeterli miktarda badem, kuru üzüm, kuru incir ve kaysı sarf edilmesini, mütevellinin İstanbul kilosu ile malzeme almasını diğer yörelerinin kilosu ile iş tutmamasını ve kaliteden ödün verilmemesini şart kılmıştır.

Padişah hazretleri imaretlerine gelecek eşraftan kişiler ve yalnız kalan kadınlar için yıllık on beş bin akçe tahsis etmişler olup, bu para ile kadınların yeme ihtiyacı görülecek ve imarete gelen hizmetçileri ile zaruretleri ve ihtiyaçları giderilecek bu kişiler devletin devamı ve bekası için dua edeceklerdir.

İmaret görevlilerinin hepsi görevlerinin tam yapacaklar ve gelen misafirler konaklayacakları mekanları hane ocağı gibi aydın-

---

29 *Bu dönemde İstanbul Keyli 1283 gramdır.*

lık, ikram ettikleri yemeklerle de misafirleri cennet bahçesinde hissettireceklerdir.

Vakıf kurucusu padişah hazretleri Daruşşifa ve İmarette takdir edilen miktardan daha fazla harcama yapılmamasını, malzemelerden arta kalan olursa mahzenlerde hıfz olunmasını şart kılmışlardır.

Bundan sonra; Vakıf kurucusu Melikler Meliki padişah hazretleri;

Cami, İmaret, Daruşşifa, Medreseler, Kütüphane, Daruttalim ve sair akarat ve müteallikatları vakıflarının yukarıda belirtilen şartlarının uygulanması ve gereklerinin yerine getirilmesi için, tedbirli, akıllı, kamil, ciddi, şer'i konularda hassas, olaylara müdahalede yeterli, salih, olaylarını başını ve sonunu düşünen, iffet ve emanet ile maruf, salah ve diyanet ile mevsuf bir nâzır (denetçi) tayin edilmesini, bu kişinin vakfın gelirleri, mahsulatın toplanması, hüccet yenilenmesi, vakfıla ilgili işlerin kaydedilmesi, çarşılarda temessük verilmesi (tasarruf belgesi), imaretteki ve diğer hayratlardaki görevlilerin kontrol edilmesi, hasılı vakfın kontrolü ile ilgili işleri yapmasını ve kendisine görevi karşılığı günlük elli akçe,

Vakıflarına ehl-i kalem, istikamette alem gibi seçkin, mütedeyyin, ârif, marifet sahibi kamil bir katip atanarak, bu kişinin vakıfla ilgili günlük iş ve işlemleri ruznamçe (günlük defteri) defterine kaydetmesi, her sene olan masraları ve gelirleri tam olarak kayıt altına almasını, her yılın muhasebesi için ayrı bir defter tutmasını ve kendisine görevi karşılığı günlük on akçe verilmesini, tutulan bu defterlerin bir kese içine konularak mütevelli tarafından saklanmasını, İmaret ve Daruşşifa'da afet ve benzeri durumlar sebebiyle gelir kifayet etmezse Ayasofya Nazırından talep edilerek bütün bunların deftere kaydedilmesini şart kılmıştır.

Ayasofya Camii Görevlileri

Vakıf kurucusu padişah –Allah hilafetini ve mülkünü kıyamete kadar daim eylesin- hazretleri Ayasofya Camii için aşağıdaki görevlileri tayin eylemiştir.

Hayratlarından birisi olan Ayasofya Camii'ne; yumuşak tabiatli, hoş sesli, musiki makamlarında seçkin bir kimsenin hatip olarak tayin edilmesini ve hatibin Cuma günleri namazdan evvel ahaliye hitap etmesini, hutbeden sonra Cuma namazının kıldırmasını, Bayram günlerinde Bayram namazı ve hutbelerini okumasını kendisine görevi karşılığı günlük on beş akçe,

Ehli sünnet mensubu, cemaatın rızasını almış, imametin şartlarını bilen, insanlar arasında salah, diyanet, emanet ve takva ile mevsuf bir kişinin imam olarak tayin edilmesini ve bu kişinin cemaata beş vakit namaz, teravih ve Kadir Gecesi ve Berat Gecesi ve buna benzer gecelerde namazlarını kıldırmasını ve görevi karşılığı kendisine günlük on beş akçe,

Hafız-ı kelam, tecvid bilir dokuz kişi mücevvid olarak tayin edilecek (imam bu kişilerin resisi olacaktır), bu kişiler Cuma namazından önce camide toplanıp mahif-i şerifte halka olup her biri birer cüz okuyacaklar ve camiyi beyti mamur haline koyacaklar, bunların reisi olan imama günlük altı akçe diğer dokuz kişiye günlük beşer akçe ücret verilecektir.

Hafız-ı kelam yirmi kişi cüzhan olarak tayin edilip, bu kişiler ikindiden sonra camide toplanıp birer cüz okuyacaklar ve kendilerine günlük ikişer akçe, bu kişilerin cüz okumalarının akabinde

salihlerden on dört kişi camide toplanacak tehlil getirecekler ve hasıl olan sevabı padişahın ecdadlarının ruhuna hibe edecekler, bu kişilerin reisine günlük üç akçe diğer on üç kişiye günlük ikişer akçe, salih, dindar, güzel sesli, hoş avazlı altı kişi camiye müezzin olarak atanacaklar, bu kişiler cami civarında bulunan meşgaleye ve gaflete dalmış müslümanları uyaracak ve münavebeli (dönüşümlü) olarak Ezan-ı Muhammedi'yi okuyacaklar her birine görevleri karşılığı beşer akçe ücret verilecektir.

Bir kimse muarrif olarak tayin edilip, bu kişi Cuma Namazının akabinde vakıf kurucusuna ve bütün mümin ve müminata dua edecek ve görevi karşılığı kendisine günlük altı akçe, hikmet sanatları, astronomi ve zaman ilimlerinde marifet sahibi bir kişi muvakkit (vakit tayin edici) olarak tayin edilip, bu kişi namaz vaktinin girip girmediğini müezzine haber verecek ve karşığında kendisine günlük on akçe ücret verilecektir.

Salih, mert dört kişi kayyım olarak tayin edilecek bu kişiler caminin en ince ayrıntısına kadar temizliğini yapacak, zamanında camiyi açıp kapatacaklar camiyi koruyacaklar ve kendilerine görevleri karşılığı günlük dörder akçe, üç kişi siraci olarak atanacak bu kişiler vakti zamanında caminin kandillerini yakacaklar ve yatsı namazının akabinde söndürecekler ve kendilerine günlük beşer akçe, bir kimse noktacı olarak tayin edilecek görevlilerden gelmeyenlerin isimlerinin karşısına işaret koyacak ve vaktinde görevine gelmeyenleri ve görevini terk edenleri nazıra bildirecek, nazır da görevini ihmal edenlerin ücretlerinden gerekli kesintiyi yapacak, noktacı görevlilerin görev mahallerini terk etmemeleri hususunda gerekli ihtimamı gösterecek ve kendisine görevi karşılığı günlük dört akçe ücret verilecektir.

Caminin hasırı için günlük dört akçe, zeytinyağı için günlük beş akçe, kandil ve süpürgelerin levazımatı için günlük bir akçe olmak üzere günlük toplam on akçe ayrılacaktır.

Daruttalim Görevlileri

Vâkıf; Mahalle-i Cedîde'de yeniden inşa ettirdiği caminin batı kapısının yanında bulunan mektepte; günlük altı akçe karşılığında varsa yetimleri yoksa Müslüman fukaranın çocuklarını okutacak Hakk'ın rızasına müştak bir muallimin atanmasını,

Birinci Muallimin öğrettiği şeyleri çocuklara tekrar ettirecek, bilmediklerini nezaketle anlatacak, görevinde tembellik göstermeyecek bir Mektep Halifesi atanarak kendisine günlük iki akçe karşılığında atanmasını,

Güvenilir, temiz ahlaklı bir kişinin günlük bir akçe karşılığında Darüttalimin Kayyımı olmasını ve buranın temizliğini yaparak kapılarını açıp kapatmak üzere atanmasını şart koşmuştur.

Zeyrek Camii Görevlileri

Allah, en güzel özellikleri haiz [Fatih Sultan Mehmet'in] vakfının sevabını Uhud ve Kaf Dağı kadar büyük eylesin.

Vâkıf;

Zeyrek Medresesi ismi ile bilinen Cami için günlük sekiz akçe karşılığında beş vakit namazı kıldıracak, hitabet görevinin gereklerine riayet eden, imamlık görevinde gayretli bir kişinin hatip olmasını, imamlık ve hatipliğin beraber yürütülmesini,

Cuma Namazından önce, yavaş ve düzgün bir şekilde bir cüz Kuran okumak için biri reisleri olmak üzere beş hafız atanması-

nı ve bunlardan reisin günlük üç diğerlerinin kişi başı birer akçe almalarını,

Sesi güzel iki kişinin müezzin olmasını, bunların görevlerini aksatmayarak namaz vakitlerinde camide hazır bulunmalarını, içlerinden birinin muarrif olmasını ve bu iki görev karşılığında günlük üç akçe almasını, ikinci müezzinin günlük iki akçe almasını,

Güvenilir bir kişinin günlük iki akçe karşılığında kayyım ve sirâcî olmasını ve caminin kandil yağına günlük bir akçe tahsisini şart koşmuştur.

Eski İmaret Camii Görevlileri

Allah devletini daim eylesin şanlı vâkıf;

Eski imâret ismi ile bilinen mescid-i şerif için günlük beş akçe karşılığında beş vakit namazı aksatmayacak salih bir imâm atanmasını; Günlük iki akçe karşılığında görevlerini aksatmayacak iki müezzin atanmasını, bir kişinin günlük iki akçe karşılığında kayyım olmasını ve caminin kandil yağına günlük bir akçe tahsisini şart koşmuştur.

Galata Camii Görevlileri

Devlet ve milletin ihsanı yüce padişahı:

Galata'da bulunan camiye günlük beş akçe karşılığında olgun alim bir hatip, günlük beş akçe karşılığında imam atanmasını,

Cuma Namazından önce camiyi teşrif, duyanların kulaklarını tezyin etmek üzere bir cüz Kuran okumak için beş hafız görevlendirilmiş olup bunların reisleri günlük üç diğerlerine ikişer akçe verilmesini,

Camiye iki müezzin atanarak görevleri karşılığı kendilerine günlük birer akçe, iki kayyım atanarak görevleri karşılığı kendilerine günlük ikişer akçe, bir muarrif atanarak görevi karşılığı kendisine günlük iki akçe, kandilleri yakan kayyıma günlük iki akçe verilmesini ve bu kandillerin yağı için günlük bir akçe tahsis edilmesini şart kılmıştır.

Şeyh Vefazade Camii Görevlileri

Zenginin de fakirin de halini düzenleyen taht sahibi Padişah;

Kostantiniye'de Şeyh Vefâzâde Mahallesinde yeniden binâ ettirdikleri câminin durumuna önem vermiş, caminin giderleri için camiye yakın bir yerde ihtişamlı bir hamam inşa ettirerek caminin mütevelliliğini ve elde edilecek ücreti Şeyh Vefazade'ye bırakmıştır.

BEYT:

Şeyh, caminin tasarrufunu bıraktığında Galata Camii'nin tahsisat ve şartları bu cami için ne eksik ne fazla olacak şekilde uygulanmasını şart koşmuştur.

Kule-i Cedid Camii Görevlileri

Deryalar gibi ihsanı bol Padişah;

Kule-i Cedide Câmisi için bir hatîb tayîn etmiş ve bu görevin imamlıkla beraber yürütülmesini bu görevler karşılığında günlük altı akçe verilmesini, salih birinin müezzin olmasını ve kayyımlık görevi ile beraber her ikisini de yürütmesini, bu kişinin beş vakit ezanı okumasını, caminin temizlik işleri ile meşgul olmasını ve bunlar için kendisine günlük dört akçe verilmesini, caminin aydınlatma giderleri için günlük bir akçe tahsis edilmesini şart koşmuştur.

Kalenderhane Zaviyesi Görevlileri

Padişah hazretleri; Dervişan taifesinden olup, dünyanın debdebesinden tecridi benimseyen, dünyadan ve dünyalıklardan ümidini kesmiş, her biri bir örümcek gibi bir köşeye geçmiş, nefsin kavgalarını ilahi zikre tebdil eden, izzet ve ikbali bir siyah şala tahvil eden fukarayı muhteremin zümresini şamil olmak ve o zümrenin gönlünü ve ahvallerini hoş eylemek, vesile olduğu nimetlerle himmetlerine talip olmak ve bunların cem'ine koku olmak ve Cenab-ı Hakkın huzuruna varınca delil-i râh ve mürşid-i âgâh olan şeyh efendilere ve terbiye ettikleri müritlerine mekan olarak yaptırdığı zaviye ile ilgili aşağıdaki vasıfları sayılan görevlileri tayin eylemiştir.

Vakıf kurucusu tarafından hayrat olara hizmete sunulan ve "Kalenderhane" adıyla biline zaviyeye dinine bağlı, salih, takva ve vera sahibi, arif, ehl-i sülukun hallerine vâkıf, bir kimse şeyh olarak atanacak, şeyh efendi "Emirin kapısında fakir insan bulunması ne kötüdür" söz gereğince tekkede nefsinin arzularını dizginlemeye gayret eden fukarayı irşat edecek, zahir ve batın ilimleri öğretecek, hak yolu taliplirine istidadı oranında irşada gayret gösterecek, onlara bu konularda yardım edecek ve kendisine görevi karşılığı günlük on akçe ücret verilecektir.

Zaviyeye gelen misafirlerin hallerini ve makamlarını bilen, şeyh efendiye yardımcı olacak bir nazır atanacak ve nazır dervişan ve gelen misafirlerin yemeğini ayarlayacak, tekkeye gelen gidenleri kontrol edecek ve kendisine görevi karşılığı günlük beş akçe verilecektir.

Hafız bir kimse zaviyede görevlendirilip, bu kişi Cuma günleri Cuma namazından sonra düzenlenen sema meclisinde mesnevi-i manevi okuyup, fukara ve dervişanın sohbetinden sonra bir aşr-ı şerif okuyarak dervişanı aşk deryasına daldırıp gönüllerini coşturacak ve kendisine görevi karşılığı günlük bir akçe verilecektir.

Sesi güzel iki kişi zaviyede görevlendirilip, bu kişiler sema esnasında erbab-ı aşk için şiirler ve menakipler ve büyük zatlarla ilgili bilgiler okuyacaklar ve bu kişilere görevleri karşılığı günlük ikişer akçe verilecektir.

Musikişinast dört kişi görevlendirilip bu kişiler Mevlevi Dervişanları arasında semazen tabir olunur yaranla sema meclisi yapacak ve kendilerine günlük ikişer akçe verilecektir.

Vakıf kurucusu tekke civarında bulunan fukara mücavirlerin yiyecekleri için günlük kırk akçe, misafir, muhtac, yolu düşen gelip gidenlerin yemek masrafları için günlük on beş akçe, şehirde (İstanbul'da) bulunan yetimlerin ihtiyaçları için aylık üç bin akçe sarfedilmesini, ebeveyni (anne ve babası) olmayan yetimlere bu paradan her yetime aylık on beş akçe verilmesini, bu yetimlere bir yuva sahibi olana değin yardımların devam etmesini, yuva kuran yetime verilen istihkakın başka bir yetime aktarılmasını, bu iş ve işlemlerin İstanbul Kadısı marifetiyle yapılarak kayıt altına alınmasını şart kılmıştır.

Padişah hazretleri ayrıca İstanbul'daki bedestanına dört bekçi görevlendirilmesini, bekçilerin bedestanda gecelereyerek esnafın malına ve ticaret emtiaları ve kumaşlara hırsızların ve zarar kastında olan kimselerin zarar vermesinin önlenmesini ve esnafın evlerinde kafaları ve gönülleri rahat bir şekilde dinlenmelerinin ve padişahı hayır dua ile yad etmelerinin sağlanmasını sağlacaklardır ve kendilerine günlük ikişer akçe verilecektir.

Vakfa İstabul'dan bir mütevelli atanacak ve bu mütevelli İs-

tanbul'daki dükkan, oda, ev ve sair musakkafat (han, hama, çarşı gibi çatılı yapılar) gibi akarları hukuka uygun ve muteber bir şekilde kiraya vererek değerlendirecek, görevlilerin kendilerinin veya belirleyeceği naibleri vesilesiyle görevlerini yapıp yapmadıklarını veya eksik ve noksanlıklarını kontrol edecek, emanet ve doğruluk konusundan akranlarından seçkin olan cabilerin (tahsildar) tahsilatlarını ve kiracıların muamelerini gözden geçirecek, zaman içerisinde tamiri gereken akar ve hayratların tamiratını zamanında yaptıracak, bir veya iki seneden fazla bir süre vakfın akarlarını kiraya verdirmeyecek, kiracılardan emin bir kefil isteyecek, vakfın meşru yollardan gelirlerinin artmasında say u gayret gösterecek ve vakfın hiçbir iş ve işlemini ertelemeyecek, ötelemeyecek ve akar ve hayratların harap olmasına göz yummayacaktır.

Vakfa bir katip atanacak ve katip, vakıfla ilgili her bir şeyi nazır marifeti ve erbabı sanat indinde geçerli olan usul üzere deftere kaydedecek, kaydetme hususunda gevşeklik ve müsamaha göstermeyecek, "keşke yazmasaydım hiç olmazsa hesap verilecek şey sayılamazdı" diyen kavm ile haşrolmamak için gayret sarf edecek ve yazdıklarını mütevelli ve Divan-ı Sultanî'ye teslim edecek "gireni çıkmadan önce taksim et" sözü gereğinde dünya ve ahirette mesul olmamaya çaba sarf edecektir.

Vakfa görevlerinde liayakatı zahir, habasetten (rüşvet, iltimas, adam kayırma) beri, cinayet ve hiyanet gibi suçları işlememiş, nefisleri günaha meyilli olmayan on sekiz adet cabi (tahsildar) tayin olunacak, bu kişiler beş tanesinden birisi Silivri, birisi Ereğli (Marmara Ereğlisi), birisi Rados ve Benatos köyleri, birisi Vize, birisi Kırkkinise (Kırklareli) ve köylerinde bulunan köy, mezraa, meraların cabisi olacak, kalan on üç kişi Darussaltanat Kostantiniyye, Darulfeth Galatada'ki dükkan, menzil, oda, hamam, mahzen, ham, bedestan ve sair çatılı yapıla gibi emlakin cabisi olacak, şöyleki; bu kişilerden biri hamaların, biri bozahane denen dükkanları, biri başhane denen dükkanların, birisi hanların, birisi bezzazistanların (bedestanların) ve civarlarındaki dükkanların, birisi Tahtakale'de Sultanpazarı ve civarındaki dükkan ve akarların, birisi Debbağhane ve Dericilerin, birisi Dikilitaş ve civarındaki akarların cabisi, iki kişi İstanbul'da bulunan mukataalrın (zemin kiralarının), birisi Galata'daki mukataaların (zemin kiralarının), iki kişi imaretin tamiri cabisi olup, usta, binacı, mobilyacı, hammal ve taşçı gibi işçilerin ücretleri ile ilgilecek ve lazım olan araç ve gereçleri satın alacak, nazır, katib, ve bina emini gibi kişilerin fahiş fiyatla malzeme alışına engel olacak, cabiler tahsildarlık hususunda akranlarından seçkin olacaklar, diğer altı adet cabi ise her taraftan toplanan gelirleri bir araya getirip vakfın nazırına sunacaklar ve nazırla beraber mütevelliye teslim edeceklerdir.

Padişah-ı alem penah hazretleri bu şekilde bütün akar ve hayratların her yönüyle gönüllere ve akıllara ferahlık verecek şekilde mamur bir hale getirerek mütevelliye teslim eylediler.

Vakıf kurucusu hayrat eserlerinde ahalinin ibadetlerini tam manasıyla yapabilmeleri, temizlik ihtiyaçlarını gidermek amacıyla mülklerine kazdırdıkları kaynaklardan pırıl pırıl, berrak sular çıkarıp, her biri şehre süs ve parlaklık katan suyolları tesis ederek ab-ı hayat (hayat suyu) suları medreseler, hamamlar, imaret, daruşşifa ve camilerin avlularına inşa eyledikleri şadırvanlara getirerek akıttı. Böylece eserler şadırvan ve sularla akan bir

gümüşe benzediler ve akıl sahiplerine *"etraflarında gümüş kaplar, billur şeffaf kadehler dolaştırılır"*[30] ayet-i kerimesin mucibince nimetler evi oldu ve insanlar bu sulardan kana kana içtiler. Vakıf kurucusu padişah hazretleri bu şadırvanların bakım, onarımları için on kişiye râh-âbî (suyolcu) olarak tayin eylemiş olup, bu kişiler bina sakfları, suyolu, kurşun ıslahı, hamam dolabının bakım onarımlarında ve sanatlarında mahir kimselerden oluşacak, zira padişah hazretleri büyük ve önemli eserlerinin ebediyyen yaşatılmasına büyük önem vermektedir. Bu sebeple işlerinde uzman olan görevliler bir arıza durumunda o arızayı gidermek için zamanında gerekli müdahaleleri yapacaklardır.

Zikri geçen görevlilerden bir tanesi kurşun ıslahı sanatında maharetli olup, görevinde hiçbir şekilde tembellik ve gevşeklik göstermeyecek ve tamir sırasında yapılan işlere mutlaka mübaşeret edecektir. Zira padişah hazretleri İstanbul'u yaptırdığı suyolları ve döşettirdiği künklerle "altından nehirler akan cennet misali" bir şehir haline getirmişlerdir.

Bu on adet görevlilerden bir tanesi hamam dolapları ve müteallikatının işlerine bakacak kalan yedi kişi ise vakfın dükkanları, hamamları, çarşıları, hanları, menzilleri, mahzenleri, odaları ve sair akarların bakım onarımları ile ilgilenecekler, bu kimseler görevlerinden tenbellik ve gevşeklik göstermeyecek ve tayin edilen ücretlerden daha fazla ücret talep etmeyecekler verilen ücrete kanaat eyleyecekler, ameler işlerinde gevşeklik ve tembellik gösterirler ise onlara önce nasihat edecekler nasihattan anlamayanları çalıştırmayacaklar ve böylece vakfın zarar görmesine engel olacaklar ve görevleri karşılığı her birine günlük dörder akçe ücret verilecektir.

Padişah hazretleri aklı başında, sağlık, afiyet ve selametle hayatta oldukça vakfın mütevelliliği ve nazırlığı görevleri kendilerine ait olacak ve vakıfla ilgili tayinler, masraflar, görevlilerin azl ve tayin edilmeleri görevden el çektirilmeler, vakfın belirtilen şart ve usullerinde değişiklik yapma, görevli sayısını azaltma ve çoğaltma hususları kendi reylerine ve tercihlerine ait olmasını, ecel şerbetini içtikten ve Rabbine vâsıl olduktan sonra bu görev nesilleri üredikçe, nesli kesilinceye kadar kendi makamında olan (padişah olan) evlatlarına ait olacak, evlatlarından padişah olanlar vakfa mütevelli olup, diğer kimselerin karışmamalarını, mütevelli olan kişi vakfiyede belirtilen şartların uygulanması hususunda gerekli özeni göstermelerini, elde edilen gelirle öncelikle vakıf akar ve hayratların bakım onarımları yapılmasını, görevli giderlerinin ödenmesini, akar ve hayratların noksanları giderilmesini, bütün bunlar yerine getirildikten sonra öşür gelirlerinin yarısı tevliyet karşılı olarak padişah adına devletin umum hazinesine verilmesini, gün gelir zaman geçer evlatlarının nesli kesilirse saltanatta kim olursa onun atayacağı bir kişi vakfa mütevelli olmasını, mütevellilik ücreti ve vakfiyede belirtilen harcamalar yapıldıktan sonra fazla kalan miktar vakfın gelirinin çoğaltılması için sarf edilmesini, mütevelli ve nazırların nöbetlerinde vakfın ve gelirlerinin yükseltilmesi için gayretlerini esirgememelerini, mütevelli ve nazır *"hiç-*

***30** İnsan Suresi, Ayet: 15.*

bir iş işleyemessiniz ki, o işe koyulduğunuzda biz onu görmeyelim"[31] ayeti kerimesi gereğince her işlerinin yaratıcı tarafından görüldüğünü ve bilindiğini idrak edip ona göre akarları sağlam insanlara vermelerini, vakfın bütün işlerinde gerek ihtimamı göstermelerini, kiracı ile ilişkilerinde makul davranmalarını ve vakfın muhasebesinin her yıl Divan-ı Hümayunda görülmesini, vakfa zarar veren bir durum ortaya çıkarsa mütevellin azledilmesini, sıdk ve emaneti ortaya çıkarsa görevine devam etmesini şart kılmıştır.

Padişah hazretleri; vakıf hayratlarda görev yapan müderris, muid, şeyh, hatip, imam ve sair vakıftan rızıklananların her sene bitiminde biraraya gelerek vakfiyenin baştan sona tekrar okunmasını, buna göre herkesin vakfiye şartlarına uygun hareket edip etmediğinin gözden geçirilmesini "vakfın şartı şârinin nassı gibidir" hükmü gereğince azli gerekenlerin görevden azledilmerini, azli gerektirmeyecek bir kişinin herhangi bir isnatla haksız yere azledilmemesini, bütün bu işler yapılırken hukuktan ve Hakkın rızasından ayrılınmamasını, harcamalarının vakfın şartlarına uygun yapılıp yapılmadığını kontrol etmelerini şart kılmıştır.

Günler, aylar ve yıllar geçtikçe hayratlara bir zarar gelir eserler yıkılırsa birinci, ikinci, üçüncü defa da olsa yeniden yapılacaktır. Eğer hayratların yapılma imkanı kalmazsa ve şartların uygulanması imkanı bulunmaz vakfın geliri evlatları ve fukara mümin ve müminat için sarf edilecektir. Evlatların padişah ve mütevelli olan bir kişi dahi kalsa vakfın yeniden ayağa kaldırılmasına ve şartlarının uygulanmasına gayret gösterecektir.

Padişah hazretleri yukarıda bütün tafsilatıyla ve şartlarıyla yer alan vakfı, İslam Hukukuna uygun bir şekilde hukukun uygulama yeri olan Hz. Peygamberinde böyle uyguladığı şer'î mahkemede ilam ve ilan etti.

Yaptığı akitleri, belirttiği şartları, ortaya koyduğu meseleleri, yazılanları ve hükmünün gerdanlıklarını, bütün detaylarını, sularını, damlalarını, cevherlerini mahlul bırakmasın Padişah hazretleri şöyle ikrar ve itiraf ettiler ki; vakfettiği eserlerden Yeni Camii (Fatih Camii), Ayasofya Camii, Molla Zeyrek Camii, Şeyh Vefazâde Camii, Galata'daki Camii, Silivri Kalesi'ndeki Camii, Kule-i Cedid Camii olmak üzere toplam yedi adet camiyi vakfederek mütevelliye teslim etti. Bu eserlerin vakfiyetini de devamlı olarak vurguladı. Bundan sonra bu camilerlerde bütün mümin ve müminat sonsuza kadar Cuma ve diğer namazlarını kılacaklar ve rablerine itaat halinde olacaklardır. Yine Eski İmaret adıyla anılan mescidi farz olan beş vakit namaz kılınmak üzere mütevelliye teslim eyledim. Yeni Camii (Fatih Camii) yanındaki büyük medreseyi yüksek ilimlere mekan olmak üzere vakfettim ki, o yüce, şerefli ilim merkezinde mühim ilimlerle uğraşan talebeler iştigal edip derslerini yerine getirmek için her türlü çabayı sarf edeceklerdir. Kalenderhane adıyla anılan hayrat eseri gelip geçenlerin, yolu düşenlerin ve garip gurebanın kalacağı yer olarak vakfeyledim. Daruşşifayı tüm müslümanlar ve hatta Allah'ın bütün kulları için şifa merkezi olarak vakfeyledim. Daruttalimi müslüman çocuklarına Kur'ân-ı Kerim öğretilmesi için vakfeyledim.

Vakfiyede zikredilen cümle köyleri, mezraaları, arazileri, meraları, evleri, hanları, çatılı her türlü yapıyı, mahzenleri, odaları,

---

31 *Yunus Suresi, Ayet: 65*

dükkanları, değirmenleri, sair bütün gelir getiren akarları belirtilen sınırları, hukuki eklentileri, uzantıları, müştemilatı, yolları, ağaçları, nehirleri, tepeleri, tepecikleri ve akarlara ait mülhakat ve eşyaları, vergileri ve hukuki bütün haklarını hayrat eserlere gelir olması ve onların ayakta kalmasının sağlanması amacıyla vakfettim. Bütün bunlar ben hayatta iken ve vefatımdan sonra vakıftır. Hukukullah aittir yani Allahındır. Akar ve hayratlar bundan sonra kimsenin mülkü değildir ve olmayacaktır. Şer-i şerife mugayir bir şekilde hiçbir kimse tasarrufta bulunamayacaktır. Akarlar merî hukuka uygun bir şekilde taliplerine kira bir senelik olmak üzere kiraya verilecektir, zaruret halinde mütedeyyin, hoş hali bilinen, diyanet, selamet ve istikamet sahibi, rüşvet ve iltimastan uzak ve vakfa zararı dokunmayacak kişilere üç yıla kadar kiraya verilebilecektir. Makam sahibi, batılla irtibatı bulunan kimselerle muameleden kaçınılacaktır diyerek vakıf kurucusu vakfı mütevelliye teslim ettikten sonra mütevelli bütün hayrat binaları, çatılı yapıları (hamam, ev, dükkan gibi) teslim aldığını ikrar eyleyerek vakıf kurucusunun muteber ikrarlarının tasdik kelamlarını kabul ederek tahkik edip zikredilen vakfı vakfiyet üzere tasarrufunu itiraf ederek vakıf kurucusu ile muamelesinde itidal ve insaf üzere ittisaf üzere oldu.

Ancak tam burada vakıf kurucusu –Allah dünyada sıhhat ve bekasını daim eylesin. Dünya ve ahirette umduğuna, öncelik verdiğine nail eylesin- kelamını mutabık olmaktan çekip uyuşmazlık tarafına giderek yazılı olan vakfını günlerin ve zamanların geçmesi, aylar ve yılları birbiri ardınca gitmesi neticesinde vakfın nizamına zarar gelir geliri azalır ve helak ve tamamen yok olmaya gider diyerek vakfiyede yazılı akarları tekrar mülküne dahil etmek istedi. Zira bu haliyle vakıf İslam Hukukçularının rehberi ve önderi, gayret sahibi, kadri yüce, ictihat meselesinin ana kaynağı, amel konusunda kulların delili İmam-ı Azam Ebu Hanife Numan bin Sabit'in –Allah mülkafatlandırsın, ve mükafatlarına yıldızlar ve gezegenler kadar mükafat eklesin- hazretlerinin muteber görüşüne göre vakıf bu şekilde sahih ancak lazım değildir, bundan dolayı da bu vakfın kuruluşu imkan dahilinde değildir bundan dolayı vakfımdan rücu ettim ve mallarımı kendim dilediğim gibi tasarruf edeyim, mütevelli bütün vakfedilenlerden el çeksin dedi.

Mütevelli ise usul-i ehli hukuktan'un ictihad vadisinden deliller getirerek sözlerini bu delillere dayandırarak, vakıf kurucusunun vakfederek kamunun kullanımına bıraktığı mescitlerinde bütün müslümanlar namazlarını eda etmektedirler, pırıl pırıl Daruşşifa ve Kalenderhane'den (Zaviye) cümle insanlar faydalanmaktadır. Böyle bir durumda ulemanın büyüklerinin ittifakları özellikle İslam'ın göz aydınlıkları, ictihadın parlayan yıldızları imameyn'in (İmam Muhammed ve İmam Ebi Yusuf) isabetli görüşleri gereği vakfın sıhhat ve lüzumu gerçekleşmiştir, bu haliyle vakıf sahih olduğu gibi lazımdır da, ulemanın ekserisinin görüşü de bu yöndedir, bu vakfın bu haliyle muteber ve geçerli bir vakıftır ve bundan dönüş ve belirtilen şartların iptali ve geçersiz kılınması mümkün değildir diyerek vakıf kurucusunun vakıftan rücu talebini yerine getirmedi.

Bunun üzerine konusunda uzman olan şerefli ve basiretli hakim efendi duruşma neticesinde mütevelli tarafından sunulan delillerin daha itibarlı ve kuvvetli olduğunu müşahede ederek belirtilen vakfın yazılı şartlar dahilinde tesciline ve yürürlüğe girmesine hükmetti. Bundan sonra vakıf sahih ve tescilli bir vakıf oldu.

Bundan sonra; her kim ki vakıf kurucusunun vakfına kötü bir nazarla/hile kastıyla bakar, vakfa bir şekilde zarar vermeye kast ederse Rabbi huzurunda " Şimdi her kim, bunu duyduktan sonra onu değiştirirse, her halde vebali, sırf o değiştirenlerin boynunadır. Şüphe yok ki Allah, her şeyi işitir ve bilir."[32] Ayet-i Kerimesine muhatap olduğunu iyice düşünerek "O gün kimse kimseye hiçbir fayda sağlayamayacaktır. O gün hüküm yalnız Allah'ındır"[33] ayetini inceden inceye tefekkür ederek huzur-ı Hakta acziyetini göz önüne getirerek, "Allah'ın mescitlerini içlerinde Allah'ın ismi anılmaktan meneden ve harap olmaları zımnında çalışan kimselerden daha zalim de kim olabilir?"[34] Ayetine muhatap olmaktan kaçınsın ve "İnsanların, âlemlerin Rabbi için kalkacağı günde"[35] rezil ve kepaze olacağını hesap etsin.

32 Bakara Suresi: Ayet 181

33 İnfitar Suresi: Ayet 82

34 Bakara Suresi: Ayet 114

35 Mutaffifin Suresi: Ayet 6

C

AYASOFYA'NIN HUKUKİ STATÜSÜ

AYASOFYA, mazbut vakıf (yöneticisi ve mütevellisi kalmamış) statüsünde bulunan Ebu'l Fetih Sultan Mehmet Vakfına (günümüzde Fatih Sultan Mehmet Han Vakfı) ait ve vakfiyesi gereğince cami olarak kullanılması gereken hayrat taşınmaz niteliğindedir. Ayasofya'nın cami olarak vakfedildiğine ilişkin ifade, 1462 tarihli vakfiyede yer almaktadır. Ayasofya'nın statüsünün belirlenmesi açısından en önemli husus, Fatih Sultan Mehmet Han Vakfı'nın 1926 yılından önce kurulmuş olmasıdır. Nitekim, Türkiye'de 1926 yılından önce oluşturulan vakıfların hukuki statüleri korunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de 1926 yılından önce kurulan vakıflar için kurulduğu dönemdeki geçerli hukuk kuralları uygulanmaktadır.

- Hayrat taşınmazlar ibadethane, hastane ve aşhane gibi doğrudan doğruya hayır hizmetlerinin ifası için kurulmuş olan vakıfların taşınmazlarıdır.
- Hayrat taşınmazlar hiçbir kişinin özel mülkiyetinde değildir ve bu taşınmazlar hakkında özel mülkiyet hükümleri tatbik olunamaz.
- Hayrat taşınmazlar satılamaz, rehnedilemez ve haczolunamaz.
- Bu taşınmazlar, yürürlükte olan 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'na göre kamunun istifadesine tahsis edilmiştir.

- Hayrat taşınmazların vakfın belirlediği kullanım amacının dışında bir amaç için tahsis edilememesi esastır.
- Vakıf hayrat taşınmazların amaç dışı kullanımları üçüncü kişilerin yanı sıra devlete karşı da korunmuştur. Bu vakıfların devletin koruması altında olması, devletin istediği zaman ve istediği şekilde vakıf malları üzerinde tasarrufta bulunması anlamına gelmez.

Türkiye'de vakıflara ilişkin mevzuat ve Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay kararları birlikte değerlendirildiğinde, 1926 yılından önce kurulmuş olan vakıflarla ilgili olarak,

- Vakfiye ya da vakıf senedinin vakfın kurucu belgesi olduğu ve bu belgelerin vakfın konusuna, amacına ve organlarına dair vakfedenin iradesini yansıtan düzenlemeler içerdiği,
- Vakfiye ya da vakıf senedi hükümlerinin, hukuk kuralı etki, değer ve gücünde olduğu,
- Vakıf kurma işlemi tamamlandıktan sonra bu kuralların, "vakfedeni", "vakfı idare edenleri", "vakıftan faydalanacakları" ve "üçüncü kişileri" bağladığı gibi "Devleti" de bağladığı,
- Kurucu iradeyi yansıtan vakfiye ya da vakıf senetlerini hiç kimsenin değiştiremeyeceği,
- Vakıf varlıklarının, vakfedenin iradesine uygun olarak kullanılmasının zorunlu olduğu,

sonucuna varılmaktadır.

19 Kasım 1936 tarihli tapu senedine göre, Ayasofya "57. pafta, 57. ada, 7. parselde Fatih Sultan Mehmed Vakfı adına Türbe, Akaret, Muvakkithane ve Medreseden oluşan Ayasofya-i Kebir Camii

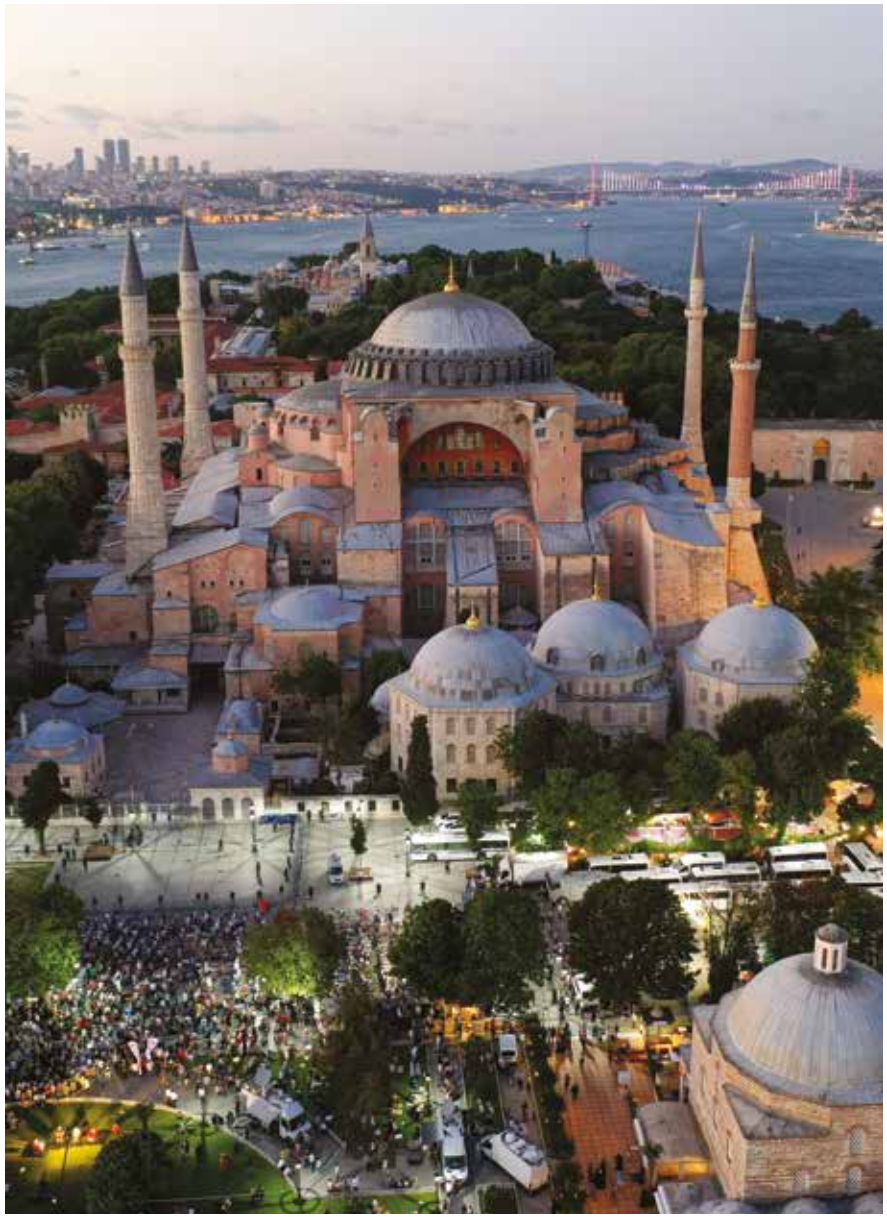

Şerifi adına kayıtlıdır. Ayasofya'nın mülkiyetinin Vakıflar Genel Müdürlüğü adına tescili ise, İstanbul Merkez Mazbut Hayrat Vakıf Taşınmaz Mallar Kütüklerinde 139. sıraya yapılarak 'taşınmaz hayrat' olarak kaydedilmiştir.

Bu bağlamda, Ayasofya'nın statüsünün hukuk düzeni ile muhafaza edildiği ve güvence altına alındığı; mazbut vakıf niteliğindeki Fatih Sultan Mehmet Han Vakfı'nın mülkiyetinde olduğu; vakfedenin iradesi gereği sürekli şekilde cami olarak kullanılması için toplumun hizmetine sunulduğu ve tapu belgesinde de cami vasfı ile tescilli bulunduğu dikkate alındığında, 1934 yılında Ayasofya'nın bir Bakanlar Kurulu Kararı ile müzeye dönüştürülmesinin Türkiye'nin vakıflarla ilgili mevzuatına (mülga 864 sayılı Kanun, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu, 4722 sayılı Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu) aykırı olduğu çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Düzenleyici işlemlerle vakıf hayrat taşınmazların başka bir amaca özgülenmesi mevzuata ve evrensel hukuk ilkelerine aykırıdır.

Devletin, vakıf varlığının vakfedenin iradesine uygun olarak kullanılmasını sağlama yönünde pozitif yükümlülüğü, vakıf mal ve haklarına ilişkin vakfedenin iradesini ortadan kaldıracak şekilde müdahalede bulunmama yönünde negatif yükümlülüğü bulunmaktadır.

Nitekim, Sürekli Vakıflar Tarihi Eserlere ve Çevreye Hizmet Derneği'nin Danıştay'a açtığı dava sonucunda, Danıştay 10. Dairesi Ayasofya'yı müzeye çeviren 24 Kasım 1934 tarihli Bakanlar Kurulu kararını iptal etmiştir. Hemen ardından yayınlanan 2729 sayılı, 10 Temmuz 2020 tarihli ve Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan imzalı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle Ayasofya Camii ibadete açılmıştır.

Kariye Camii Kararı

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2019 yılında Ayasofya Camii davası için emsal teşkil edecek bir kararı yine Fatih Sultan Mehmed Han'ın vakfiyelerinden olan Kariye Camii için vermiştir. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 1945 yılında bir Bakanlar Kurulu kararı ile müzeye dönüştürülen Kariye Camii'nin, mülkiyeti mazbut Fatih Sultan Mehmed Vakfı'na ait bir hayrat taşınmaz olmasından hareketle, camiyi müzeye dönüştüren ilgili Bakanlar Kurulu kararını yetki, şekil, sebep, maksat yönlerinden hukuka aykırı bularak iptal etmiştir. Nitekim, Danıştay 10. Dairesi'nin Ayasofya Camii'ne ilişkin gerekçeli kararında Kariye Camii kararına referans verilmektedir.

D

ULUSLARARARASI HUKUK AÇISINDAN AYASOFYA CAMİİ

AYASOFYA'NIN hukuki statüsü ve kullanımına ilişkin tüm hususlar, 1453 yılından itibaren Türkiye'nin iç meselesidir. Yabancı devletlerin Ayasofya'ya yönelik her türlü müdahale teşebbüsü, Türkiye'nin egemenlik haklarına saygısızlık dışında anlam ifade etmemektedir. Ayasofya Camii, sadece kültürel ve doğal mirasın korunmasına ilişkin Türkiye'nin de taraf olduğu sözleşmeler bağlamında uluslararası toplumu ilgilendirebilecek bir konudur.

Bu bağlamda, uluslararası hukuk açısından "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" ön plana çıkmaktadır. Bu Sözleşme, bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal varlıkları dünyaya tanıtmak, toplumlarda evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan veya yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak amacıyla 16 Kasım 1972 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'ye 1983 yılında taraf olmuştur.

Bu Sözleşme çerçevesinde, uluslararası önem taşıyan ve korunmaya değer doğal oluşumlara, anıtlara ve sitlere Dünya Mirası statüsü tanınarak, söz konusu varlıklar Dünya Miras Listesi'ne eklenmektedir. Dünyada toplam 1121 alan, Türkiye'den ise 18 alan Dünya Miras Listesi'nde yer almaktadır.

Ayasofya, 1985 yılında kullanım durumuna ilişkin herhangi bir niteleme yapılmaksızın "İstanbul'un Tarihi Alanları" başlığı altında Topkapı Sarayı, Süleymaniye Camii, Sultan Ahmet Camii, Şehzade Mehmet Camii, Zeyrek Camii, Tarihi Surlar gibi eserlerin bulunduğu tarihi yarımada içerisinde Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmiştir.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin 6. Maddesinde, "Bu Sözleşmeye taraf olan Devletler, 1. ve 2. maddelerde sözü edilen kültürel ve doğal mirasın toprakları üzerinde bulunduğu ***devletlerin egemenliğine tam olarak saygı göstererek ve ulusal yasaların sağladığı mülkiyet haklarına zarar vermeden,*** bu tür mirasın, bütün uluslararası toplum tarafından işbirliği ile korunması gereken evrensel bir miras olduğunu kabul ederler." hükmü yer almaktadır. Sözleşme bir devletin ülkesinde bulunan kültürel varlık üzerinde egemenlik yetkilerini kullanmasını sınırlandırmamaktadır.

Dolayısıyla, Sözleşmeye taraf devletler, Ayasofya kültürel ve doğal mirasının, toprakları üzerinde bulunduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin egemenliğine tam olarak saygı göstererek ve ulusal yasalarının sağladığı mülkiyet haklarına zarar vermeden, uluslararası toplum tarafından işbirliği ile korunması gereken evrensel bir miras olduğunu açıkça kabul etmektedirler. Söz konusu Sözleşme, evrensel miras statüsündeki kültür varlıklarının kullanım şekli yahut hüviyetine ilişkin hiçbir sınırlamada bulunmamaktadır. Aksine, Ayasofya'nın kullanım şeklinin iç hukukta yer alan "vakıf mülkiyet hukuku" çerçevesinde belirlenmesi, Sözleşmenin 6. maddesinde ifade edilen "egemenliğe tam olarak saygı gösterme" ve "ulusal yasaların sağladığı mülkiyet haklarına zarar

vermeme" ilkeleri kapsamında Sözleşme'den kaynaklanan bir zorunluluktur. Kısacası, bu varlıkların müze, ibadethane, kamu kurumu yahut farklı bir şekilde kullanılması Sözleşmenin kapsamı dışında kalmaktadır.

Uluslararası hukuk bağlamında, Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından da değerlendirilebilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde güvence altına alınan haklar arasında "vakıf kurma hakkı" açıkça yer almamakla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Sözleşme'nin 11. maddesindeki "birlik kurma hakkı"nı, "vakıf kurma hakkını" da kapsayacak şekilde geniş yorumlamakta ve vakıf kurma hakkını Sözleşme'nin 9. maddesindeki din ve vicdan hürriyeti ile 10. maddesindeki ifade hürriyetiyle yakından ilişkili olarak görmektedir.

AİHM de Osmanlı döneminde kurulanlar da dâhil olmak üzere, vakıfların korunan statülerinin bir sonucu olarak sahip oldukları taşınmaz ve haklarının mülkiyet hakkı kapsamında korunmasını garanti altına almaktadır. Mülkiyet hakkı, maliki olunan varlığı kullanma, değerlendirme ve yararlanma yetkilerini içerdiği için vakfedenin vakfettiği mal ve haklarla ilgili iradesinin korunması gerekmektedir. Dolayısıyla, vakfedenin iradesine aykırı olarak vakıf taşınmazının vasfının değiştirilmesi veya başka bir amaca hizmet edecek şekilde kullanılması AİHM içtihatlarıyla da bağdaşmamaktadır.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler bağlamında, Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesine engel teşkil edecek bir hüküm söz konusu değildir. Türkiye dün olduğu gibi bugünden sonra da sahip olduğu kültürel ve doğal miras varlıklarını titizlikle korumaya devam edecektir. Türkiye bu konuda geçmişi en temiz ülkelerden biridir. Türkiye, UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile 2011 tarihli İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı hükümleri uyarınca Ayasofya Camii'nin özgünlüğünü, bütünlüğünü ve üstün evrensel değerini korumaya devam edecektir.

E

CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN'IN AYASOFYA MANİFESTOSU

CUMHURBAŞKANI Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Ayasofya kararı Türkiye'de ve dünyada gündem teşkil etmiş ve uluslararası düzeyde bu karara ilişkin bazı eleştiriler dile getirilmiştir. Ancak, unutulmamalıdır ki, uzun yıllardır Ayasofya'ya ev sahipliği yapan Türkiye'nin bu mabedin yaşatılması için yaptığı katkılar sayesinde söz konusu kültürel miras bugünlere kadar varlığını sürdürmüştür.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Ayasofya'yı müzeden camiye dönüştüren kararı imzaladığı 10 Temmuz 2020 tarihinde yaptığı konuşma bir manifesto niteliğindedir. Bu konuşma, söz konusu karara yönelik uluslararası kamuoyunda yapılan eleştirilerin tümüne yönelik yanıtları içermektedir. Aynı zamanda, insanlığın ortak mirası olarak Ayasofya'nın gelecekte de güçlü şekilde sahiplenileceğinin ve özenle korunacağının en temel göstergesidir.

Aziz Milletim...

Sizleri en kalbi duygularımla, muhabbetle selamlıyorum.

Danıştay bugün, Ayasofya'nın camiden müzeye dönüştürülmesini sağlayan 1934 tarihli Bakanlar Kurulu düzenlemesini iptal etti.

Biz de buna dayanarak çıkardığımız bir Cumhurbaşkanlığı düzenlemesiyle, Ayasofya'nın yeniden Cami olarak hizmete açılmasını sağladık.

Böylece Ayasofya, 86 yıl sonra yeniden, Fatih Sultan Mehmet Han'ın vakfiyesinde belirttiği şekilde Cami olarak hizmet vermeye başlayabilecektir.

Bu kararın milletimize, ümmete ve tüm insanlığa hayırlı olmasını diliyorum.

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI

Karar Sayısı: 2429

İstanbul İli, Fatih İlçesinde bulunan Ayasofya Camiinin müzeye çevrilmesi hakkındaki 24/11/1934 tarihli ve 2/1589 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Danıştay Onuncu Dairesinin 2/7/2020 tarihli ve E:2016/16015, K:2020/2595 sayılı Kararı ile iptal edildiğinden, Ayasofya Camiinin yönetiminin 22/6/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 35 inci maddesi gereğince Diyanet İşleri Başkanlığına devredilerek ibadete açılmasına karar verilmiştir.

10 Temmuz 2020

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

Kültür ve Turizm Bakanlığımız, konunun idari ve teknik hazırlıklarıyla, Diyanet İşleri Başkanlığımız da dini yönüyle ilgili çalışmalara hemen başladı.

Müze statüsünden çıkmasıyla birlikte, Ayasofya Camii'ne ücretli giriş uygulamasını da kaldırıyoruz.

Tüm Camilerimiz gibi Ayasofya'nın kapıları da, yerli ve yabancı, müslim ve gayrımüslim herkese sonuna kadar açık olacaktır.

İnsanlığın ortak mirası olan Ayasofya, yeni statüsüyle herkesi kucaklamaya, çok daha samimi, çok daha özgün şekilde devam edecektir.

Hazırlıkları süratle tamamlayarak, 24 Temmuz 2020 Cuma günü, Cuma namazı ile birlikte Ayasofya'yı ibadete açmayı planlıyoruz.

Bu kararın, içeride ve dışarıda çeşitli tartışmalara yol açması muhtemeldir. Herkesi, ülkemizin yargı ve yürütme organları tarafından alınan Ayasofya kararına saygılı olmaya davet ediyorum.

Uluslararası alanda bu konuda ortaya konan her türlü görüşü elbette anlayışla karşılarız.

Ancak, Ayasofya'nın hangi amaçla kullanılacağı konusu, Türkiye'nin egemenlik haklarıyla ilgilidir.

Yeni bir düzenlemeyle Ayasofya'nın ibadete açılıyor olması, ülkemizin egemenlik hakkı kullanımından ibarettir.

Türkiye Cumhuriyetinin bayrağı neyse, başkenti neyse, ezanı neyse, dili neyse, sınırları neyse, 81 vilayeti neyse, Ayasofya'nın vakfiyesine uygun şekilde camiye dönüştürülmesi hakkı da odur.

Bu konuda, görüş belirtmenin ötesindeki her türlü tavrı ve ifadeyi, bağımsızlığımızın ihlali olarak kabul ederiz.

Türkiye olarak nasıl diğer ülkelerdeki ibadet mekânlarıyla ilgili tasarruflara karışmıyorsak, biz de tarihi ve hukuki haklarımıza sahip çıkma konusunda aynı anlayışı bekliyoruz.

Üstelik bu, öyle 50-100 yıllık değil, tam 567 yıllık bir haktır.

Şayet bugün inanç odaklı bir tartışma yapılacaksa, bunun konusu Ayasofya değil, dünyanın dört bir yanında her geçen gün tırmanan İslam düşmanlığı ve yabancı nefreti olmalıdır.

Türkiye'nin kararı, sadece kendi iç hukuku ve tarihi haklarıyla ilgilidir.

Bu kararın arkasında duran tüm siyasi partilere ve liderlerine, sivil toplum kuruluşlarına, milletimizin her bir ferdine şükranlarımı sunuyorum.

Aziz Milletim...

İstanbul'un fethi ve Ayasofya'nın Cami haline dönüştürülmesi hadisesi, Türk tarihinin en şanlı sayfaları arasında yer alır.

Uzun bir kuşatmanın ardından 29 Mayıs 1453 tarihinde İstanbul'u fethederek şehre giren Fatih Sultan Mehmet Han, doğrudan Ayasofya'ya yönelir.

Bizans halkı, korku ve merakla Ayasofya'da akıbetlerini beklemektedir.

Fatih, kendisini karşılayan halka, hayatları ve hürriyetleri konusunda teminat vererek, Ayasofya'ya girer.

İstanbul'un Fatihi, fetih sembolü olarak sancağını Ayasofya'nın ortasındaki mihrabın bulunduğu yere diker, kubbeye

doğru bir ok fırlatır, ilk ezanı da kendisi okur.

Böylece, fethini tescillemiş olur.

Ardından, mabedin uygun bir köşesinde şükür secdesi yaparak, iki rekât namaz kılar. Bu davranışıyla da Ayasofya'yı camiye çevirdiğini gösterir.

Sultan Fatih, İstanbul'un incisi bu ulu mabedi zemininden çatısına kadar büyük bir titizlikle inceler.

Tarihçilerin yazdığına göre, Ayasofya'nın kubbesine çıkan Fatih Sultan Mehmet Han, yapının ve çevrenin harap görüntüsü karşısında, şu meşhur Farsça beyti söyler:

"PERDEDÂRİ MÎKONED BER KASR-İ KAYSER ANKEBUT
BÛM NOVBET MÎZENED DER TAREM-İ EFRÂSİYÂB"

Bugünün Türkçesiyle tekrarlayacak olursak;

"ÖRÜMCEK KAYSER'İN SARAYINDA PERDEDÂR YAPIYOR
BAYKUŞ EFRASİYAB'IN BURCUNDA NÖBET TUTUYOR"

Evet... Fatih Sultan Mehmet Han, işte böylesine harap, bitap, perişan bir İstanbul ve Ayasofya devralmıştır.

Esasen, Fatih'in teslim aldığı Ayasofya, daha önce aynı yere yapılan ilk iki kilise kargaşa dönemlerinde yakılıp yıkıldığı için, üçüncü defa inşa edilmiş bir eserdir.

Fethin ardından üç günlük hummalı bir çalışmayla, ilk Cuma namazı için Ayasofya ibadete hazır hale getirilir.

Devlet erkânı ve askeriyle beraber camiye giren Fatih, burada kubbeleri çınlatan tekbirler ve salavatlarla karşılanır.

Ayasofya'daki ilk Cuma'nın hutbesini Fatih irad eder, namazı da hocası Akşemsettin Hazretleri kıldırır.

Fatih, diğer Hristiyan mezhepleri tarafından dışlanan Ortodoks Kilisesini de himayesi altına alarak gelişmesini sağlar.

Bu ulu mabedin kubbeleri ve duvarları, o günden itibaren 481 yıl boyunca ezanlarla, salalarla, tekbirlerle, salavatlarla, hatmi şeriflerle, mevlid-i şeriflerle çınlamıştır.

Asırlarca yaşadığı depremlerden, yangınlardan, yağmalardan ve bakımsızlıktan dolayı harap vaziyette olan İstanbul, fetihle birlikte yeniden ayağa kaldırılmıştır.

Bu sürecin sembolü de Ayasofya'dır.

Fatih Sultan Mehmet Han'dan itibaren her padişah, İstanbul'u ve Ayasofya'yı daha da güzelleştirmenin gayreti içinde olmuştur.

Şehrin Ulu Camisi olarak belirlenen Ayasofya, zaman içinde etrafına ilave edilen yapılarıyla, tam tekmil bir külliye haline dönüştürülmüş ve asırlarca müminlere hizmet vermiştir.

Neredeyse takip eden her asırda büyük onarımlara tabi tutulan, eklemelerle daha da güzelleştirilen Ayasofya'ya, milletimiz hep gözbebeği gibi bakmıştır.

Öyle ki, "Tanrı'nın Hikmeti" anlamına gelen orijinal ismini değiştirmeye dahi teşebbüs etmemiştir.

Görüldüğü gibi, köhne bir devletin çöküntüsü altında yıkılmak üzere olan bu mabed, ecdadımız tarafından sadece camiye dönüştürülmekle kalmamış, aynı zamanda ihya ve i'la edilmiştir. İşte bunun için Ayasofya'nın her devirde bu milletin tüm fertlerinin gönlünde ayrı bir yeri olmuştur.

Bizim de gençlik yıllarımızdan beri kalbimizde bir Ayasofya sevgisi vardır.

Bu mabedi, kültür hazinesi kimliğine halel getirmeden, vakfiyesine uygun şekilde yeniden ibadete açarak, milletimize önemli bir hizmet verdiğimize inanıyoruz.

Aziz Milletim...

Milletimiz için fetih "Cihad-ı Asgar" hükmünde iken, asıl "Cihad-ı Ekber" imar, inşa ve hayrat faaliyetleriydi.

Doğu Roma döneminde Ayasofya inşa edilirken Mısır'dan İzmir'e, Suriye'den Balıkesir'e kadar imparatorluğun dört bir yanından malzeme taşınmıştı.

Fatih ve ardından gelen padişahlar, Anadolu'nun ve Rumeli'nin her yerinden zanaat erbabını İstanbul'a getirerek, hem Ayasofya'yı, hem şehri adeta yeni baştan imar ve inşa ettirdiler.

Bunu yaparken de, devraldıkları mirastan azami derecede faydalandılar.

Mesela Fatih, Ayasofya'nın içindeki sabit mozaikleri korumuş, sadece taşınır heykelleri yapıdan çıkarttırmıştır.

Asırlar boyunca yerinde kalan mozaikler, daha sonraki onarımlar sırasında peyderpey kapatılmış, böylece dış etkilere karşı korunması ve bugünlere gelmesi temin edilmiştir.

Esasen farklı inançların mensuplarına hoşgörüyle bakmak, dinimizin özünde varolan bir yaklaşımdır.

Peygamber Efendimiz, tebliğini sürdürürken, Müslümanlara saldırmayan ve bozgunculuk yapmayan diğer dinlerden topluluklara herhangi bir müdahalede bulunmamıştır.

Hazreti Ömer de Kudüs'ü aldığında, şehirdeki Hristiyanları ve Musevileri, hakları ve ibadethaneleriyle koruması altına almıştır.

Ecdadın kurduğu tüm devletler gibi Osmanlı'nın yöneticileri de aynı yolu izlemiştir.

Fatih'in ve ardından gelenlerin İstanbul'da yaptıkları da, bu kadim geleneği takip etmekten ibarettir.

Medeniyet tarihimizin en önemli isimlerinden olan Mimar Sinan, Ayasofya'ya en çok katkı yapan kişilerin başında geliyor.

Ayasofya Camii, mihrabı, minberi, kürsüsü, minareleri, hünkâr mahfili, levhaları, nakışları, şamdanları, halıları, şadırvanı ve diğer tüm unsurlarıyla 481 yılda bu hale geldi.

Tarih boyunca hep İstanbul'un en kalabalık cemaatlerinin toplandığı Ayasofya, Teravih, Kadir Gecesi ve Bayram gibi müstesna günlerde gerçekten çok göz alıcı manzaraların yaşandığı bir yer olmuştur.

Dolayısıyla, Türk Milletinin Ayasofya üzerindeki hakkı, yaklaşık 1.500 yıl önce bu eseri ilk inşa edenlerden daha az değildir.

Tam tersine yaptığı katkılar ve güçlü sahiplenişi itibariyle milletimizin, bugün insanlık mirasının en önemli eserleri arasında gösterilen Ayasofya üzerindeki hakkı daha fazladır.

İstanbul, fetihle beraber Müslüman, Hristiyan ve Musevilerin barış ve huzur içinde, bir arada yaşadığı bir şehir haline gelmiştir.

Tarih, fethettiğimiz her yerde refahı, güveni, huzuru ve hoşgörüyü hâkim kılmak için verdiğimiz büyük mücadelelerin şahididir.

Bugün de ülkemizin her köşesindeki Camilerimiz yanında, her inanca ait binlerce tarihi mabed vardır.

Ayrıca, cemaati olan her yerde kiliseler ve havralar faaliyet göstermektedir.

Halen ülkemizde ibadete açık 435 kilise, sinagog ve havra bulunuyor.

Başka coğrafyalarda benzerine rastlayamayacağımız

bu manzara bizim farklılıklarımızı zenginlik olarak gören anlayışımızın bir tezahürüdür.

Buna rağmen millet olarak, yakın tarihimizde dahi bunun tam tersi örneklerle karşılaşmaktan kurtulamadık.

Osmanlı'nın çekilmek zorunda kaldığı Doğu Avrupa ve Balkan coğrafyasında, ecdadın asırlar boyunca inşa ettiği eserlerden pek azı hala ayaktadır.

"SU-İ MİSAL EMSAL OLMAZ" sözünden hareketle, bu kötü örneklerin hiçbirini dikkate almıyor, kendi medeniyetimizin inşa ve ihya üzerine kurulu duruşunu kararlılıkla koruyoruz.

Aziz Milletim...

Bugün yeniden ibarete açılması kararı vesilesiyle bir kez daha dikkatlerin üzerinde toplandığı Ayasofya tartışmalarının yaklaşık bir asırlık geçmişi vardır.

Anadolu'nun ve İstanbul'un işgal yıllarında da Ayasofya'nın kiliseye çevrilmesi tartışmaları yaşanır.

Bu niyetin ilk adımı olarak, Ayasofya'nın kapısına tam teçhizatlı bir işgal birliği dayanır.

Birliğin başındaki Fransız komutan, Ayasofya'da görevli Osmanlı subayına, kendilerinin buraya yerleşeceklerini, bunun için Türk askerinin camiyi boşaltması gerektiğini bildirir.

Askerleriyle birlikte Ayasofya'yı koruyan Binbaşı Tevfik Bey, onlara şu cevabı verir:

"BURAYA GİREMEZSİNİZ VE GİREMEYECEKSİNİZ.
ÇÜNKÜ BURASI BİZİM MABEDİMİZDİR.
ŞAYET CEBREN GİRMEYE TEŞEBBÜS EDECEK OLURSANIZ, SİZE İLK CEVABI ŞU AĞIR MAKİNALILAR, SONRA DA CAMİNİN DÖRT KÖŞESİNE YERLEŞTİRDİĞİMİZ TAHRİP KALIPLARI VERECEKTİR.
AYASOFYA'NIN ÜZERİNİZE YIKILMASINI GÖZE ALABİLİYORSANIZ, BUYURUN GİRMEYİ DENEYİN".

Böylece işgalcilerin Ayasofya'yı ele geçirme ümitlerini boşa çıkarır.

Ayasofya'ya yabancı ilgisi, daha sonraki yıllarda, mozaik tamiri gibi bahanelerle sürer.

Bu sırada tek parti dönemi hükümeti, çıkardığı bir kararnameyle, camilerin birbirine uzaklığının en az 500 metre olması gerektiği kuralını getirerek, Ayasofya'yı ibadete kapatır.

Bir süre sonra da, 1 Şubat 1935 tarihinde, Ayasofya müze olarak ilan edilip ziyarete açılır.

İbadete kapalı bulunduğu yıllar boyunca ecdat yadigarı bu eser, büyük bir tarih kıyımına maruz kalır.

Caminin bitişiğindeki, İstanbul'daki ilk Osmanlı üniversitesi olan ve Fatih tarafından inşa ettirilen Ayasofya Medresesi, sebepsiz yere yıkılarak ortadan kaldırılır.

Ayasofya'nın zemininde serili nadide halılar kesilerek sağa sola dağıtılır.

Antika şamdanlar eritilmek üzere dökümhaneye götürülür.

Halen yerinde duran şaheser levhalar ise çok büyük oldukları için kapıdan çıkarılamaz ve mecburen depoya kaldırılır.

Bu levhalar daha sonra Demokrat Parti devrinde tekrar yerlerine asıldı.

Ayasofya'nın uğradığı tahribat bunlarla sınırlı kalmaz.

Cami olduğu devirlerden hiçbir eser kalmasın isteyenler, az kalsın Ayasofya'nın minarelerini dahi yıktıracaklardı.

Nitekim, Sultan İkinci Bayezid döneminde camiye çevrilen Küçük Ayasofya'nın minaresi, hukuki hiçbir dayanağı olmadan bir gecede yerle yeksan edilir.

Sıranın Ayasofya'ya geldiğini gören tarihçi, gazeteci ve müzeci İbrahim Hakkı Konyalı hemen bir rapor yazar ve neşreder.

Merhum Konyalı'nın raporunda, "Bu minareler kubbenin desteğidir, eğer minareler yıkılırsa Ayasofya da yıkılır" dendiği için mecburen yıkımdan vazgeçilir.

Aynı dönemde ülkemizin dört bir yanında pek çok caminin, medresenin, ecdat yadigarı eserin başına benzer felaketler gelmiştir.

Esasen, tek parti döneminde alınan bu karar, tarihe ihanet olmanın yanında, hukuka da aykırıydı.

Çünkü Ayasofya ne devletin, ne de herhangi bir kurumun malı değil, vakıf mülküdür.

Fatih İstanbul'u fethettiğinde, Roma İmparatoru unvanını da almış ve dolayısıyla Bizans hanedanı üzerine kayıtlı bulunan tüm emlake sahip olmuştur.

İşte bu hukuka istinaden, Ayasofya da, Fatih'in ve onun kurduğu vakfın üzerine tapulanmıştır.

Cumhuriyet döneminde bu tapu senedinin yeni harflerle hazırlanmış resmi bir sureti de çıkarılarak hukuki statüsü tescillenmiştir.

Ayasofya Fatih'in tapulu mülkü olmasaydı, hukuken burayı vakfetme hakkı da bulunmazdı.

Fatih Sultan Mehmet Han, Ayasofya'yı da içeren 1 Haziran 1453 tarihli yüzlerce sayfalık vakfiyesinin bir yerinde aynen şunları söylüyor:

"KİM BU AYASOFYA'YI CAMİYE DÖNÜŞTÜREN VAKFİYEMİ DEĞİŞTİRİR, BİR MADDESİNİ TEBDİL EDER, ONU İPTAL VEYA TEDİLE KOŞARSA...

FASİT VEYA FASIK BİR TEVİLLE VEYA HERHANGİ BİR DALAVEREYLE AYASOFYA CAMİSİ'NİN VAKIF HÜKMÜNÜ YÜRÜRLÜKTEN KALDIRMAYA KASTEDERSE...

ASLINI DEĞİŞTİRİR, FÜRUUNA İTİRAZ EDER VE BUNLARI YAPANLARA YOL GÖSTERİR, YARDIM EDERSE...

KANUNSUZ OLARAK ONDA TASARRUF YAPMAYA KALKAR, CAMİLİKTEN ÇIKARIR VE SAHTE EVRAK DÜZENLEYEREK, MÜTEVELLİLİK HAKKI GİBİ ŞEYLER İSTERSE...

YAHUT ONU KENDİ BATIL DEFTERİNE KAYDEDER VEYA YALANDAN KENDİ HESABINA GEÇİRİRSE...

HUZURUNUZDA İFADE EDİYORUM Kİ, EN BÜYÜK HARAMI İŞLEMİŞ VE GÜNAHI KAZANMIŞ OLUR.

BU VAKFİYEYİ KİM DEĞİŞTİRİRSE; ALLÂH'IN, PEYGAMBER'İN, MELEKLERİN, BÜTÜN YÖNETİCİLERİN VE DAHİ BÜTÜN MÜSLÜMANLARIN EBEDİYEN LANETİ ONUN VE ONLARIN ÜZERİNE OLSUN...

AZAPLARI HAFİFLEMESİN, HAŞR GÜNÜNDE YÜZLERİNE BAKILMASIN.

KİM BUNLARI İŞİTTİKTEN SONRA HALA BU DEĞİŞTİRME İŞİNE DEVAM EDERSE, GÜNAHI ONU DEĞİŞTİRENE AİT OLACAKTIR.

ALLÂH'IN AZABI ONLARADIR.

ALLÂH İŞİTENDİR, BİLENDİR."

Evet... Bugün alınan karar, aynı zamanda Fatih'in işte bu ağır bedduasından kurtulmamızı sağlamıştır.

Gerçi, aynı zihniyet bugün de, bırakınız Ayasofya'nın hüznünü gidermeyi, İstanbul'un en gözde Camisi Sultan Ahmet'i müzeye dönüştürmeyi teklif edebilmektedir.

Bu zihniyet geçmişte, Sultan Ahmet Camii'ni resim galerisi, Yıldız Sarayını kumarhane, Ayasofya'yı caz kulübü olarak kullanmayı da düşünmüş, hatta bir kısmını gerçekleştirmişti.

Her dönemde olduğu gibi günümüzde de bu bakış açısı, çağdaşlık kisvesi altında çağ dışı bir anlayışın tezahürüdür.

Vatikan'ın müze haline dönüştürülerek ibadete kapatılmasını talep etmekle, Ayasofya'nın müze olarak kalmasında ısrarcı olmak aynı mantığın ürünüdür.

Bunun bir adım sonrası, insanlığın en eski mabedi olan Kabe'nin ve yine kadim mabed Mescid-i Aksa'nın da müzeye dönüştürülmesi isteğidir.

Rabbim ülkemizi ve insanlığı, bu zihniyetten ilelebet muhafaza eylesin diyorum.

Rabbim bir daha bu milleti değerlerine düşmanlık edenlerle sınamasın diyorum.

Aziz Milletim...

Bazı eserler vardır ki, bunlar milletlerin ve devletlerin sembolüdür.

Ayasofya'da işte bu sembollerimizden biridir.

Yahya Kemal, 1922 yılında yazdığı bir makalede şöyle diyor:

"BU DEVLETİN İKİ MANEVİ TEMELİ VARDIR:

FATİH'İN AYASOFYA MİNARESİNDEN OKUTTUĞU EZAN Kİ HALA OKUNUYOR...

SELİM'İN HIRKA-İ SAADET ÖNÜNDE OKUTTUĞU KUR'AN Kİ HALA OKUNUYOR..."

Yine Yahya Kemal'in ifadesiyle Ayasofya'nın milletimiz için anlamı şu şekildedir:

"BİR ZAMANLAR HENDESEDEN ABİDE ZANNETTİMDİ;
KUBBEN ALTINDA BU CUMHURA BAKARKEN ŞİMDİ,
SENELERDEN BERİ RÜYADA GÖRÜP ÖZLEDİĞİM
CEDLERİN MAĞFİRET İKLİMİNE GİRMİŞ GİBİYİM"

Şairin "cedlerin mağrifet iklimi" olarak tarif ettiği bu mabed, maalesef, uzunca bir süre ezan ve Kur'an sesinden mahrum kalmıştır.

Önce 1980'de, ardından 1991'de Ayasofya'nın hünkar mahfili ibadete açılmışsa da, ana yapısı itibariyle bu mabedin boynu hep bükük kalmaya devam etmiştir.

Fikir ve sanat insanlarımızın hemen hepsi, Ayasofya'nın öksüzlüğü konusunu yazılarında, konuşmalarında dile getirmiştir.

Merhum Necip Fazıl Kısakürek, "Türk'ün bu vatanda kalıp kalmayacağından şüphe edenler, Ayasofya'nın da açılıp açılmayacağından şüphe eder" diyerek, bu konudaki inancını ortaya koyar.

Üstadın, "Ayasofya açılmalıdır, Türk'ün kapalı bahtıyla beraber açılmalıdır" çağrısına işte bugün cevap veriyoruz.

Nazım Hikmet'in İstanbul'un fethini ve Ayasofya'nın Camiye dönüştürülmesini anlattığı şiiri de çok çarpıdır:

"İSLAM'IN EN BEKLEDİĞİ EN ŞEREFLİ GÜNDÜR BU
RUM KOSTANTİNİYE'Sİ OLDU TÜRK İSTANBUL'U
CİHANA KARŞI KOYAN BİR ORDUNUN SAHİBİ
TÜRK'ÜN PADİŞAHI, BİR GÖK YARILIR GİBİ
GİRDİ EDİRNEKAPI'DAN KIR ATIN ÜSTÜNDE
FETHETTİ İSTANBUL'U SEKİZ HAFTA ÜÇ GÜNDE
O NE MUTLU, MÜBAREK BİR KULUYMUŞ ALLAH'IN
BELDE-İ TAYYİBE'Yİ FETHEDEN PADİŞAHIN
HAK YERİNE GETİRDİ, EN BÜYÜK NİYAZINI
KILDI AYASOFYA'DA İKİNDİ NAMAZINI"

Bir başka tarihçi ve şair Nihal Atsız'a, "Dünyaya bir daha gelseniz, ne olmak isterdiniz?" diye sorulduğunda, cevabı "Ayasofya'ya imam olmak isterdim" olmuştur.

Dünya çapındaki tarihçimiz Halil İnalcık, "Batı, İstanbul'un fethini ve Ayasofya'yı hiç unutmadı" derken, aslında bize bu konunun siyaset üstü bir mesele olduğunu anlatmaya çalışıyordu.

Edebiyatımızın zirve isimlerinden Peyami Safa ise, "Ayasofya'nın müze haline getirilmesi, Hristiyanlığın İstanbul üzerindeki emellerini bertaraf etmemiş, bilakis cesaretini artırmış, kışkırtmış ve azdırmıştır" diyordu.

Osman Yüksel Serdengeçti'nin idamla yargılanmasına sebep olan Ayasofya başlıklı yazısı şu satırlarla son bulur:

"AYASOFYA!
EY MUHTEŞEM MABET...
MERAK ETME, FATİH'İN TORUNLARI BÜTÜN PUTLARI DEVİRİP SENİ CAMİYE ÇEVİRECEKLER.
GÖZYAŞLARIYLA ABDEST ALIP SECDELERE KAPANACAKLAR.
TEHLİL VE TEKBİR SADALARI BOŞ KUBBELERİNİ YENİDEN DOLDURACAK, İKİNCİ BİR FETİH OLACAK.
OZANLAR BUNUN DESTANINI YAZACAKLAR, EZANLAR İLANINI YAPACAKLAR.
SESSİZ VE ÖKSÜZ MİNARELERDEN YÜKSELEN TEKBİR SESLERİ FEZALARI YENİDEN İNLETECEK.
ŞEREFELERİN YİNE ALLAH'IN VE HAZRETİ MUHAMMED'İN ŞEREFİNE IŞIL IŞIL YANACAK.
BÜTÜN DÜNYA FATİH DİRİLDİ SANACAK.
BU OLACAK AYASOFYA, BU OLACAK.
İKİNCİ BİR FETİH, YENİ BİR BA'SÜ BA'DEL-MEVT...
BU MUHAKKAK...
BU GÜNLER YAKIN...
BELKİ YARIN, BELKİ YARINDAN DA YAKIN..."

Hamdolsun, işte o yarınlara kavuştuk.

Ayasofya'nın mahzunluğu konusundaki en çapıcı şiirlerden biri de Arif Nihat Asya'ya aittir:

"ULU MABED, NEYE HİCRANA BÜRÜNDÜN BÖYLE
FATİH'İN DEVRİNİ BİR NEBZECİK OLSA SÖYLE!
BEŞ VAKİT LOŞLUĞUNDA SAF SAFTIK
DAVETİN VARDI DÜN EZANLARINDA.
SENİ EY MABEDİM UTANSINLAR
KAPAYANLAR DA, AÇMAYANLAR DA!"

Bugün Türkiye, işte böyle bir utançtan kurtulmuştur.

Bugün Ayasofya, inşa edildiği tarihten itibaren defalarca şahit olduğu yeniden dirilişlerinden birini yaşıyor.

Ayasofya'nın dirilişi, Mescid-i Aksa'nın özgürlüğe kavuşmasının habercisidir.

Ayasofya'nın dirilişi, dünyanın dört bir yanındaki

Müslümanların fetret devrinden çıkış iradesinin ayak sesidir.

Ayasofya'nın dirilişi, sadece Müslümanların değil, onlarla birlikte tüm mazlumların, mağdurların, ezilmişlerin, sömürülmüşlerin umut ateşinin yeniden alevlenişidir.

Ayasofya'nın dirilişi, Türk Milleti, Müslümanlar ve tüm insanlık olarak dünyaya söyleyecek yeni sözlerimiz olduğunun ifadesidir.

Ayasofya'nın dirilişi, Bedir'den Malazgirt'e, Niğbolu'dan Çanakkale'ye kadar tarihimizin tüm atılım dönemlerini yeniden hatırlayışımızın adıdır.

Ayasofya'nın dirilişi, şehitlerimizin ve gazilerimizin emanetlerine gerekirse canımız pahasına sahip çıkma kararlılığımızın remzidir.

Ayasofya'nın dirilişi, Buhara'dan Endülüs'e kadar medeniyetimizin tüm sembol şehirlerine verdiğimiz bir gönül selamıdır.

Ayasofya'nın dirilişi, Alparslan'dan Fatih'e ve Abdülhamit'e kadar ecdadın tamamına vefamızın gereğidir.

Ayasofya'nın dirilişi, Fatih'in fetih ruhunu şad etme yanında, Akşemsettin'in maneviyatını, Mimar Sinan'ın estetiğini ve zevkini de yeniden gönlümüzde canlandırmaktır.

Ayasofya'nın dirilişi, insanlığın özlemle beklediği temeli adalet, vicdan, ahlak, tevhid ve kardeşlik olan medeniyet güneşimizin yeniden yükselişinin sembolüdür.

Ayasofya'nın dirilişi, bu mabedin kapılarındaki zincirler yanında, topyekûn gönüllerdeki ve ayaklardaki prangaların da kırılıp atılmasıdır.

Ezanın aslına döndürülmesinden 70 yıl sonra Fatih'in emaneti Ayasofya'nın da Cami olarak hizmete girmesi, gecikmiş bir yeniden silkiniştir.

Bu tablo, İslam coğrafyasının dört bir yanındaki sembol değerlerimize yapılan hoyratça saldırılara verilmiş en güzel cevaptır.

Türkiye, son dönemde attığı her adımla, artık zamanın ve mekânın nesnesi değil öznesi olduğunu göstermektedir.

Millet olarak verdiğimiz tarihi mücadeleyle, temsilcisi olduğumuz medeniyetin aydınlık geleceği için maziden atiye tüm insanlığı kucaklayan bir köprü kuruyoruz.

İnşallah bu kutlu yolda yürümeye, durmadan, duraksamadan, yılmadan, azimle, fedakarlıkla, kararlılıkla, menzile ulaşana kadar devam edeceğiz.

Bir kez daha Ayasofya'nın yeniden camiye dönmesini sağlayan yargı kararı ve Cumhurbaşkanlığı düzenlemesinin hayırlı olmasını diliyorum.

Ayasofya'yı insanlığın ortak kültürel mirası vasfını koruyarak Cami olarak ibadete açacağımızın altını da tekrar çiziyorum.

Sizlere sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum.

Kalın sağlıcakla...

F

AYASOFYA CAMİİ'NİN YENİ DÖNEMDE KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ

AYASOFYA'NIN camiye dönüştürülerek, asıl hüviyetine kavuşturulmasının ardından insanlığın ortak mirası olarak yerli ve yabancı, müslim ve gayrımüslim herkes tarafından ücretsiz bir şekilde ziyaret edilebilmesi, eserin özgünlüğüne ve bütünlüğüne zarar gelmemesi ve müminler için asıl fonksiyonunu sorunsuz bir şekilde yerine getirebilmesi için atılacak adımlar ve alınacak önlemler ilgili bakanlıklar ve kamu kurumları tarafından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, projeler yaşama geçirilmeye başlanmış ve sürecin başat kurumları arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır.

Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi Tefriş Projesi

İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 16.07.2020 tarih ve 7527 sayılı Kararı ile Ayasofya Camii'nin ibadete açılmasına yönelik bir tefriş projesi uygun bulunmuştur.

Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi Tefriş Projesi ile

- Ziyaretçi güzergâhlarının belirlenmesi ve Cami-i Şerif'in hem ibadete hem de ziyarete açık olması,
- İbadet alanı ile gezi alanlarının birbirinden seperatörlerle ayrılması,

- İbadet mekânında (naos) yer alan mihrabın üstündeki Hz. Meryem ve Çocuk İsa figürlü mozaik ile Hz. Cebrail, ana mekan (naos) giriş kapısındaki İmparator Mozaiği ile yan kapı (vestibül kapı) üstündeki Sunu Mozaiği'nin sökülüp-takılabilir ve açılır-kapanır perde sistemi ile sadece namaz vakitlerinde kapatılması ve diğer mozaik, fresko ve benzeri varlıkların olduğu gibi bırakılması,
- Ana mekânın zeminine keçe serilmesi ve üzerinin halı ile kaplanması,
- Ana mekân içerisindeki İmparator Taç Giyme Alanının korkuluklarla ayrılması ve sergilenmeye devam etmesi,
- Avluda yer alan I. Mahmud şadırvanının çalışır duruma getirilmesi sağlanacaktır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı - Diyanet İşleri Başkanlığı İş Birliği Protokolü

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 16.07.2020 tarihinde yapılan protokol ile Ayasofya'nın tarihi, kültürel, sosyal, manevi ve estetik değerlerinin korunması ve tanıtılmasına yönelik ana ilkeler saptanmış ve kurumlar arası işbölümü belirlenmiştir.

Protokol ile

- Ayasofya'nın sahip olduğu somut ve somut olmayan değerlerin korunmasının uluslararası ve ulusal düzeyde kabul görmüş ilkelere dayalı olarak gerçekleştirilmesi,
- Ayasofya'nın sahip olduğu değerlere, özgünlüğüne ve bütünlüğüne zarar verecek nitelikte herhangi bir fiziki müdahalede bulunulmaması,
- Gerçekleştirilecek herhangi bir müdahale öncesinde, mevcut Bilimsel Danışma Kurulu ile yeni oluşturulacak İdare Kurulunun görüşü ve Koruma Bölge Kurulunun kararının alınması,
- 1972 UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Rehber'in 172. paragrafı uyarınca Ayasofya Camii'ni etkileyebilecek büyük ölçekli imar ve altyapı faaliyetleri öncesinde UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne bilgi verilmesi ve Kültürel Miras Etki Değerlendirme Raporu hazırlanması temel ilkeler olarak kabul edilmiştir.

Ayrıca, Protokol ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yükümlülükleri de belirlenmiştir. Ayasofya Camii'ne ilişkin bakım, koruma, geliştirme, risk yönetimi, ziyaretçi yönetimi, eğitim konularına ilişkin tüm çalışmalar, bugüne kadar olduğu gibi, Bakanlık tarafından yürütülecek ve denetlenecektir. Din hizmetlerinin yerine getirilmesi için gerekli tedbirler ise, Diyanet İşleri Başkanlığınca alınacaktır. Protokol çerçevesinde, ihtiyaçların ivedilikle belirlenip, koordinasyon içerisinde gerçekleştirilmesi ve günümüze kadar elde edilen bilimsel ve kurumsal bilginin aktarılması amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığının temsilcilerinin yer aldığı bir İdare Kurulu oluşturulacaktır. Daha önceden oluşturulan ve Cumhurbaşkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri ile öğretim üyeleri ve tarihçilerin yer aldığı Bilim Kurulu da dikkate alındığında, Ayasofya'nın korunması ve geliştirilmesi sürecinin katılımcı ve istişareye dayalı bir şekilde yönetileceği daha iyi anlaşılabilir.

AYASOFYA-İ KEBİR CÂMİ-İ ŞERİFİ
THE HAGIA SOPHIA GRAND MOSQUE

HAGIA SOPHIA MOSQUE

THE TRUST OF FATIH SULTAN MEHMED KHAN,
THE COMMON HERITAGE OF HUMANITY

TURKISH PRESIDENCY OF PUBLICATIONS BY DIRECTORATE OF COMMUNICATIONS

FOREWORD

WITH the Presidential Decree that we issued after the Council of State's decision dated July 10, 2020, to annul the regulation of the Council of Ministers dated 1934, which transformed Hagia Sophia from a mosque to a museum, we ensured that Hagia Sophia was opened to worship again as a mosque.

Hagia Sophia's regaining the status of a mosque is a dream true for not only the Turkish nation but all Muslims around the world.

Following the steps we have taken to reconvert Hagia Sophia into a mosque, our nation flocked to the Hagia Sophia Mosque, and messages of joy poured out from all over the world, which are the greatest proof of the love and longing for this great temple.

I believe that the reopening of the Hagia Sophia Mosque, which had been crestfallen for 86 years, reflects the feelings of our nation and all Muslims.

The Hagia Sophia Mosque, which we have always regarded with reverence throughout history, has embraced all humanity for centuries with the preservation of its common heritage and its decoration with the most elegant examples of the aesthetics and art of the Turkish-Islamic culture.

Our ancestors have always doted upon this holy temple, the heritage of Fatih Sultan Mehmet Khan. We protect the Hagia Sophia Mosque as we preserve our other historical and cultural assets in our country.

The Hagia Sophia Mosque is also an indicator of the extent to which religious freedoms have reached in our country. Just like many historical mosques in Turkey, the Hagia Sophia Mosque will always be open to our citizens from other beliefs and our guests visiting our country. The reconversion of the Hagia Sophia Mosque into a place of worship has not resulted in the loss of its World Cultural Heritage status.

The Hagia Sophia Mosque, which is the triumph of a conquest that opened and closed an era, and the sacred entrustment of our ancestors, will continue to live as a World Cultural Heritage with its feature which adds beauty to the silhouette of Istanbul.

The reopening of Hagia Sophia as a mosque after 86 years is certainly a historic event. Nevertheless, we will not allow this decision to be distorted and exploited by those who spill out their hatred dating back centuries and seek a pretext for Islamophobia.

With its historical, religious, and cultural features, the Hagia Sophia Mosque is the best response given to the hate crimes committed against Muslims in various parts of the world, and Islamophobia, which is on the rise particularly in Europe.

Despite the ever-increasing violence against Muslims, people of all faiths in Turkey can freely go to places of worship and great

importance is given to the safety of the churches and the synagogues.

In the last 18 years, we have taken revolutionary steps expanding the freedoms of the minorities. Meticulous restorations were carried out in many religious buildings, from the Akdamar Holy Cross Church in Van to the Great Synagogue of Edirne. Likewise, after an extensive repair, the Iron Church in Istanbul and the Sumela Monastery in Trabzon were inaugurated by me. I personally laid the foundation for the Istanbul Syriac Ancient Foundation St. Ephrem Syriac Orthodox Church in Yeşilköy by saying, "There has never been a place for discrimination in our hearts". Steps such as the transfer of the real estate belonging to religious foundations to the relevant foundations are indications of Turkey's respect for freedom of religion and worship.

Even those activities, only a few of which I explained, aimed at expanding the religious freedom of minorities, prove that the climate of tolerance in Turkey arising from our civilization and our culture still remains intact. In order to prevent any harm to this climate, we will continue to work with all our strength, to value our people regardless of their religion, language, race or sect, and to work for the fullest extent of fundamental rights and freedoms.

Every decision to be taken on this land, gained by our ancestors by paying huge prices, entrusted to us as our land and protected by us as homeland, means strengthening Turkey's sovereignty right. Our nation, which has never harmed the legacy of its ancestors, has the sole authority and voice as has been the case in the decision concerning the Hagia Sophia Mosque.

This book prepared by the Directorate of Communications puts

forth the historical, architectural, religious, and cultural importance of the Hagia Sophia Mosque, and also addressed the reopening of Hagia Sophia as a mosque within the context of national and international law.

I wish the Hagia Sophia Mosque, which I hope will remain standing by echoing the divine remarks in its dome for many thousand years, to be auspicious for our country, our nation, the entire Islamic world, and all people who harbour love and tolerance in their hearts.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
President of the Republic of Turkey

الله جل جلاله

The Hagia Sophia Mosque, which is accepted by everyone as one of the most important temples in the world, constitutes the spiritual centre of Istanbul. Hagia Sophia, one of the largest and most magnificent buildings in the world at the time of its construction, is one of the most remarkable symbols of Istanbul, which was inscribed on the UNESCO World Heritage List in 1985. Following the conquest of Istanbul in 1453, Fatih Sultan Mehmed Khan, in his will, endowed this monument and prescribed its preservation forever, while also stipulating that its status as a mosque should be maintained. Within this context, the Hagia Sophia Mosque, for which our nation has great affection, has been preserved as Istanbul's precious gem for centuries and has survived as a heritage of humanity to date. Such that even the original name, which means 'Wisdom of God', has not been tried to be changed. Hagia Sophia, which was in ruins due to earthquakes, fires, looting, and negligence for centuries, was not only turned into a mosque as of 1453 but was also improved within the framework of an envisagement of civilization. Therefore, the Turkish Nation's right to Hagia Sophia with its strong ownership is more than those who built it nearly 1,500 years ago.

However, Hagia Sophia, which served as a mosque for 481 years, was converted into a museum in 1934. This situation, which had inflicted a deep wound in the collective conscience of the Turkish nation, ended on July 10, 2020, and the 86-year longing was over. Hagia Sophia was opened to worship by recourse to the original with the good news given by President Recep Tayyip Erdoğan. In addition to correcting a legal mistake, this decision also means the fulfilment of Fatih Sultan Mehmed Khan's will and foundation chart.

- It is related to Turkey's sovereign rights to determine the utilization purpose of Hagia Sophia and to open it to worship as a mosque, within the context of the country's domestic law and historical rights. This decision taken by Turkey must be respected. All kinds of attitudes beyond expressing a specific opinion on this subject are a violation of Turkey's independence.
- Without prejudice to its identity as a common cultural heritage of humanity, Turkey reopened Hagia Sophia to worship in accordance with its foundation charter. Just like all the doors of other mosques in Turkey, the doors of Hagia Sophia are open to everyone including Turkish and foreign nationals, Muslims, and non-Muslims.
- There are no provisions in international conventions that would prevent Hagia Sophia from being converted into a mosque.
- The decision taken by Turkey will never affect the outstanding universal value of Hagia Sophia. Changing its function does not mean that it would prejudice its superior universal value.
- This decision is to restore the original identity of Hagia Sophia, the place of worship, which was converted into a museum.
- The presence of many churches and synagogues in Turkey, which are still open for worship, reveals the sensitivity of our country towards religious freedom.
- As it has been to date, Turkey will show the utmost sensitivity to the outstanding universal value, authenticity, and integrity of Hagia Sophia, which will continue to exist as the common heritage of humanity also in the future, and pass it on to the future generations by preserving the Hagia Sophia Mosque within the framework of both international agreements and domestic law.

علی رضی الله عنه
الله
محمد
عثمان رضی الله عنه

A

HISTORY AND PROTECTION OF HAGIA SOPHIA:

THE VALUABLE CONTRIBUTION OF THE OTTOMAN EMPIRE

HAGIA Sophia is a work that was constructed three times in the same location. Today's Hagia Sophia is known as the "Third Hagia Sophia". The first construction of Hagia Sophia started during the reign of Constantine I, who accepted Christianity as the official religion of the Roman Empire. This building, which was constructed as a basilica with a wooden roof on the first of the seven hills of Istanbul and was called "The Great Church" at the time, was opened during the reign of Constantine II in 360. There is no remnant from this structure, which was largely devastated as a result of a fire that broke out in the revolt that started in 404.

The second Hagia Sophia was built by Emperor Theodosius II on the first one and opened to worship in 415. This building, which was also constructed as a basilica and with a wooden roof, was devastated by the rebels in the Nika Revolt against Emperor Justinian in 532.

Just after the riots, Emperor Justinian decided to build a larger and more glorious Hagia Sophia than the first two. The third Hagia Sophia was built by the Byzantine Emperor Justinian I in 532-537.

Hagia Sophia, which was used as the Imperial Church of Eastern Rome, was frequently devastated due to riots, wars, and natural disasters throughout history. Hagia Sophia experienced one of the biggest destructions during the 4th Crusade in 1204 when the city was invaded. The Crusaders looted Hagia Sophia along with the whole city. During the Latin occupation that lasted from 1204 to 1261 in Istanbul, Hagia Sophia was converted into a cathedral attached to the Roman Catholic Church.

Repairs were made to try and preserve the Hagia Sophia, which was seriously damaged after the Eastern Roman administration was re-established in Istanbul. However, the repairs were insufficient and in 1346 the eastern archivolt of the Hagia Sophia and a part of the dome collapsed.

In fact, Hagia Sophia experienced the darkest period of its history from the Latin invasion to the conquest of Istanbul. Hagia Sophia, which was destroyed twice and built for the third time, ruined by wars and revolts for centuries, and the parts of which collapsed due to neglect and architectural errors, remained under the permanent threat of collapse until the conquest of Istanbul by Fatih Sultan Mehmed Khan. In addition, the sociological and symbolic meaning of the temple was greatly damaged due to the schism between the Catholic and Orthodox churches.

The Ottomans took great care of the Hagia Sophia Mosque, which they acknowledged and appreciated as the symbol of the conquest, maintained and repaired it continuously, and turned the mosque into a much more robust structure starting from the rule of Fatih Sultan Mehmed Khan. In particular, the additions and arrangements made by Sinan the Architect to Hagia Sophia played a major role in the survival of this heritage of humanity.

Thus, it is stated in the historical records that Fatih Sultan Mehmed Khan, who went to Hagia Sophia right after the conquest, was saddened by the status of the mosque and recited the following verses:

"Perdedârimîkonedberkasr-i Kayser ankebut
Bûmnovbetmîzened der tarem-i Efrâsiyâb"

Or, in modern Turkish:

"Örümcek Kayser'in sarayında perdedâr yapıyor
Baykuş Efrasiyab'ın burcunda nöbet tutuyor."
("A spider spins its web in the palace of the Kaiser,
An owl hoots in the towers of Afrasiab")

Fatih Sultan Mehmed Khan, who endowed the Hagia Sophia Mosque as his own charity and secured the maintenance-repair costs by providing the income from several properties, started the educational activities by building a madrasah adjacent to the mosque. The first minaret of Hagia Sophia was built of wood during the rule of Fatih Sultan Mehmed Khan. This minaret, which existed for many years, was removed during the major repair in 1574. The second minaret of the Hagia Sophia Mosque was built of bricks during the rule of Sultan Bayezid II.

One of the Ottoman sultans who showed the greatest interest in Hagia Sophia was Sultan Selim II. After the building showed signs of fatigue, Selim II Khan appointed Sinan the Architect for the maintenance and repair of Hagia Sophia. The Hagia Sophia, whose domes and walls collapsed many times during the Eastern Roman period, never collapsed again after the renovations of Sinan the Architect despite many great earthquakes in Istanbul. The tradition of building tombs for the sultans in the graveyard of Hagia Sophia Complex started with the first tomb built by Sinan the Architect for Sultan Selim II.

From the time of Fatih Sultan Mehmet Khan, every sultan strived to beautify the Hagia Sophia even more, and the Hagia Sophia was transformed into an entire complex with structures such as mihrab, minbar, rostrum, minarets, sultan's office, shadirvans (fountain providing water for ritual ablutions), madrasah, library, and soup kitchen. In addition, great importance was attached to the interior decorations of the Hagia Sophia Mosque during the Ottoman period. Hagia Sophia was adorned with the most elegant examples of Turkish arts such as calligraphy and tile art and the temple gained new aesthetic values. Thus, Hagia Sophia was not only converted into a mosque but also this common heritage of humanity was preserved and improved.

Hagia Sophia, which was converted into a mosque with the conquest and served as a mosque for 481 years, was closed off to the public after the restoration works started in the 1930s. Then it was turned into a museum with a Cabinet Decree dated November 24, 1934. The Council of State reversed the Cabinet Decree in question on July 10, 2020. The Hagia Sophia Mosque was reopened to worship with the Presidential Decree No. 2729 signed by President Recep Tayyip Erdoğan and promulgated immediately after.

B

THE CONQUEST OF ISTANBUL AND FATIH'S HAGIA SOPHIA FOUNDATION CHARTER:

HAGIA SOPHIA AL-KABEER MOSQUE (THE GREAT HAGIA SOPHIA MOSQUE)

THE CONQUEST of Istanbul has been a landmark not only in Turkish and Islamic history but in the history of all humanity. The Ottoman Empire made peace, tolerance, and prosperity prevail for centuries in a wide area. This period called "Ottoman Peace" (Pax Ottomana) in the history is a reflection of an unprecedented peace climate and an envisagement of civilization in the challenging geographies such as the Middle East, North Africa, the Balkans and the Caucasus, now known for the relentless conflicts and wars therein. The sense of leniency, ensuring that people from different nations, tribes, languages, religions, sects, and dispositions lived together in peace and tranquility for centuries, manifested itself in Fatih Sultan Mehmed Khan's attitudes since the first minutes of the conquest of Istanbul.

Upon conquering Istanbul, Fatih Sultan Mehmed Khan ordered not to harm anyone in the city, put an end to the arrest of civilians, banned the abuse of women and children, and the sale of people as slaves.

An age-long tradition in the Ottoman is to recite adhan in the greatest temple of a conquered city and to perform the first Friday prayer in this temple. Thus, it is a means to declare that the city was conquered, the temple in question is called the "Fethiye Mosque" (the Mosque of the Conquest) and the other temples in the city are not intervened unless necessary. Fatih Sultan Mehmed Khan, as a symbol of the conquest, hoisted his flag at the mihrab in the middle of the Hagia Sophia, shot an arrow towards the dome, and recited the first adhan. Thus, he registered his conquest.

Then, by going down for prostration of gratitude, he performed two rak'ahs of prayer. With this act, he demonstrated that he converted the Hagia Sophia into a mosque.

On the third day of the conquest, the first Friday prayer led by the spiritual architect of the conquest Akshamsaddin as the imam was performed in the Hagia Sophia Mosque. Fatih Sultan Mehmed Khan delivered a khutbah to his army during this first Friday prayer.

Since it had been deprived of a good administration for a long time and thus condemned to poverty and destruction, immediately after the conquest of Istanbul, Fatih Sultan Mehmed Khan exerted great efforts to quickly reconstruct Istanbul, and the works it hosted, especially Hagia Sophia. These reconstructing works were carried out through foundations having prominent importance in the social structure of the Turkish-Islamic Civilization. In this context, with the conquest of Istanbul, Fatih Sultan Mehmed Khan, who received the title of Roman Emperor and possessed all the properties registered on the Byzantine dynasty, endowed the mosque with the first prayer performed in Hagia Sophia, and created the "Fatih Complex and the Hagia Sophia Al-Kabeer Foundation". In his will, Fatih Sultan Mehmed Khan prescribed the preservation of Hagia Sophia eternally and stipulated the maintaining of its mosque status.

Foundations were established to provide all social services of Istanbul. Thus, Istanbul became one of the most successful centers where the foundation culture, regarded as a flawless system in fields such as science, education, arts, and social aid, were implemented. Istanbul took a form representing the concept of high urban planning of the Turkish-Islamic Civilization.

Foundations were established with a 'foundation charter' registered by the judicial authority. Foundation charters contain binding provisions for everyone, including the sultan. The foundation charter dated 1462, which determined the legal status of the Fatih Complex and the Hagia Sophia Al-Kabeer Foundation, is considered one of the most important documents in this regard.

This foundation charter is registered at the Turkish and Islamic Art Museum with the number 2202 (formerly 666). The copy registration of this foundation charter made during the period of Evkaf Nezareti (Ministry of Foundations), is recorded with the number 46 in the Foundation Book no. 6 of Istanbul in the Archive of the General Directorate of Foundations. The modern Turkish version of the same foundation charter translated in the period of the

Republic of Turkey is registered with item number 46 from page 82 onward in the book number 575 in the Archive of the General Directorate of Foundations. In this document, subjects such as charities, terms of charity, properties, management of the foundation are explained in detail, and "foundation prayer" and a "foundation curse" are also included as in every foundation charter.

When Fatih Sultan Mehmed Khan's Hagia Sophia foundation charter is examined, it is found that this foundation was one of the most significant institutional structures of that time especially in terms of education, religion, and health services. Furthermore, numerous markets, bazaars, shops, and houses have been granted to the foundation as property to ensure the continuity of these services.

Minorities and Religious Freedom in Turkey

The constitutional system in Turkey is founded upon equality before the law regardless of the individuals' religion, race, color, ethnic origin, language, etc. Discrimination is prohibited by law and constitutes a crime. According to the constitutional system, minorities comprise only those who are defined and recognized by bilateral and multilateral agreements to which Turkey is a party. Within this framework, "minority rights" in Turkey are set out by the 1923 Treaty of Lausanne.

Turkish nationals belonging to non-Muslim minorities are entitled to the same rights and freedoms as the other citizens of the Republic of Turkey, pursuant to the fundamental principle that all citizens, without discrimination, shall have equal rights and freedoms. Moreover, they also enjoy minority status within the scope of the Treaty of Lausanne.

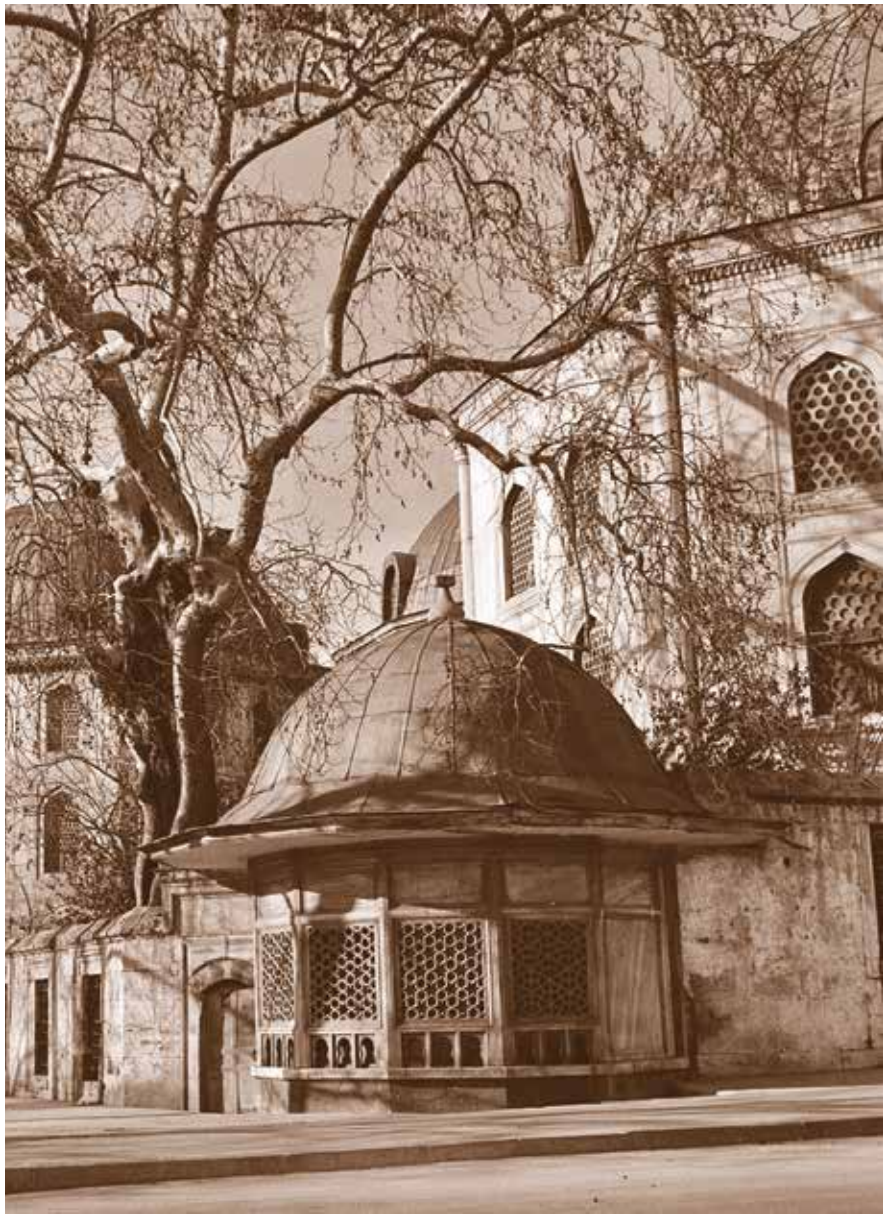

Turkish nationals belonging to non-Muslim minorities have their respective schools, places of worship, foundations, hospitals, and media organs, in accordance with the Treaty of Lausanne. Important regulations have been introduced recently to improve the legislation concerning the non-Muslim minorities in Turkey within the scope of a comprehensive reform process in human rights and democratization.

It was reiterated in the Circular dated May 13, 2010, issued by the Prime Ministry that non-Muslim Turkish citizens were an indispensable part and parcel of Turkey, reminding once again all governmental departments should facilitate the works and transactions and protect their rights of these citizens before the governmental bodies.

Religious Freedoms

Freedom of religion and belief and respect for religious values are guaranteed primarily by the constitution and laws in Turkey. The religious freedoms of the Turkish nationals belonging to non-Muslim minorities are also guaranteed by the Treaty of Lausanne.

Important works are being carried out concerning the freedom of religion in Turkey. In this regard, necessary legal and administrative regulations are being put in place so that all Turkish nationals and foreigners resident in Turkey enjoy the freedom of religion to the fullest. There is no restriction for foreign religious officials holding working permits to work in Turkey. It does not constitute a crime for an individual to engage in activities to spread his religious beliefs in Turkey. On the contrary, what constitutes a crime is to prevent an individual, by coercion or threat, from expressing or spreading their religious belief.

Places of Worship

Non-Muslim citizens in Turkey enjoy the right to freely perform their respective religious obligations/rituals. There are a total of 435 churches and synagogues open to worship in Turkey. The restoration and renovation works relating to the places of worship used by non-Muslim citizens are carried out by the Ministry of Culture and Tourism's Directorate General of Foundations.

Recently the renovation works have been carried out for Great Synagogue in Edirne, Church of St. Nicholas in Gökçeada, Saint Marina Greek Orthodox Church in Gökçeada, Syriac Catholic Church in İskenderun, Hatay, Greek Catholic Church in İskenderun, Hatay, Armenian Protestant Church in Sur, Diyarbakır, Armenian Catholic Church in Sur, Diyarbakır, Fevkani Church in Nizip, Gaziantep, Sahinbey Synagogue in Gaziantep, Taksiyarhis (St. Nicholas) Church in Cunda, Ayvalık, Balıkesir, Arsuz Mar Yuhanna Church in İskenderun, Aya Yorgi Church in Edirnekapı, İstanbul, Greek Orthodox Church in Yayladağı, Hatay, Akdamar Church in Van, and Bulgarian Saint Stephen Church in İstanbul. In 2018, the restoration works for the historical St. Anthony of Padua (Terra Sancta) Church in Beyoğlu, İstanbul, was started.

A great many places of worship previously out of service have been opened after the completion of restoration works. In this regard, the Great Synagogue in Edirne, which is the third greatest in Europe and the greatest in the Balkans, was opened to worship on March 26, 2015. Surp Vortvots Vorodman Church owned by the Foundation of Kumkapı Meryemana Armenian Church in İstanbul was opened to worship after the service held on December 28, 2011. On January 7, 2018, the 120-year-old Bulgarian Saint

Stephen Church (Iron Church) was opened to worship with a service held after a 7-year-long renovation. President Erdoğan and Prime Minister of Bulgaria joined the service.

Foundations

Important improvements were introduced particularly for the property rights of the foundations with the reforms concerning community foundations in 2003 and 2008. The amendment to the Law on Foundations in 2011 introduced the possibility that the applications previously outside the scope would be evaluated and the immovable properties would be registered in the name of the respective foundations or, if not possible, the current value of such properties would be paid to the foundations.

Consequently, applications were received for a total of 1560 immovable properties by 116 community foundations. 333 immovable properties were registered, the price of 21 of them was paid (due to their transfer to third parties), and the applications for 1206 immovable properties were not approved.

It was decided to build a church in Yeşilköy, İstanbul, for the Assyrian community resident in Turkey upon the request of the Foundation of Beyoğlu Virgin Mary Assyrian Church. An immovable property was allotted to the said foundation for the construction of the church in August 2015. The licence of the church was handed to Mor Filiksinos Yusuf Çetin, the Metropolitan of the Syriac Orthodox Church for İstanbul-Ankara-İzmir. The ground-breaking ceremony for the church was held with the attendance of President Erdoğan on August 3, 2019. The ruling of the European Court of Human Rights concerning the registration of the Büyükada Greek Orphanage in the name of the Greek Patriarchate was thus enforced.

Minority Schools

There are currently a total of 60 minority schools in Turkey, which were founded by the Greek, Armenian, and Jewish minorities and attended by students of Turkish nationality who belong to these minorities. Among these minority schools are 5 Private Jewish Schools, 34 Private Armenian Schools, 20 Private Greek Schools, and 1 Private Assyrian School.

عمر رضي الله عنه
علي رضي الله عنه

C

LEGAL STATUS OF HAGIA SOPHIA

HAGIA Sophia, which belongs to the Abu al-Fath Sultan Mehmed Foundation (today the Fatih Sultan Mehmed Khan Foundation), and has the status of fused foundation (which has no administrator and trustees today) is an immovable charity property that should be used as a mosque in accordance with its foundation. The statement that Hagia Sophia was endowed as a mosque is included in the 1462 dated foundation charter. The most important issue in terms of determining the status of Hagia Sophia is that the Fatih Sultan Mehmed Khan Foundation was established before 1926. Indeed, the legal status of foundations established before 1926 is protected in Turkey. Within this context, the legal rules applicable to foundations established in Turkey before 1926 are still being implemented.

- Charity immovables are immovables of foundations established directly for the performance of charity services such as places of worship, hospital, and soup kitchen.
- Charity immovables are not privately owned by any person, and private property provisions cannot be applied to these immovables.
- Charity immovables cannot be sold, pledged, or seized.
- These immovables are allocated for public use according to Law No. 5737 on Foundations in force.
- It is essential that charity immovables cannot be allocated for any purpose other than the purpose set by the foundation.
- The misuse of foundation charities has been protected against the state as well as third parties. The fact that these foundations are under the protection of the state does not mean that the state makes a decision on the property of the foundation at any time and as desired.

When the legislation on foundations in Turkey and the decisions of the Constitutional Court, Court of Cassation and Council of State are evaluated together, the following conclusions are to be drawn regarding the foundations established before 1926,

- Foundation charter or foundation voucher are foundation deeds and these documents contain the regulations which reflect the will of the founder and endower regarding the subject, purpose, and organs of the foundation.
- The provisions of the foundation charter have the effect, value, and power of legal rules,
- After the establishment of the foundation is completed, these rules legally bind the “State” as well as the “founder and endower”, “those who manage the foundation”, “those who will benefit from the foundation” and “third parties”,
- No one will be able to change the foundation charters or foundation vouchers reflecting the founding will,
- It is obligatory to use foundation assets in accordance with the will of the founder and endower.

According to the title deed dated November 19, 1936, Hagia Sophia is registered in the name of the Fatih Sultan Mehmed Foundation on section 52, block 52, and plot 7 on behalf of the Ayasofya al-Kabir Mosque, consisting of the Mausoleum, Akaret, Muvakkithane, and Madrasah. The registration of the property of Hagia Sophia on behalf of the General Directorate of Foundations was recorded as 'immovable charity' by being placed in the 139th rank in Istanbul Central Fused Charity Foundation Immovable Property Registers.

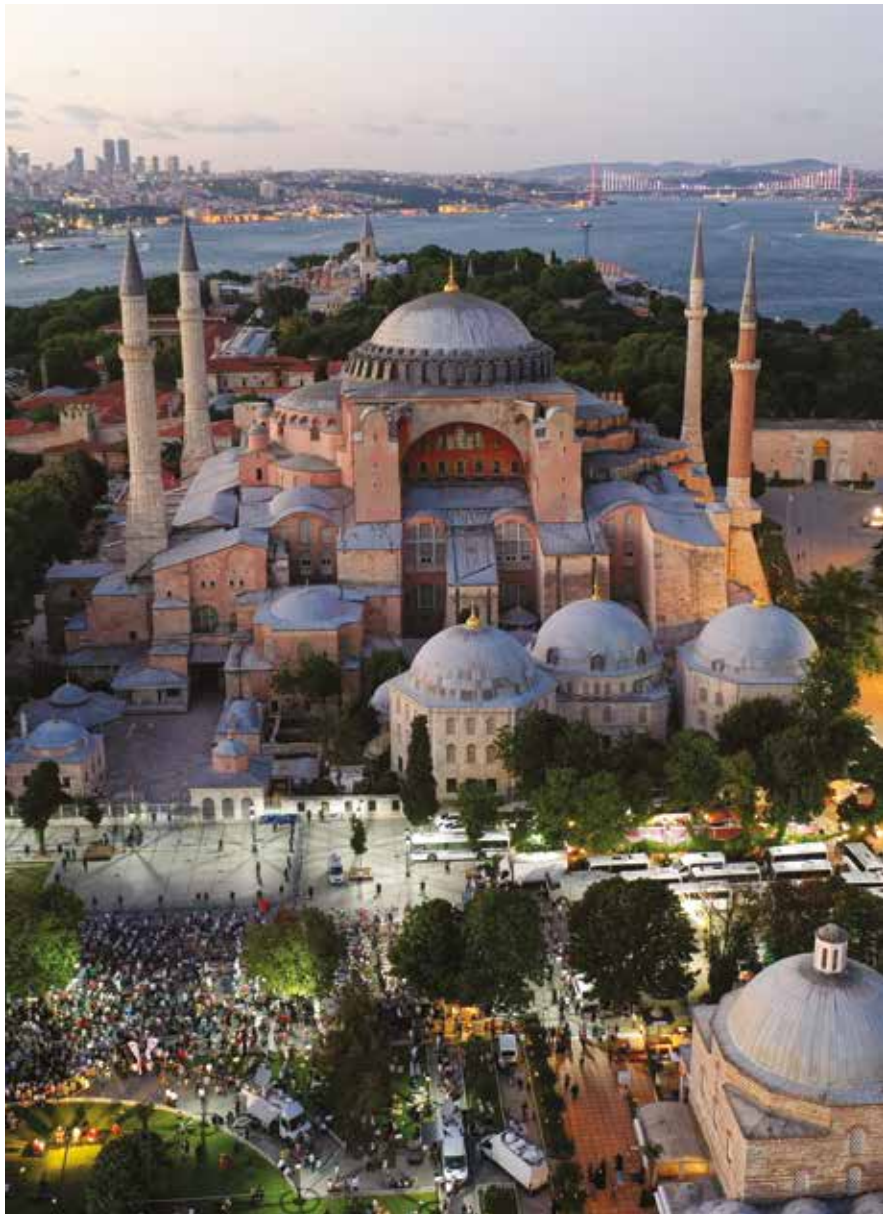

In this context, when it is considered that the status of Hagia Sophia is maintained and guaranteed by the legal order, that it is the property of Fatih Sultan Mehmed Khan Foundation which is a fused foundation, and that according to the founder and endower's will, it is put into public service for its continued use as a mosque and it is registered as a mosque in the title deed, it is clearly understood that Hagia Sophia's conversion into a museum by the Cabinet decree in 1934 was contrary to Turkey's legislation concerning foundations (the abolished Law No. 864, the abolished Foundations Law No. 2762, the Law on the Enforcement and Implementation of the Turkish Civil Code No. 4722 and the Foundations Law No. 3757). The allocation of charity foundations for another purpose through regulatory procedures is against the legislation and the principles of universal law.

The state has a positive obligation to ensure the use of the foundation's assets in accordance with the will of the founder and endower, and a negative obligation not to intervene in a way that eliminates the will of the founder and endower regarding the property and rights of the foundation.

Indeed, as a result of the lawsuit filed at the Council of State by the Association for Continuous Foundations Historical Works and the Environment Service, the 10th Chamber of the Council of State reversed the decision of the Council of Ministers dated November 24, 1934, which turned Hagia Sophia into a museum. The Hagia Sophia Mosque was opened to worship with the Presidential Decree No. 2729 dated July 10, 2020, and signed by President Recep Tayyip Erdoğan, promulgated immediately after.

Chora Mosque Decision

The Council of State's Plenary Session of the Chambers for Administrative Cases made a decision that will constitute a precedent for the Hagia Sophia Mosque case in 2019 for Chora Mosque, one of the foundations of Fatih Sultan Mehmed. Since the Chora Mosque is a charity immovable which was owned by Fatih Sultan Mehmed Foundation, the Council of State's Plenary Session of the Chambers for Administrative Cases reversed the decision of the Council of Ministers in 1945, which turned the Chora Mosque into a museum, deeming it illegal in terms of authority, form, reason, and purpose. As a matter of fact, in the justified decision of the 10th Chamber of the Council of State regarding the Hagia Sophia, reference is made to the Chora Mosque decision.

HAGIA SOPHIA MOSQUE FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL LAW

ALL considerations relating to the legal status and usage of Hagia Sophia have been Turkey's domestic issue since 1453. Every attempt of any kind of intervention against Hagia Sophia by foreign states does mean nothing else than disrespect to Turkey's sovereign rights. Hagia Sophia Mosque is a matter of international concern in the context of treaties to which Turkey is also a party only as regards the protection of its cultural and natural heritage nature.

In this regard, "the Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage" comes to the forefront in terms of international law. The Convention was agreed upon on November 16, 1972, to present to the world the cultural and natural properties of universal value accepted as the heritage of all the nations of the world, to raise awareness in nations to preserve the world heritage, and to ensure necessary cooperation so as to maintain cultural and natural features that have for various reasons deteriorated or disappeared. Turkey became a party to the UNESCO Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage in 1983.

Natural features, monuments, and sites of international significance that need to be preserved are recognized as World Heritage and inscribed on the World Heritage List within the framework of the Convention. The World Heritage List features 1,121 sites in total around the world, including 18 sites in Turkey.

Hagia Sophia, situated in the historical peninsula along with Topkapı Palace, Süleymaniye Mosque, Sultan Ahmet Mosque, Şehzade Mehmet Mosque, Zeyrek Mosque, and Historical Walls, was inscribed on the World Heritage List in 1985 under the title “Historic Areas of Istanbul” without any qualification concerning its mode of usage.

Article 6 of the Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage reads: “Whilst fully respecting the sovereignty of the States on whose territory the cultural and natural heritage mentioned in Articles 1 and 2 is situated, and without prejudice to property right provided by national legislation, the States Parties to this Convention recognize that such heritage constitutes a world heritage for whose protection it is the duty of the international community as a whole to co-operate.” The Convention does not restrict a State, on whose territory the cultural heritage is situated, to exercise its powers of sovereignty over such heritage.

Therefore, the States Parties to the Convention expressly agree that Hagia Sophia, as a cultural and natural heritage situated in Turkish territory, is a world heritage that needs to be protected in cooperation with the international community by fully respecting the sovereignty of the State of the Republic of Turkey and without prejudice to property rights provided by national legislation. The Convention does not contain any clause of restriction relating to the mode of usage or identity of a cultural heritage recognized as a world heritage. On the contrary, the fact that the usage of Hagia Sophia has to be identified within the framework of "the law on ownership of foundations" as part of the national legislation is an obligation arising out of the principles, set out in Article 6 of the Convention, of "fully respecting the sovereignty of the States" and

"without prejudice to the property right provided by national legislation". In brief, the usage of such property as a museum, place of worship, public premises, or any other manner falls outside the scope of the Convention.

From the perspective of international law, the reconversion of Hagia Sophia into a mosque is likely to be interpreted in the context of the European Convention on Human Rights. Although the European Convention on Human Rights does not expressly contain a clause on "right to establish a foundation" among the rights guaranteed, the European Court of Human Rights interprets "freedom of association" under Article 11 broadly as to include "right to establish a foundation" and closely relates it to the freedom of thought, conscience, and religion under Article 9 and the freedom of expression under Article 10.

The European Court of Human Rights also guarantees the protection of the immovable properties and the rights of the foundations within the scope of protection of property, as a result of the status of foundations as protected properties, including also those established during the times of the Ottoman State. As the right to property covers the right to use, manage as desired, and benefit from the property owned, the right of the endower over the property and rights that he or she endows them has to be protected. Therefore, it contradicts the case-law of the European Court of Human Rights to make a change in the characteristics of an immovable property endowed, disrespecting the rights and will of the endower, or to render such property useful to serve other purposes.

The international agreements, treaties, and conventions to which Turkey is a party do not contain any provisions or conditions that pose any obstacles to the reconversion of Hagia Sophia into a mosque. Turkey, as in the past and also in the future, will continue to sensitively preserve and protect cultural and natural heritage within its territory. Turkey is one of the countries with the cleanest history in this regard. Turkey will continue to protect the authenticity, integrity, and high universal value of Hagia Sophia, pursuant to the provisions of the UNESCO Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage, the Law No. 2863 on the Protection of Cultural and Natural Properties, and the Istanbul Historical Peninsula Site Management Plan of 2011.

علی رضی الله عنه
حسین رضی الله عنه

PRESIDENT ERDOĞAN'S HAGIA SOPHIA MANIFESTO

PRESIDENT Recep Tayyip Erdoğan's decision on Hagia Sophia became an item of the agenda in Turkey and around the world, and some criticisms were voiced concerning the said decision at international level. It should not be forgotten, however, that it is for Turkey, as the home country to Hagia Sophia for long years, and its efforts and contributions to protect and preserve it that the said cultural heritage could survive to date.

The speech Erdoğan delivered on July 10, 2020, when he signed the decision on the reconversion of Hagia Sophia from a museum to a mosque, is a kind of manifesto. His speech features answers to all criticisms directed by the international public against the decision in question. His speech is also the manifestation that Hagia Sophia, as the world heritage of mankind as a whole, will be owned and embraced most strongly and protected and preserved meticulously.

My Dear Nation,

I extend to you my most heartfelt greetings and affection.

The Council of State today annulled the 1934 Cabinet Decree, which had enabled the Hagia Sophia's conversion from a mosque into a museum.

Based on that ruling, we have issued a presidential decree to facilitate the reopening of the Hagia Sophia as a mosque.

Thus, after 86 years, the Hagia Sophia will be able to start serving as a mosque once again, as stated in the foundation charter of Fatih Sultan Mehmed Khan.

I wish this decision to be auspicious to our nation, the ummah, and all of humanity.

Our Ministry of Culture and Tourism has immediately begun to

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI

Karar Sayısı: 2729

İstanbul İli, Fatih İlçesinde bulunan Ayasofya Camiinin müzeye çevrilmesi hakkındaki 24/11/1934 tarihli ve 2/1589 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Danıştay Onuncu Dairesinin 2/7/2020 tarihli ve E:2016/16015, K:2020/2595 sayılı Kararı ile iptal edildiğinden, Ayasofya Camiinin yönetiminin 22/6/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 35 inci maddesi gereğince Diyanet İşleri Başkanlığına devredilerek ibadete açılmasına karar verilmiştir.

10 Temmuz 2020

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

work on the administrative and technical preparations, while our Presidency of Religious Affairs on religious aspects of the matter.

With the termination of its status as a museum, entrance to the Hagia Sophia will be free of charge.

Like all our mosques, the doors of the Hagia Sophia will be wide open to all: locals and foreigners, Muslims and non-Muslims.

Under its new status, the Hagia Sophia, a common heritage of humanity, will continue to embrace everyone in a more sincere and original manner.

By completing the preparations quickly, we plan to open the Hagia Sophia to worship on Friday, July 24, 2020, with the Friday prayer service.

This decision will possibly lead to various controversies at home and abroad.

I call on everyone to respect the decision that our country's judicial and executive bodies have made regarding the Hagia Sophia.

Surely, we will welcome all kinds of views voiced on this matter in the international arena.

However, to what purpose Hagia Sophia will be utilized is a matter of Turkey's sovereign rights.

Opening Hagia Sophia to worship following a new regulation is merely an exercise of our country's sovereign rights.

The right to convert Hagia Sophia into a mosque in line with its foundation charter is the same as the flag of the Republic of Turkey, its capital, its adhan, its language, its borders, and its 81 provinces.

In this regard, we view any approach and expression, which goes beyond the voicing of opinions, as a violation of our independence.

Just as we as Turkey do not interfere in decisions on places of

worship in other countries, we expect the same understanding about us protecting our historical and legal rights.

Moreover, this right dates back to exactly 567 years ago, not just 50 or 100 years.

If today a faith-oriented discussion is to be held, the topic of that discussion should be not Hagia Sophia, but Islamophobia and xenophobia increasing with each passing day in all parts of the world.

Turkey's decision is solely related to its own domestic laws and historical rights.

I express my gratitude to all political parties and leaders, non-governmental organizations, and every individual of our nation who stand behind this decision.

My dear nation...

The conquest of Istanbul and the conversion of the Hagia Sophia into a Mosque are among the most glorious chapters in history, particularly Turkish history.

On May 29, 1453, Fatih Sultan Mehmed Khan entered the city after a long siege and headed directly to the Hagia Sophia.

As the Byzantines awaited their fate, fearful and curious, inside the Hagia Sophia, Fatih entered the Hagia Sophia, giving assurances to the people regarding their lives and freedoms.

The Conqueror of Istanbul, as a symbol of the conquest, hoisted his flag at the mihrab in the middle of the Hagia Sophia, shot an arrow towards the dome, and recited the first adhan.

Then, by going down for prostration of gratitude, he performed two rak'ahs of prayer.

With this move, he demonstrated that he had converted the Hagia Sophia into a mosque.

Sultan Mehmed carefully examined this great place of worship, Istanbul's pearl, from its floor to its roof.

According to historians, Fatih Sultan Mehmed Khan, who climbed to the dome of the Hagia Sophia, recited the following famous Farsi poem upon encountering the building and its surroundings in ruin:

"PERDEDÂRİ MÎKONED BER KASR-İ KAYSER ANKEBUT
BÛM NOVBET MÎZENED DER TAREM-İ EFRÂSİYÂB"
Or, in modern Turkish:
"ÖRÜMCEK KAYSER'IN SARAYINDA PERDEDÂR YAPIYOR
BAYKUŞ EFRASIYAB'IN BURCUNDA NÖBET TUTUYOR"
("A SPIDER SPINS ITS WEB IN THE PALACE OF THE CAESARS,
AN OWL HOOTS IN THE TOWERS OF AFRASIAB")

Yes... Fatih Sultan Mehmed Khan had taken over such a devastated, worn-out, and miserable Istanbul and Hagia Sophia.

Essentially, the Hagia Sophia, which Fatih took over, had been built for the third time, since the first two churches, which stood on the same spot, were burned and destroyed during the times of turmoil.

After the conquest, with three days of hard work, the Hagia Sophia was prepared for worship – for the first Friday prayer.

Fatih, who entered the mosque with leading statesmen and soldiers, was welcomed with takbirs and salawats that resonated from the domes.

Fatih then performed the sermon of the first Friday prayer in the Hagia Sophia, and his mentor, Akshamsaddin, led the prayer services.

Fatih also enabled the development of the Orthodox Church, which had been excluded by other Christian sects, by bringing them under his auspices.

The domes and walls of this great place of worship have resonated with adhan, salats, takbirs, salawats, hatims, and mawlids for 481 years since then.

Istanbul, which had been devastated by earthquakes, fires, looting, and neglect for centuries, was once again brought back on its feet with the conquest.

The symbol of this process was the Hagia Sophia.

After Fatih Sultan Mehmed Khan, every sultan strived to make Istanbul and the Hagia Sophia even more beautiful.

The Hagia Sophia, which was designated as the Great Mosque of the city, has been transformed into a complex, with buildings that were added in time and served believers for centuries.

In almost every century that followed, the Hagia Sophia went through major repairs to further beautify it with additions and is regarded as our nation's precious gem.

So much so that we did not even attempt to change its original name, which means the "Wisdom of God."

This temple, which was about to be destroyed under the collapse of an old state, was not only transformed into a mosque by our ancestors, but it was also exalted and revived.

Therefore, for centuries, the Hagia Sophia has had a special place in the hearts of all the members of this nation.

As for ourselves, we have also had a love of Hagia Sophia in our hearts since we were young.

We believe that we have provided an important service to our nation by reopening this mosque, in accordance with its foundation charter and without compromising its cultural heritage identity.

My dear nation...

While the conquest was the minor struggle, the development, construction, and charity activities of the Hagia Sophia were the greater struggles.

As the Hagia Sophia was being built during the Eastern Roman period, materials were transported from across the empire—from Egypt to Izmir and from Syria to Balıkesir.

Fatih and the sultans who came after brought the craftsmen from all over Anatolia and Rumelia to Istanbul and rebuilt both the Hagia Sophia and the city.

In doing so, they made the most of the legacy they had taken over.

For example, Fatih preserved the fixed mosaics in the Hagia Sophia and only removed movable statues from the building.

Mosaics that remained in place for centuries were covered gradually, during subsequent repairs, thereby protecting them from external influences and ensuring that they survived until the present day.

Viewing the members of different beliefs with tolerance is fundamentally an attitude essential to our religion.

Our Prophet, while notifying divine orders, did not interfere with communities from other religions that did not aggress Muslims.

When the caliph Omar took Jerusalem, he protected the Christians and Jews in the city with their rights and places of worship.

Like all the states established by our ancestors, the rulers of the Ottoman Empire followed the same path.

What Fatih and his followers did in Istanbul consisted of following this ancient tradition.

Sinan the Architect, one of the most important figures in our civilization's history, is one of the top contributors to the Hagia Sophia.

In 481 years, the Hagia Sophia became what it is today, with its altar, pulpit, minarets, sultan's throne, plates, embroideries, chandeliers, carpets, fountain, and all other elements.

With the most crowded congregations of Istanbul, that have gathered through history, the Hagia Sophia has been a place of truly spectacular views that have been experienced during exceptional days such as Tarawih prayer, Laylat al-Qadr, and Eid.

Therefore, the Turkish Nation's right to the Hagia Sophia is no less than the first builders of this work, approximately 1,500 years ago.

On the contrary, because of its contributions and strong ownership, our nation has more rights over the Hagia Sophia, which is considered as one of the most important works of human heritage or human history today.

With the conquest, Istanbul became a city where Muslims, Christians, and Jews lived together in peace and tranquillity.

History is the witness of the great struggles we made to ensure that prosperity, trust, peace, and tolerance prevailed everywhere we conquered.

Today, besides our mosques in every corner of our country, there are thousands of historical shrines of every faith.

In addition, churches and synagogues operate wherever there are congregations.

There are currently 435 churches and synagogues open for worship in our country.

This situation, which cannot be encountered in other geographies, is the manifestation of our understanding which sees differences as richness.

However, as a nation, we have not been able to avoid examples of the exact opposite even in our recent history.

In Eastern Europe and the Balkan geography, where the Ottomans had to withdraw, only a few of the works built by our ancestors for centuries are still standing.

Based on the phrase that "a negative example cannot set a precedent," we do not take any of these bad examples into consideration, and we are resolutely maintaining the stance of our own civilization, which is based on construction and revival.

My dear nation...

The debate over the Hagia Sophia, which is once again in the spotlight today due to the decision to reopen it to worship, is nearly a century old.

During the time when Anatolia and Istanbul were under occupation, there were discussions about turning the Hagia Sophia into a church.

As the first step of this intention, fully equipped occupant troops arrived at the doors of the Hagia Sophia.

The French commander of the troops informed the Ottoman officer assigned to the Hagia Sophia that they would settle there and that Turkish soldiers must leave the mosque.

Major Tevfik Bey, who defended the Hagia Sophia with his soldiers, gave them the following answer:

"YOU CANNOT AND WILL NOT ENTER HERE.

BECAUSE THIS IS OUR PLACE OF WORSHIP.

IF YOU ARE GOING TO ATTEMPT TO ENTER BY FORCE, OUR FIRST RESPONSE WILL BE WITH HEAVY MACHINE GUNS, AND THEN THE DEMOLITION CHARGES THAT WERE PLACED IN THE FOUR CORNERS OF THE MOSQUE.

IF YOU CAN AFFORD THE COLLAPSE OF THE HAGIA SOPHIA ONTO YOUR HEADS, YOU CAN TRY TO ENTER."

He thus crushed the invaders' hopes of taking the Hagia Sophia.

Foreigners maintained an interest in the Hagia Sophia in the following years, hiding behind various excuses such as repairing the mosaics.

Meanwhile, the single-party era government closed the Hagia Sophia to worship in line with a new decree that required mosques to be at least 500 meters apart from one another.

Later, on February 1, 1935, the Hagia Sophia was instated as a museum and opened to visitors.

"During the years when it was closed to worship, Hagia Sophia, the heirloom of our ancestors, was exposed to a tremendous maltreatment historically."

The Hagia Sophia Madrasah, the first Ottoman university in Istanbul built by Fatih adjacent to the mosque, was destroyed without reason.

Rare carpets laid on the floor of the Hagia Sophia were cut and distributed here and there.

Antique chandeliers were taken to the foundry to be melted.

Masterpiece plates that were still in place could not be moved out through the door because they were very large and were therefore moved to the warehouse.

These plates were later hung on their respective spots on the wall during the Democrat Party period.

The destruction suffered by Hagia Sophia is not limited to these.

Those who wanted nothing left of the time when the Hagia Sophia was a mosque would even have demolished its minarets.

As a matter of fact, the minaret of Little Hagia Sophia, which was converted into a mosque during the reign of Sultan Bayezid II, was destroyed overnight without any legal basis.

Historian, journalist, and musician İbrahim Hakkı Konyalı, who saw that the time had come for the Hagia Sophia, immediately wrote and published a report.

They then decided not to tear down the minarets since late Konyalı said in his report "These minarets are the support of the dome, if they are taken down, the Hagia Sophia will collapse."

In the same period, similar disasters happened to many mosques, madrasahs, and edict relics.

Actually, this decision taken alone or during the single-party period was not only betraying the history but was also against the law.

Because the Hagia Sophia is neither the property of the state nor any institution, but a property of a foundation.

When Fatih conquered Istanbul, he also earned the title of the Roman Emperor and therefore had all the rights of ownership over the property of the Byzantine dynasty.

According to this law, the ownership of Hagia Sophia was given to Fatih and the foundation established by him.

During the Republican period, an official copy of this deed was prepared in the new Latin letters and issued to officially register its legal status.

If Fatih did not hold the deed for the Hagia Sophia, he would not have the right to endow it legally.

In one of the pages of his foundation charter, which is hundreds of pages long, dated June 1, 1453 and including the Hagia Sophia, Fatih Sultan Mehmed Khan said:

"HE WHO CHANGES MY FOUNDATION CHARTER, WHICH CONVERTS THIS HAGIA SOPHIA INTO A MOSQUE, ATTEMPS TO ALTER, ANNUL OR AMEND ONE OF ITS ARTICLES.

IF HE MEANS TO ABOLISH THE FOUNDATION CHARTER OF THE HAGIA SOPHIA MOSQUE WITH A PECCABLE OR FLAGRANT GLOSS OR DECEIT...

CHANGES THE ORIGINAL, CHALLENGES ITS PROVISIONS AND GUIDES AND HELPS THOSE WHO DO IT...

UNLAWFULLY USES IT, TERMINATES ITS STATUS AS A MOSQUE AND ARRANGES FORGED DOCUMENTS AND REQUESTS TRUSTEE RIGHTS...

OR RECORDS IT IN HIS OWN INVALID ACCOUNT BOOK OR FALSELY TRANFERS IT TO HIS OWN ACCOUNT...

I EXPRESS BEFORE YOU, THAT HE HAS COMMITTED THE BIGGEST HARAM AND SIN.

THE ETERNAL CURSE OF ALLAH, THE PROPHET, THE ANGELS, ALL THE RULERS AND EVEN ALL MUSLIMS SHALL BE ON THOSE WHO CHANGE THIS FOUNDATION CHARTER;...

LET THEIR TORMENTS NOT BE ALLEVIATED, AND THEIR FACES NOT LOOKED AT ON THE DAY OF JUDGEMENT.

ANYONE WHO STILL CONTINUES WITH THIS CHANGE AFTER HEARING THESE, THE SIN SHALL BE UPON THE ONE WHO CHANGES IT.

ALLAH'S PUNISHMENT IS UPON THEM.

ALLAH IS ALL-HEARING, ALL-KNOWING."

Yes... The decision taken today has allowed us to get rid of the heavy curse that Fatih has put forth over his foundation.

Then again, the same mentality, let alone eliminating Hagia Sophia's sorrow, still offers to turn the Sultan Ahmet, Istanbul's most famous mosque, into a museum.

In the past, this mentality had thought of utilizing the Sultan Ahmet Mosque as a picture gallery, Yıldız Palace as a casino, and the Hagia Sophia as a jazz club, of which some have already been done.

As in every period, this perspective today is a manifestation of an outdated understanding under the guise of modernity.

It is the product of the same logic to demand the Vatican be converted into a museum and be closed to worship and to insist that the Hagia Sophia remains as a museum.

The next step would be the desire of turning the Kaaba, the oldest temple of worship of humanity, and the ancient temple of Masjid al-Aqsa into a museum.

I say may Allah protect our country and humanity forever from this mentality.

I say may Allah not test this nation again with those who are hostile to their values.

My dear nation...

There are some artefacts that are symbols of nations and states.

One of these symbols is the Hagia Sophia.

In an article he wrote in 1922, Yahya Kemal said:

"THIS STATE HAS TWO SPIRITUAL FOUNDATIONS:

THE ADHAN THAT FATIH RECITED FROM THE HAGIA SOPHIA'S MINARET, AND STILL RESONATES...

THE QUR'AN THAT SELIM RECITED BEFORE THE PROPHET'S CLOAK, AND STILL RESONATES..."

Again, in the words of Yahya Kemal, the meaning of the Hagia Sophia for our nation is as follows:

"ONCE UPON A TIME, JUDGING BY YOUR GEOMETRY, I THOUGHT YOU WERE ONLY A MONUMENT;

NOW, WHILE LOOKING AT THIS NATION UNDER YOUR DOME,

I FEEL LIKE I HAVE ENTERED THE ENCHANTING CLIMATE OF THE ANCESTORS I HAVE BEEN DREAMING AND MISSING FOR YEARS"

Unfortunately, this temple, which the poet described as "the enchanting climate of the ancestors", was deprived of the voice of adhan and the recitation of the Holy Qur'an for a long time.

Although the worshipping part of the Hagia Sophia allocated for the Sultan was first opened to worship in 1980 and again in 1991, due to the main structure it had remained destitute.

Almost all of our intellectual and artistic people have expressed the destitute of the Hagia Sophia in their writings and speeches.

The late Necip Fazıl Kısakürek reveals his belief in this matter by saying "those who doubt whether Turks will remain in this country also doubt whether the Hagia Sophia will be open. One of his conferences was about this matter when we were young.

Today, we are answering the call of the master, "The Hagia Sophia should be opened, it should be opened along with the blocked fortune of Turks."

The poem of Nazım Hikmet on the conquest of Istanbul and the conversion of the Hagia Sophia into a mosque is also very stunning:

"THIS IS THE MOST HONORABLE DAY THAT IS ISLAM HAS BEEN LOOKING FORWARD TO

GREEK CONSTANTINOPLE HAS BECOME TURKISH ISTANBUL

THE LEADER OF AN ARMY AGAINST THE WORLD

THE SULTAN OF THE TURKS, LIKE A SKY GETS SPLIT

ON THE GRAY HORSE FROM EDIRNEKAPI

HE CONQUERED ISTANBUL IN EIGHT WEEKS AND THREE DAYS

WHAT A HAPPY, BLESSED SERVANT OF ALLAH.

THE SULTAN WHO CONQUERED THE BEAUTIFUL CITY ALLAH ACCEPTED HIS BIGGEST PRAYER

AND ENABLED HIM TO PERFORM AFTERNOON PRAYER IN HAGIA SOPHIA."

Another historian and poet Nihal Atsız was asked, "If you were born again, what would you like to be?" He says "I would like to be an imam in Hagia Sophia".

When our world-renowned historian Halil İnalcık said, "The west never forgot the conquest of Istanbul and Hagia Sophia," he was actually trying to explain to us that this was a supra-political issue.

As one of the leading figures of our literature, Peyami Safa said, "Making Hagia Sophia a museum has not eliminated the ambitions of Christianity on Istanbul but on the contrary encouraged, provoked and excited them."

An article titled Hagia Sophia, which resulted in its author, Osman Yüksel Serdengeçti, facing the death penalty ended with the following:

"HAGIA SOPHIA!

O MAGNIFICENT TEMPLE...

DO NOT WORRY, THE GRANDCHILDREN OF FATIH WILL OVERTHROW ALL THE IDOLS AND CONVERT YOU INTO A MOSQUE.

THEY WILL PERFORM ABLUTION WITH THEIR TEARS AND PROSTRATE.

TAHLILS AND TAKBIRS WILL REPLENISH YOUR EMPTY DOMES AND THERE

THERE WILL BE A SECOND CONQUEST.

THE BARDS WILL WRITE THE EPIC OF THIS, AND THE ADHAN WILL DECLARE THAT.

THE TAKBIRS RISING FROM THE SILENT AND ORPHANED MINARETS WILL BE ECHOED IN THE SKIES.

YOUR MINARET BALCONS WILL LIGHT UP IN HONOR OF ALLAH AND HIS PROPHET MOHAMMED.

THE WHOLE WORLD WILL THINK THAT FATİH HAS RESURRECTED. THIS WILL BE HAGIA SOPHIA, THIS WILL BE.

A SECOND CONQUEST, THE NEW RESURRECTION...

THIS IS DEFINITELY...

THESE DAYS ARE CLOSE...

MAYBE TOMORROW, MAYBE SOONER THAN TOMORROW..."

Praise be it, we've reached the said tomorrows.

One of the most prominent poems about the grief of Hagia Sophia belongs to Arif Nihat Asya:

"OH GREAT TEMPLE, WHY ARE YOU COVERED WITH SORROW LIKE THIS?

TELL US ABOUT THE AGE OF FATIH EVEN A LITTLE BIT!

WE WERE LINED UP FIVE TIMES A DAY UNDER YOUR CALMING DOME

WITH YOUR ADHANS, YOU HAD AN INVITATION YESTERDAY.

O MY TEMPLE, LET THEM BE ASHAMED

THOSE WHO CLOSE AND NOT OPEN YOU"

This is the kind of embarrassment from which Turkey saved itself today.

Today, Hagia Sophia is having another resurrection, many of which it has witnessed since its construction.

The resurrection of Hagia Sophia heralds the liberation of the al-Aqsa Mosque.

The resurrection of Hagia Sophia is the footsteps of the will of Muslims across the world to come out of the interregnum.

The resurrection of Hagia Sophia is the reignition of the fire of hope of not just Muslims, but together with them of all the oppressed, wronged, downtrodden and exploited.

The resurrection of the Hagia Sophia demonstrates that the Turkish nation, Muslims, and all of humanity still have something new to tell the world.

The resurrection of the Hagia Sophia represents our memory full of heydays in our history – from Badr to Manzikert, from Nicopolis to Gallipoli.

The resurrection of the Hagia Sophia is the proof of our commitment to protect the trusts of our martyrs and the wounded– if necessary, by paying the price even if it costs to our lives.

The resurrection of the Hagia Sophia is a heartfelt greeting to the symbolic cities of our civilization– from Bukhara to Andalucia.

The resurrection of the Hagia Sophia is required by our respect and commitment to all of our ancestors from Alparslan to Mehmed and Abdulhamid.

The resurrection of the Hagia Sophia not only honors Sultan Mehmed's spirit of conquest but also revives anew the spirituality of Akshamsaddin and the aesthetics and taste of Sinan the Architect in the depths of our hearts.

The resurrection of the Hagia Sophia is a symbol of the re-rise of our civilization's sun, on the basis of justice, conscience, morality, tawheed and brotherhood and sisterhood, which humanity awaits longingly.

The resurrection of the Hagia Sophia is to break the chains and locks on the doors of this place of worship as well as the shackles on all hearts and feet.

Seventy years after the adhan's return to its original version, the reinstatement of Sultan Mehmed's trust, the Hagia Sophia, as a mosque is an overdue recovery.

It is the strongest answer ever given to the brutal attacks against our symbols and values across the Islamic world.

Turkey, with all steps taken in recent years, has demonstrated that it is the subject, rather than the object of time and space.

With its historic struggle, our nation builds a bridge between the past and the future, embracing all of humanity, for the sake of the bright future of the civilization that we represent.

Inshallah, we will continue to walk on this sacred path without pause nor hesitation, without giving up, through perseverance, sacrifice, and determination, until we reach our ultimate destination.

Once again, I hope that the court ruling and the presidential decree, which facilitated the Hagia Sophia's reinstatement as a mosque, will be auspicious.

I would like to stress once again that we will open the Hagia Sophia to worship, as a mosque, whilst preserving its qualities as part of humanity's shared cultural heritage.

I extend my love and respect to you all.

I wish you the best of health.

PROTECTING AND DEVELOPING THE HAGIA SOPHIA MOSQUE IN THE NEW PERIOD

AFTER Hagia Sophia has been converted into a mosque and provided with its original identity, the steps and measures to be taken were assessed by relevant ministries and public institutions in order to ensure that it is visited free of charge by anyone, local and foreign, Muslim and non-Muslim as a common heritage of humanity, the originality and integrity of the work are not damaged and its real function is properly fulfilled for believers. In this context, projects started to be implemented and a cooperation protocol was signed between principal institutions involved in the process.

Hagia Sophia Al-Kabeer Refurbishment Project

A refurbishing project for opening the Hagia Sophia Mosque to worship was deemed appropriate in accordance with the Decision No. 7527 dated July 16, 2020, by the Istanbul 4th Regional Board Directorate for Protection of Cultural Heritage. As part of Hagia Sophia Al-Kabeer Refurbishing Project, the following will be enabled:

- Visitor routes will be designated and the Great Mosque will be open to both worship and visit,
- Worship area and tour sites will be separated from each other,
- The mosaic with figures of Virgin Mary and Christ Child and Gabriel on the altar located in the worship area (naos), the Mosaic of Emperor at the gateway of the main part (naos) and the Offering Mosaic on the side door (vestibule door) will be covered only during prayer times through a demountable and folding curtain system and other mosaics, frescos and similar assets will be left as they are,

- Felt will be rolled out on the floor of the main part and it will be covered with carpet,
- The Emperor Crowning Area within the main part will be separated with railings and it will continue to be exhibited,
- The shadirvan (fountain providing water for ablutions) built by I. Sultan Mahmud will be made functional.

Cooperation Protocol between the Republic of Turkey's Ministry of Culture and Tourism and the Presidency of Religious Affairs

In accordance with the cooperation Protocol between the Republic of Turkey's Ministry of Culture and Tourism and the Presidency of Religious Affairs on July 16, 2020, the main principles for protecting and promoting the historical, cultural, social, spiritual and aesthetic values of Hagia Sophia have been determined and tasks have been shared among institutions.

In accordance with the Protocol, the following was adopted as the main principles:

- Conservation of tangible and intangible values of Hagia Sophia based on internationally and nationally accepted principles,
- Performing no physical intervention that would harm the values, originality, and integrity of Hagia Sophia,
- Before any intervention to be carried out, obtaining the opinion of the existing Scientific Advisory Board and the Administrative Board to be established and the decision of the Regional Board for Protection,
- Pursuant to paragraph 172 of UNESCO Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention dated 1972, providing information to the UNESCO World Heritage Centre prior to large-scale reconstruction and infrastructure operations that are likely to create an impact on the Hagia Sophia Mosque and preparing a Cultural Heritage Impact Assessment Report.

Furthermore, the Protocol also designates the liabilities of the Republic of Turkey's Ministry of Culture and Tourism and the Presidency of Religious Affairs. All works regarding the maintenance, protection, development, risk management, visitor management, and education related to the Hagia Sophia Mosque will be carried out and supervised by the Ministry, as it has been until now. Necessary measures for the fulfilment of religious services will be taken by the Presidency of Religious Affairs.

Within the framework of the protocol, an Administrative Board will be established to be comprised of representatives from the Ministry of Culture and Tourism, Presidency of Religious Affairs and Historic Areas of Istanbul Site Directorate in order to determine the needs immediately and meet them in coordination and to transfer the scientific and institutional information obtained to date. Considering the Scientific Board, which was formed previously and which includes officials from the Presidency, Ministry of Culture and Tourism and the Presidency of Religious Affairs, and also lecturers and historians, it can be better understood that the process of protecting and developing Hagia Sophia will be managed in a participatory and consultative manner.

AYASOFYA-İ KEBİR CÂMİ-İ ŞERİFİ
THE HAGIA SOPHIA GRAND MOSQUE

محمد

عثمان رضي الله عنه
سعد رضي الله عنه

مسجد آيا صوفيا

آمانة السلطان الفاتح محمد خان، كنز الإنسانية المشترك

رئاسة الجمهورية التركية
منشورات رئاسة إدارة الإتصال

AYASOFYA-İ KEBİR CÂMİ-İ ŞERİFİ
THE HAGIA SOPHIA GRAND MOSQUE

العبادة (ناووس) مع فسيفساء مريم والطفل يسوع المتواجدة فوق المحراب وكذلك فسيفساء سيدنا جبرائيل وفسيفساء الإمبراطور في الباب الجانبي (باب الدهليز) وإغلاقها فقط أثناء أوقات الصلاة في حين سيتم ترك الفسيفساء واللوحات الجدارية والأصول المماثلة الأخرى كما هي.

- فرش طبقة من الصوف على أرضية المسجد وكما سيتم فرش سجادة فوقها.
- فصل منطقة تنصيب التاج في المساحة الرئيسية عن طريق فواصل سياجية مع الإستمرار في عرض هذه المنطقة.
- ترميم موضأ (الشادروان) السلطان محمود الأول المتواجد في الباحة الرئيسية وإعادة تشغيله.

مذكرة التفاهم المشترك بين وزارة الثقافة و السياحة و رئاسة الشؤون الدينية للجمهورية التركية

مع مذكرة التفاهم التي تم تنظيمها بين وزارة الثقافة و السياحة ورئاسة الشؤون الدينية للجمهورية التركية بتاريخ ٢٠٢٠/٧/١٦ تم تعريف مجالات توزيع العمل وتحديد المبادئ الرئيسية المتعلقة بتقديم وحماية القيم الجمالية والمعنوية والاجتماعية والثقافية والتاريخية لآيا صوفيا.

مع هذه المذكرة تم قبول مايلي كمبادئ أساسية:

- حماية القيم الملموسة والغير الملموسة لآياصوفيا استنادا الى المبادئ المقبولة على المستوى الوطني و الدولي.
- عدم اجراء اي تدخل فعلي يضر بقيم وأصالة ووحدة آيا صوفيا.
- قبل أي تدخل محتمل يجب اخذ رأي هيئة الاستشارة العلمية القائمة والهيئة الادارية التي سيتم تشكيلها وايضا ويجب انتظار قرار هيئة الحماية الخاصة بالمنطقة.
- وفقا للفقرة ١٧٢ لدليل تنفيذ ميثاق حماية التراث العالمي الثقافي والطبيعي لليونسكو لعام ١٩٧٢ فانه يجب ابلاغ مركز التراث العالمي في اليونسكو وتحضيرتقرير تقييم التأثير على التراث العالمي قبل القيام بفعاليات معمارية كبيرة أو أعمال خاصة بالبنية التحتية.

كما تم وفقا لهذه المذكرة تحديد التزامات وزارة الثقافة و السياحة ورئاسة الشؤون الدينية للجمهورية التركية. كما سيتم مراقبة وادارة جميع الاعمال المتعلقة بالصيانة والحماية والتطوير وادارة الأزمات وادارة الزيارات والمواضيع التعليمية الخاصة بمسجد آيا صوفيا من قبل الوزارة كما كان من قبل. أما الاجراءات المتعلقة بأداء الخدمات الدينية فسوف تُتخذ من قبل رئاسة الشؤون الدينية.

في اطار هذه المذكرة سيتم تشكيل هيئة ادارية تضم ممثلين عن رئاسة الساحات لساحات اسطنبول التاريخية ورئاسة الشؤون الدينية ووزارة الثقافة والسياحة بهدف نقل المعلومات المؤسسية والعلمية التي وصلت الى يومنا هذا وايضا تحديد الاحتياجات على نحو سريع وتحقيقها بشكل منسق.

عند الأخذ بالاعتبارالهيئة العلمية في رئاسة الجمهورية والتي تم تشكيلها مسبقاً وضمت أكاديميين ومؤرخين الى جانب مسؤولين بوزارة الثقافة والسياحة ورئاسة الشؤون الدينية، يتضح بشكل افضل ان عملية حماية و تطوير آيا صوفيا ستتم على نحو تشاركي ومستند على مبدأ الإستشارة.

٦

الحفاظ على مسجد آيا صوفيا في الفترة الجديدة وتطويره

بعد تحويل آيا صوفيا إلى مسجد وإكسابه لهويته الأصلية ومن أجل إتاحة زيارته من قبل الجميع من المسلمين وغير المسلمين كإرث مشترك للإنسانية وكذلك من أجل عدم الإضرار بالمعلم من حيث الأصالة والشمولية ولأجل إيفائه للغرض الأساسي لخدمة المؤمنين من دون أية مشاكل لذا تم تقييم جميع هذه النقاط من قبل الوزارات والمؤسسات المعنية من أجل المضي بخطى توفر جميع هذه النقاط. ففي هذا السياق تم البدء بالمشروعات وتم توقيع مذكرات تفاهم مشتركة بين المؤسسات المعنية ذات الصلة لتأمين ذلك.

مشروع تأثيث وفرش مسجد آيا صوفيا الكبير الشريف

رأت اللجنة الرابعة لحماية الأصول الثقافية بإسطنبول بقرارها رقم ٧٥٢٧ وتاريخ ٢٠٢٠/٧/١٦ الموافقة على مشروع تأثيث مسجد آيا صوفيا بعد أن تم إفتتاحه كمسجد. فمن خلال مشروع تأثيث مسجد آيا صوفيا الكبير الشريف سيتم ما يلي:

- فصل مساحات العبادة عن مساحات التجوال في المسجد بإستعمال الحواجز.
- بإستعمال الستائر التي تفتح وتغلق سيتم المحافظة على مكان

وها نحن و الحمدلله وصلنا لذلك الغد.
و أكثر قصيدة ملفتة للنظر هي لعارف نهاد اسيا, يقول فيها:
"يا أيها المعبد الكبير, لماذا تكللت بالحزن هكذا
أخبرنا عن أيام فاتح و لو قليلا...
كنا في الأوقات الخمسة هكذا سذج
فلقد كان هناك دعوة في آذان البارحة
يا معبدي, فاليخجلوا الذين اغلقوا و الذين لم يفتحوا"
و ها هي تركيا اليوم تتخلص من هذا العيب.
اليوم آيا صوفيا تشهد البعث من جديد و الذي شهدته مرارا منذ تاريخ انشائها.
بعث آيا صوفيا مبشر لتحرير المسجد الأقصى.
بعث آيا صوفيا هو صوت خطوات المسلمين في جميع أرجاء العالم للخروج من عهد الفتور.
بعث آيا صوفيا هو اضرام نار أمل المظلومين و المتضررين و ليس المسلمين فقط.
بعث آيا صوفيا هو تعبير ما سنقوله للعالم لنا نحن كمسلمين و أتراك وكجميع الإنسانية
بعث آيا صوفيا هو عنوان تذكرنا لعهود الحملات من بدر الى مالازكرت، من نيبولو الى جناق قلعة.
بعث آيا صوفيا هو رمز تصميمنا على التشبث بودائع شهدائنا مهما كان الثمن.
بعث آيا صوفيا هو سلام من الصميم للمدن الرمزية لحضارتنا من بخارى الى الاندلس.
بعث آيا صوفيا هو واجب الولاء لجميع الأجداد اعتبارا من ألب أرصلان الى فاتح و عبدالحميد.
بعث آيا صوفيا هو احياء لذوق و جمال المعماري سنان و الروح المعنوية لأق شمس الدين الى جانب كونه احياء لروح الفتح للسلطان فاتح.
بعث آيا صوفيا هو رمز لاعتلاء شمس حضارتنا التي اساسها العدالة و الوجدان والقيم الأخلاقية و التوحيد الذي ينتظره العالم باشتياق.
بعث آيا صوفيا هو تحطيم السلاسل الموجودة على أبواب هذا المعبد كالسلاسل الموجودة في القلوب و على الأقدام.
بعد ٧٠ عاما من رجوع الآذان الى أصله، فان دخول وديعة السلطان فاتح أياصوفيا الى الخدمة كمسجد، هو انتفاض متأخر.
هذه الصورة هي أجمل جواب على الاعتداءات التي استهدفت قيمنا الرمزية الموجودة في جميع انحاء الجغرافيا الاسلامية.
تركيا أظهرت في الآونة الاخيرة بجميع خطواتها انها تحولت الى فاعل و لم تعد تقف على الهامش.
فمن خلال الكفاح التاريخي الذي نقوده كأمة ومن أجل المستقبل المشع للحضارة التي تولينا تمثيلها، نقوم بانشاء جسر يحتضن الانسانية جمعاء من الماضي الى المستقبل.
و انشاءالله سنستمر في المضي قدما في هذا الطريق دون أي كلل أو ملل وبكل تصميم و تضحية حتى الوصول الى المقصود.
مرةً أخرى أتمنى ان يكون قرار القضاء وكذلك التعديل الرئاسي في شأن تحويل أياصوفيا مرة اخرى الى مسجد بادرة خير.
و أعود و أؤكد أننا سنفتح آيا صوفيا للعبادة كمسجد و ذلك بالحفاظ على مواصفاته كإرث ثقافي مشترك للإنسانية.
مع كل المحبة و الاحترام،
ودمتم سالمين،،،

هذا المعبد الذي وصف من قبل الأجداد بعبارة "مناخ مغفرة الأجداد" بقي للأسف لفترة طويلة محروما من صوت الآذان و القرآن.
حتى لو تم افتتاح محافل السلاطين أولا في عام ١٩٨٠, من ثم في عام ١٩٩١ للعبادة غير ان الهيكل الأساسي لهذا المعبد بقي يتيما.
كما ان الشخصيات النشطة في مجال الفن و الاعمال الفكرية تحدثت في كتاباتها وفي أقوالها عن يتم آيا صوفيا.
المرحوم نجيب فاضل كيصاكوريك، عبر عن عقيدته في هذا الموضوع بهذه العبارات "من يشكك ببقاء الأتراك في هذا الوطن فهو يشكك باحتمال افتتاح آيا صوفيا أوعدم إفتتاحه."
و ها نحن اليوم نرد على نداء الأستاذ كيساكوريك الذي قال ان أياصوفيا يجب ان تفتتح مع الطالع المغلق للأتراك.
كما أن قصيدة ناظم حكمت التي تحدث فيها عن فتح اسطنبول و تحويل أياصوفيا الى مسجد، قصيدة ملفتة للنظر و التي يقول فيها:
"انه أشرف يوم ينتظره الاسلام
قسطنطينية الروم أضحت اسطنبول الأتراك..."
صاحب الجيش الذي قاوم العالم
السلطان التركي كالبرق الذي يشق السماء
دخل من اديرنة قابي على حصانه الأبيض
قتح إسطنبول بثمان أسابيع وثلاثة أيام
ما أسعده ذاك العبد المبارك لدى الخالق
السلطان الذي فتح البلدة الطيبة
لقد حقق الله له أكبر دعائه
وصلى صلاة العصر في آيا صوفيا
أما المؤرخ والشاعر نهال أضسيز فيرد عندما يسأل "ماذا تود أن تكون لو جئت الى الدنيا مرة ثانية؟" يرد قائلاً "أود لو أكون اماماً لأياصوفيا."
مؤرخنا خليل اينالجك المعروف عالميا قال ان الغرب لم ينس فتح اسطنبول وآيا صوفيا قطعا. وهو بذلك كان يحاول ان يشرح لنا ان الموضوع هو فوق السياسة.
أما من أشهر أدبائنا بيامي صفا قال "تحويل آيا صوفيا الى متحف، لم يزيل آمال المسيحية، على العكس فقد زاد من جرأتها وحرضتها وأثارتها أكثر.
أما عثمان يوكسل سردنكجتي الذي حكم عليه بالاعدام بسبب كتابته المعنونة بآيا صوفيا, فيقول في نهاية هذه الكتابة:
"آيا صوفيا,
يا أيها المعبد الفخم،
لا تقلق، فأحفاد الفاتح سيحطمون جميع الأصنام و سيحولونك الى مسجد
سيتطهرون بالدموع و سيسجدون
اصداء التكبير و التهليل ستملأ قببه الفارغة مرة أخرى و سيكون ذلك فتحاً ثانياً...
الشعراء سوف يكتبون جميع هذه الملحمة وسوف يعلنونها بالآذان
أصوات المآذن اليتيمة والصامتة سوف تجلجل في الفضاء مرة أخرى
وكما أنوارها سوف تضيئ لشرف الله ونبيه سيدنا محمد
وسوف يفكر العالم أجمع أن الفاتح قد بُعث مرة أخرى
سوف يتحقق ذلك يا أياصوفيا سوف يتحقق
فتح ثان وبعث بعد الموت
هذا مؤكد
هذه الأيام قريبة
ربما غدا و ربما أقرب من الغد."

كاذبا انتقال ملكيته اليه...
فاني اعلنها امامكم انه يكون بذلك قد ارتكب اكبر الكبائر المحرمة وانه اكتسب اقبح السيئات.
ان اي شخص قام بغيير هذا الوقف فعليه وعليهم لعنة الله والرسول والملائكة وكل اولياء الامر وكل المسلمين الى يوم القيامة. ولا يخفف عنهم العذاب ولا ينظر الى وجههم يوم الحشر والحساب.
ان من استمر على هذا التحويل بعد كل ما سمعه مما اورد هنا فيتحمل من الذنب مثلما يتحمل من قام بالتحويل.
وعليهم عذاب الله وغضبه
ان الله سميع عليم "
نعم ان القرار الذي تم اتخاذه اليوم جاء كذلك لكي يخلصنا من اللعنة الكبيرة التي جاءت في دعاء الفاتح.
وفي الحقيقة ان هذه العقلية هي نفسها التي انبرت في ايامنا هذه؛ لا لكي تخلص أيا صوفيا من الحزن الذي يكبله؛ بل وتمادت في غيها تطالب بتحويل جامع السلطان احمد؛ احد اجمل اثاراسطنبول الى متحف.
هذه العقلية هي نفسها التي دعت بالماضي ذلك الى تحويل جامع السلطان احمد الى معرض رسومات وتحويل قصر يلديز الى صالة قمار وتحويل أيا صوفيا الى نادي لموسيقى الجاز.. بل لم يقتصروا على التفكير بل انهم نفذوا بعض تلك المخططات بالفعل.
وكما كان يقع في كل فترة فاننا اليوم نجابه ظاهرة هذه العقلية المتخلفة الرجعية المتخفية في لباس المعاصرة والتقدم.
والمنطق الذي يدعوا باصرار الى الابقاء على أيا صوفيا كمتحف هو نفسه المنطق الذي قد يدعو الى المطالبة بتحويل الفاتيكان الى متحف واغلاقها في وجه العبادة.

ولعله في خطورة لاحقة قد يدعو الى تحويل الكعبة اقدم معبد عرفته الانسانية او تحويل المسجد الاقصى ذلك المعبد المقدس القديم الى متحف.
وانا ادعو الله ان يحمي مدى الايام وطننا ويحمي البشرية جمعاء من شر هذه العقلية.
وادعو الله الا يبتلينا مرة اخرى بهؤلاء الذين يناصبون العداء لقيم هذه الامة.

شعبي العزيز،،،

هناك بعض الاثار هي بمثابة رموز للشعوب والدول.
وآيا صوفيا هو احد رموزنا العظيمة.
يقول الشاعر يحيى كمال في مقالة كان قد كتبها سنة ١٩٢٢:
"هذه الدولة قد تاسست على اساسين معنويين راسخين هما:
ان الاذان الذي قرأه السلطان محمد الفاتح من على مئذنة آيا صوفيا لا يزال يرتفع الى الان...
وان القران الذي تلاه السلطان سليم على الخرقة النبوية الشريفة لا يزال يُتلى..."
وكذلك وبعبارة للشاعر يحيى كمال يمكن ان نفهم مدى اهمية أيا صوفيا بالنسبة لأمتنا حين قال يخاطب أيا صوفيا:
" كنت اظن ان الاثار الخالدة انما تكون من المعلمة الهندسية
والان وانا انظر الى الجماهير التي تجتمع تحت قبتك
ينتابني الحلم الذي اراه منذ سنين فيزداد شوقي
كما لو كنت قد دخلت في مناخ مغفرة الاجداد"

اما اللوحات الفريدة من نوعها الموجودة بها الان فقد اضطروا الى نقلها الى المخازن نظرا لكونها اكبر من ان يتم اخراجها من الابواب.
ولم يتم اعادة تعليقها على جدرانها من جديد الا في عهد حكم الحزب الديموقراطي.
ولم يقتصر التخريب والانتهاكات التي تعرض لها أيا صوفيا عند هذا الحد.
بل لقد بلغ الامر باولئك الذين لا يرغبون ان تظل بأيا صوفيا ادنى الاثار التي تدل على العصور التي كانت بها جامعاً الى درجة انهم كادوا ان يدمروا مناراتها هي كذلك.
تماما كما وقع في ليلة من الليالي عندما تم هدم ؛ ودونما اي سند قانوني؛ المنارة التي كانت قد اقيمت بـ "أيا صوفيا الصغرى" التي تم تحويلها الى مسجد في عهد السلطان بايزيد الثاني.
فلما رأى المؤرخ والصحفي وعالم الاثار ابراهيم حقي قونيلي ان الدور قد جاء على أيا صوفيا قام وكتب تقريرا قام بنشره على الفور. فتم التراجع عن علملية الهدم بسبب ما جاء في تقرير المرحوم القونيلي "ان هذه المنارات اقيمت لكي تسند القبة؛ فاذا ما تم هدمها فان ذلك سيؤدي الى هدم ايا صوفيا هي ايضا"
وفي نفس تلك الفترة لقيت نفس المصير وتعرضت لنفس التخريب العديد من الجوامع والمساجد والمدارس وغيرها من المعالم القيمة التي خلفها لنا اجدادنا بكل ارجاء الوطن.
وفي حقيقة الأمر ؛ ان هذا القرار الذي تم اتخاذه في فترة حكم الحزب الواحد قد كان مخالفا للقانون علاوة على كونه خيانة للتاريخ والتراث.
ذلك لان آيا صوفيا لم يكن ملكا لا للدولة ولا لأي مؤسسة من المؤسسات بل لقد كانت وقفا اسلامياً.

حيث ان السلطان محمد الفاتح عندما فتح اسطنبول كان بذلك قد امتلك الصفة التي كانت يتمتع بها الامبراطور الروماني. وبالتي فقد انتقلت الى ملكيته كل الاملاك التي كانت مسجلة في الخزينة الامبراطورية باسم العائلة البيزنطية الحاكمة.
وهكذا فبالاستناد الى هذه القوانين والحقوق فان آيا صوفيا هي كذلك تدخل ضمن الوقف الاسلامي الذي أسسه السلطان محمد الفاتح والذي سجلت ملكيته رسميا (سند السجل العقاري) باسمه. وقد اكتسب هذا الوقف الصبغة القانونية الرسمية عندما تم اعداد شهادة الملكية (السند) بشكل رسمي في عهد الجمهورية بالاحرف الجديدة.
ولو لم تكن ملكية آيا صوفيا مسجلة بشكل رسمي باسم السلطان الفاتح؛ لما امتلك حسب القانون الحق في ان يجعلها وقفا.
يقول السلطان محمد الفاتح خان في عقد انشاء الوقف الذي جاء في مئات الصفحات والذي يدخل أيا صوفيا هو ايضا في ضمنه والمؤرخ بتاريخ ١ يونيو /حزيران ١٤٥٣ ما نصه بالحرف:
" إن اي شخص حاول ان يبدل من وقفي هذا الذي يحول أيا صوفيا الى مسجد او حاول ان يلغي أو يغير أو يعدل اي مادة منه...
أو حاول عمدا انطلاقا من تاويل فاسد او فاسق او استنادا الى اي تلاعب مخادع على الغاء العمل بحكم وقفية جامع أيا صوفيا...
وكل من قام بتغيير اصله او الاعتراض على فرعه او من ارشد او ساعد على ذلك....
أو من حاول التصرف به من دون اي حق قانوني او حاول نزع صفة المسجد عنه او اصدر اي اوراق مزورة تجعله يطالب من خلالها انه يملك حق الاشراف عليه او اي شيء من ذلك القبيل....
أو لربما سولت له نفسه ان يسجله في دفتر ملكيته الباطل اويزعم

المعابد التاريخية والتي تعود الى الديانات والمعتقدات الاخرى.
وإضافة الى هذا وفي الاماكن التي توجد فيها الجوامع تمارس الكنائس والمعابد اليهودية انشطتها بكل يسر.
ويوجد في بلدنا حالياً ٤٣٥ كنيسة ومعبد يهودي وحورا.
وان هذا المظهر الذي لا يمكن مشاهدته في اي جغرافية اخرى يبين مدى غنى تنوعنا.
وعلى الرغم من هذا ونحن كشعب لم نستطع التخلص من الامثلة المخالفة تماما في تاريخنا القريب
في أوروبا الشرقية ومنطقة البلقان التي اضطر العثمانيون إلى الانسحاب منها، لم يبق إلا عدد قليل من الأعمال التي بناها أجدادنا طيلة قرون.
وانطلاقا من عبارة لا يمكن أن يضرب المثال السيء كمثل، لا نعير أي اعتبار لهذه الأمثال السيئة، حيث نحافظ بحزم على موقف حضارتنا المبنية على التشييد والإحياء.

شعبي العزيز،،،

النقاشات حول آيا صوفيا الذي لفت الانتباه مرة أخرى بمناسبة الاعلان اليوم عن قرار إعادة فتحه للعبادة، يعود تاريخه إلى قرن من الزمن.
وخلال أعوام احتلال الأناضول وإسطنبول دار نقاش حول تحويل آيا صوفيا إلى كنيسة.
و كخطوة أولى من هذه النية، حطت وحدة احتلال مجهزة بالعتاد الكامل عند باب آيا صوفيا. القائد الفرنسي لهذه الوحدة العسكرية قال للضباط العثماني حينها إنه يريد التموضع في المكان وأنه على الجنود الأتراك مغادرة المسجد.

لكن الضابط العثماني حينها وهو الرائد توفيق باي، المكلف بحماية آيا صوفيا مع عساكره، رد عليهم قائلاً:
" لا يمكنكم الدخول إلى هنا ولن تدخلوه. لأن هذا المكان معبدنا. وإن حاولتم الدخول عنوة، فإن هذه الأسلحة الثقيلة ستعطيكم الرد الأول، ومن ثم سيأتيكم الرد الثاني من مختلف أركان المسجد، وإن كنتم وضعتم نصب عينيك انهيار آيا صوفيا على رأسكم، تفضلوا وحاولوا الدخول".
وهكذا خيّب الضابط العثماني آمال المحتلين بالاستيلاء على آيا صوفيا.
وقد ابان الاجانب "في سنوات لاحقة" عن اهتمامهم بأيا صوفيا بذرائع من قبيل اعادة ترميم الخزف على سبيل المثال.
وفي اثناء ذلك وفي فترة حكم الحزب الواحد تم اقفال ايا صوفيا في وجه العبادة من خلال قرار صدر عن الحكومة يحدد ضرورة ان تتباعد المساجد فيما بينها بما لا يقل عن ٥٠٠ م
كذلك وبعد برهة من الزمن وبتاريخ١ شباط / فبراير ١٩٣٥ تم الاعلان عن تحويل أيا صوفيا الى متحف وفتحها بالتالي في وجه الزائرين. وقد تعرضت هذه المعلمة التاريخية الفريدة ؛التي تركها لنا الاجداد؛ على مدى السنين الطويلة التي ظلت فيها مقفلة في وجه العبادة لظلم شديد وتخريب لتاريخها المجيد.
فمن دونما اي سبب محدد تم هدم مدرسة أيا صوفيا التي انشأها السلطان محمد الفاتح بجوار هذا الجامع العظيم كأول جامعة عثمانية شيدت باسطنبول.
كما وزعت الزرابي الفريدة العتيقة التي كانت مفورشة بارض أيا صوفيا وقسمت الى اجزاء وزعت يمينا وشمالا هنا وهناك.
كما ارسلت الشمعدانات العتيقة التي كانت بها الى مصانع السباكة لاذابتها.

شعبي العزيز،،،

اذا كان الفتح بالنسبة لشعبا في حكم " الجهاد الأصغر" فانه في الاساس انشطة الاعمار والإنشاء والأعمال الخيرية تعتبر " الجهاد الاكبر" بالنسبة لهم.

عندما تم انشاء آيا صوفيا في عهد الرومان الشرقيين تم نقل مواد البناء من مصر وأزمير وسوريا والبلقان ومن جميع انحاء الامبراطورية الى اسطنبول.

السلطان فاتح والسلاطين الذين جاءوا من بعده جلبوا جميع الحرفيين الموجودين في الأناضول وروملي الى اسطنبول وذلك من اجل اعادة اعمار وبناء أيا صوفيا من جهة وإعادة اعمار وبناء مدينة اسطنبول من جهة اخرى.

وعندما قاموا بهذا فأنهم استفادوا بشكل كبير من الإرث الذي استلموه.

ومثال على ذلك, قام السلطان محمد الفاتح بالمحافظة على الفسيفساء الموجد داخل صرح آيا صوفيا وقام فقط بنقل التماثيل القابلة للنقل الى خارج آيا صوفيا.

قطع الفسيفساء والتي بقيت في اماكنها ولعدة عصور تم رفعها لاحقا وبصورة تدريجية وذلك خلال اعمال الترميم التي اجريت عليها، وبهذا تم المحافظة عليها من التأثيرات الخارجية وتأمين بقائها الى يومنا هذا.

في الحقيقة فإن النظر الى اصحاب المعتقدات المختلفة بنظرة التسامح هو نهج اساسي في ديننا.

نبينا الكريم (ص) في اثناء تبليغ رسالته لم يتدخل في شؤون اصحاب الديانات الاخرى بأي شكل من الاشكال ما لم يقوموا بمهاجمة المسلمين او الغدر بهم.

وعندما حرر سيدنا عمر بن خطاب (رض)مدينة القدس اعلن ان حقوق وحرية عبادة المسحيين واليهود في المدينة محمية ومصانة.

وقد نهج المسؤولون العثمانيون نهج جميع اجدادهم الذين أقاموا الدول.

وان ما قام به السلطان محمد الفاتح وجميع الذين جاءوا من بعده في اسطنبول هو عبارة عن مواصلة هذه العادات القديمة للأجداد.

ويعتبر المعماري سنان من اهم الاسماء في تاريخ حضارتنا وفي مقدمة الاشخاص الذين ساهموا في تطوير صرح أيا صوفيا.

آيا صوفيا وخلال ٤٨١ سنة وبجامعه ومحرابه وبمنبره وبمئذنته وبعرش سلطانه و بمطرزاته وبسجاده وبنافورته وجميع عناصره الاخرى اصبح بهذا الشكل.

وعلى مدى التاريخ كان آيا صوفيا يعتبر من اكثر المساجد ازدحاماً في اسطنبول حيث اقيمت فيها صلاة التراويح وصلاة ليلة القدر وصلاة العيد وبهذا اصبح من اكثر الاماكن التي يشاد بجمالها في المدينة.

وعليه فان حق الشعب التركي في صرح أيا صوفيا لا يقل عن الذين قاموا ببناء هذا الصرح قبل ١٥٠٠ سنة.

وعلى العكس واذا اخذنا بعين الاعتبار مساهمات وقوة التعلق بهذا الصرح من قبل شعبنا نجد ان حق شعبنا في صرح أيا صوفيا والذي يعتبر من اهم الاثار في العالم اكبر من ذلك.

وبعد فتح مدينة اسطنبول نجد المسلمين والمسيحيين واليهود قد عاشوا بسلام وهدوء جنباً الى جنب في هذه المدينة.

ويشهد التاريخ بالكفاح الذي قدمناه من أجل جلب الرفاهية والأمان والهدوء والتسامح الى المناطق التي فتحناها.

واليوم وفي جميع انحاء بلادنا والى جانب الجوامع هنالك الالف من

وهكذا يسجل انتصاره معلناً فتح إسطنبول.
وبعدها سجد شاكراً وصلى ركعتين في ركن مناسب من المعبد.
ومن خلال هذا التصرف يظهر تحويله لـ "آيا صوفيا" إلى مسجد.
ويقوم السلطان الفاتح بتفحص هذا المعبد الكبير لؤلؤ إسطنبول من أرضه حتى سقفه بعناية فائقة.
و وفقا للمؤرخين يصعد السلطان محمد الفاتح إلى قبة "آيا صوفيا"، و أمام منظر الخراب الملحق بالمبنى وبالاطراف يلقي بيتين من الشعر باللغة الفارسية قائلاً:
" عنكبوت تنسج ستارة في قصر قيصر، وبومة تحرس في برج أفراسياب"
نعم... هكذا استلم السلطان محمد الفاتح إسطنبول و"آيا صوفيا"، حيث كانتا مدمرتين ومنهمكتين وبائستين.
وأساسا ان آيا صوفيا الذي استلمه السلطان، هو أثر تم بناؤه للمرة الثالثة بعد أول كنيستين بنيتا في نفس المكان وتم حرقهما وتدميرهما في زمن الاضطرابات.
بعد الفتح بثلاثة أيام وبعمل دؤوب، أصبح "آيا صوفيا" جاهز للعبادة لإقامة صلاة الجمعة الأولى فيه.
يتم الترحيب بالسلطان الذي دخل إلى المسجد برفقة أركان الدولة وجنوده، بتكبيرات وصلوات يتردد صداها في القباب.
و يؤدي السلطان خطبة الجمعة الاولى في "آيا صوفيا"، وصلى الشيخ آق شمس الدين بالجماعة.
وكذلك يجعل السلطان الكنيسة الأرثوذكسية التي كانت مهمشة من قبل الطوائف المسيحية الاخرى، تحت رعايته ويطورها.
وصدحت قباب وجدران هذا المعبد العظيم بالأذان والصلوات والتكبيرات وبختم القران وبمولد الشريف لمدة ٤٨١ عامًا منذ ذلك الحين.
إن إسطنبول التي تعرضت للدمار بسبب الزلازل والحرائق والنهب والإهمال لعدة قرون، ترعرعت مرة أخرى مع الفتح.
و رمز هذا العهد هو آيا صوفيا.
وبدءً من السلطان محمد الفاتح، حاول كل سلطان جعل إسطنبول وآيا صوفيا أكثر جمالًا.
أيا صوفيا والمعروف باسم الجامع الكبير بالمدينة ومع الابنية الملحقة والإضافات التي ألحقت به تحول الى مجمع متكامل وعلى مر العصور حيث قدم الخدمات للمؤمنين.
وتم اجراء اعمال الترميم والتعمير على أيا صوفيا في كل العصور تقريبا وهذه الملحقات زادت من جمال صرح أيا صوفيا وان شعبنا اولى اهتماما بالغا بهذا الصرح بصورة مستمرة.
حتى انهم لم يحاولوا تغير الاسم الاصلي للصرح والذي يعني " حكمة الإله".
وكما هو معلوم, فإن هذا المعبد الذي كان على وشك الانهيار في ظل الدولة المتداعية, فلم يقم اجدادنا بتحويل هذا الصرح الى جامع فقط وإنما قاموا بإحيائه وإعلائه ايضا.
ومن اجل هذا فان لصرح أيا صوفيا له مكانة متميزة في قلوب ابناء شعبنا وفي كل العصور.
ونحن ايضا ومنذ ايام الشباب توجد في قلوبنا محبة خاصة لصرح أيا صوفيا.
نحن نؤمن وبشرط عدم المساس بالكنز الثقافي لهذا المعبد بالسماح بإجراء العبادة فيها من جديد وبشكل يتناسب مع وقفيته حيث سيقدم خدمة مهمة لأبناء شعبنا.

العبادة فيها، ننتظر منهم أظهار التفهم في موضوع المحافظة على حقوقنا التاريخية والقانونية.
وفضلاً عن ذلك، أن هذا الحق حق يمتد إلى ٥٦٧ عاما وليس إلى ٥٠-١٠٠ عام.
إذا وقع اليوم نقاش يركز على العقيدة، فلا يجب أن يكون آيا صوفيا موضوعا لهذا النقاش، وانما ينبغي أن يكون هذا النقاش عن ظاهرة الإسلاموفوبيا وكراهية الاجانب التي تتزايد يومًا بعد يوم في العالم.
إن قرارتركيا هذا يخص قوانينها الداخلية وتاريخها فقط.
وأقدم شكري لجميع أفراد الشعب والأحزاب والقادة السياسيين ومنظمات المجتمع المدني لمساندتهم هذا القرار.

شعبي العزيز،،،

يحتل موضوع فتح إسطنبول وتحويل آيا صوفيا إلى مسجد، مكاناً بين طيات الصفحات المجيدة للتاريخ التركي.
يتجه السلطان محمد الفاتح، خلال فتح إسطنبول في ٢٩ مايو ١٤٥٣ بعد حصار طويل ، نحو "آيا صوفيا" مباشرة.
ينتظر الشعب البيزنطي مصيرهم في "آيا صوفيا" بخوف وفضول.
يدخل السلطان إلى "آيا صوفيا" مع اعطاء الاهالي الذين استقبلوه ضمانات في موضوع الحفاظ على سلامة حياتهم وحرياتهم.
ينصب فاتح إسطنبول رايته في المكان الذي يوجد فيه المحراب وسط "آيا صوفيا" رمزاً للفتح. ويرمي بسهمٍ نحو القبة، ويرفع أول آذان داخل "آيا صوفيا" بنفسه.

المتحف عنه.
وستكون أبواب"آيا صوفيا" كما في مساجدنا الاخرى مفتوحة على مصراعيها أمام الجميع من مواطنين وأجانب ومسلمين وغير مسلمين.
إن "آيا صوفيا" الذي يعد إرثاً إنسانياً مشتركاً، سيواصل احتضان الجميع بشكل أكثر صدقا وأصالة.
ومع استكمال التحضيرات وبسرعة نخطط لفتح "آيا صوفيا" للعبادة في ٢٤ يوليو/ تموز الجاري مع إقامة صلاة الجمعة فيه.
ومن المحتمل أن هذا القرار سيؤدي إلى نقاشات مختلفة في داخل البلاد وخارجها.
أدعو الجميع إلى احترام القرار الذي اتخذته الهيئات القضائية والتنفيذية في تركيا حول "آيا صوفيا".
نتفهم بالطبع كل الآراء المطروحة على الساحة الدولية بهذا الصدد، إلا أن الغرض الذي سيستخدم فيه آيا صوفيا أمر متعلق بحقوق السيادة التركية، فافتتاحه للعبادة عبر تعديلات قانونية جديدة هو عبارة عن حق سيادي لبلدنا.
إن موضوع افتتاح "آيا صوفيا" للعبادة من خلال مرسوم جديد، هو عبارة عن استخدام الحق السيادي لبلدنا.
وإن أي موقف وحديث بخصوص هذا الموضوع يتجاوز التعبير عن الآراء، نعده انتهاكا لاستقلالنا.
إن لتركيا حق في تحويل "آيا صوفيا" حسب وقفيتها إلى مسجد، كحقها في علمها وعاصمتها وآذانها ولغتها وحدودها و محافظاتها الـ٨١.
كيفما لانتدخل في شؤون الدول الأخرى لاسيما في قضية أماكن

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI

Karar Sayısı: 2929

İstanbul İli, Fatih İlçesinde bulunan Ayasofya Camiinin müzeye çevrilmesi hakkındaki 24/11/1934 tarihli ve 2/1589 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Danıştay Onuncu Dairesinin 2/7/2020 tarihli ve E:2016/16015, K:2020/2595 sayılı Kararı ile iptal edildiğinden, Ayasofya Camiinin yönetiminin 22/6/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 35 inci maddesi gereğince Diyanet İşleri Başkanlığına devredilerek ibadete açılmasına karar verilmiştir.

10 Temmuz 2020

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

٥

تعهد رئيس الجمهورية أردوغان

لقد شكل قرار رئيس الجمهورية السيد رجب طيب اردوغان المتعلق بآيا صوفيا حدث الساعة في تركيا وعلى الصعيد العالمي وتعرض هذا القرار لبعض الانتقاد على المستوى العالمي. غير انه لا ينبغي ان نغفل امرا بالغ الاهية وهو ان الفضل لبقاء هذه المعلم يتمتع بكونه تراثا ثقافيا عالميا الى يومنا هذا انما يرجع الى تركيا التي تحتضن آيا صوفيا على اراضيها والى المساهمات الكبيرة التي قامت بها على مدى سنوات طويلة حتى يصل الينا والى يومنا هذا.

وبالتالي فان الكلمة التي القاها رئيس الجمهورية السيد اردوغان بصدد القرار الذي وقع عليه بتاريخ ١٠ يوليو / تموز ٢٠٢٠ المتعلق بتحويل آيا صوفيا الى مسجد إتخذ طابع التعهد الرسمي. حيث تضمنت هذه الكلمة كل الردود الشافية الكافية على كل الانتقادات التي وُجهت له من قبل اطراف من الراي العام الدولي بخصوص ذلك القرار. وفي نفس الوقت يمكن اعتبارها مؤشراً أساسياً للمحافظة بعناية وبقوة على آيا صوفيا مستقبلياً أيضاً باعتباره إرثا انسانياً مشتركاً.

شعبي العزيز،،،

أحييكم من اعماق قلبي.

ألغت "المحكمة الإدارية العليا"، اليوم، قرار مجلس الوزراء الصادر عام ١٩٣٤، القاضي بتحويل "آيا صوفيا" من مسجد إلى متحف.

وبناءً على ذلك ، حرصنا على افتتاح آيا صوفيا كمسجد مرة أخرى بمرسوم رئاسي أصدرناه.

وهكذا، سيتمكن آيا صوفيا من البدء في العمل كمسجد بعد ٨٦ عامًا ، كما ورد في سند وقفية السلطان محمد الفاتح.

أتمنى أن يكون هذا القرار قراراً خيراً لشعبنا وللامة وللبشرية جمعاء.

شرعت وزارة الثقافة والسياحة التركية على الفور باعمالها من خلال التحضيرات الادارية والتقنية وكذلك باشرت رئاسة الشؤون الدينية باعمالها في المواضيع التي تخص الجانب الديني.

وكذلك سنلغي رسوم الدخول إلى مسجد "آيا صوفيا" عقب رفع وضعية

الصروح كمتحف او دار عبادة او كمؤسسة عامة او أي استعمال اخر يقع خارج نطاق هذه الاتفاقية.

في اطار القوانين الدولية من الممكن النظر الى تحويل آيا صوفيا الى جامع انطلاقاً من معاهدة حقوق الانسان الاوروبية. فبالاضافة الى ان "حق اقامة الوقف" هي من بين الحقوق التي اعلنت معاهدة حقوق الانسان الاوروبية بشكل صريح عن تكفلها بضمانها كذلك فان "حق تأسيس الوقف" له ارتباط وثيق بالمادة ١١ للاتفاقية انشاء المحكمة الأوروبية لحقوق الإنسان والتي تنص على " حرية الاجتمـاع وتكوين الجمعيـات " كما يمكن ان ننظر اليها من خلال القراءات الموسعة التي تخص المادة ٩ من المعاهدة والمتعلقة "بحرية التفكير و الاعتقاد والدين" والمادة الـ ١٠ التي تنص على "حرية التعبير".

لقد تكفلت المحكمة الأوروبية لحقوق الإنسان بضمان الوضع القانوني للاوقاف بما في ذلك الاوقاف التي تم انشاؤها ايام الدولة العثمانية وما يترتب عن ذلك من ضمان الحقوق الخاصة بالملكية للاصول وغير المنقول والممتلكات الخاصة بها. ولأن حق الملكية يترتب عنه ضمان حق حرية استغلال المالك لملكه بما في ذلك حريته في الاستفادة منه والاشراف على طرق الاستفادة منه فانه يضمن كذلك الحقوق المتعلقة بالاملاك التي اوقفها منشئ الوقف. وبالتالي فان أي تحويل او تغيير قد ينال من النية التي اقيم الوقف من اجلها او أي تغيير ينال الوضع القانوني للاصول والممتلكات الداخلة في اطار الوقف او استغلالها لغير ما اريدت لن يتوافق مع اجتهادات وقراءات المحكمة الاوروبية لحقوق الانسان.

ليس هناك من داع للحديث عن أي مانع يحول دون القيام بتحويل آيا صوفيا الى مسجد في حدود ما تنص عليه المعاهدات الدولية التي تعتبر تركيا طرفا فيها. ثم ان تركيا وكما فعلت في الماضي ستستمر وبكل حرص ودقة في حماية ما تملكه من تراث عالمي وتراث طبيعي على اراضيها؛ فهي تعد بذلك احدى الدول التي تمتلك انظف سجل في هذا الصدد. وستستمر تركيا في حماية اصالة وسلامة وكمال مسجد آيا صوفيا والقيمة العالمية التي يتمتع بها؛ وذلك بناء على مقتضيات معاهدة منظمة اليونسك للثقافة والعلوم و المتعلقة بحماية التراث الثقافي والطبيعي؛ وانطلاقا من القانون رقم ٢٨٦٣ الذي ينص على حماية التراث الثقافي والطبيعي؛ ووفق المخططات الادارية لسنة ٢٠١١ بشان شبه جزيرة اسطنبول التاريخية.

قصر طوب قابي و جامع سليمان القانوني و جامع السلطان احمد وجامع شيخ زاده محمد وجامع زيرك والسور التاريخي في قائمة التراث العالمي دون الاشارة الى حالات استخدمها.

وحسب المادة السادسة (٦) من اتفاقية حماية التراث العالمي الثقافي والطبيعي والتي تنص على: " تعترف دول الاطراف في هذه الاتفاقية، مع احترامها كلياً بسيادة الدول التي تقع في اقليمها التراث الثقافي والطبيعي المشار اليه في المادتين ١ و٢ ودون المساس بالحقوق العينية التي تقررها التشريعات الوطنية فيما يتعلق بهذا التراث، انه يؤلف تراثا عالميا، يستوجب حمايته بالتعاون بين اعضاء المجتمع الدولي كافة.". هذه الاتفاقية لا تقيد الدولة من ممارسة سلطاتها السيادية على الاماكن التراثية والتي تقع على اراضيها.

وعليه فإن على الدول الاطراف في الاتفاقية ان تبدي احترامها الكامل لسيادة الدولة التي تتواجد فيها التراث الثقافي والطبيعي لـآيا صوفيا والموجودة في اراضي الجمهورية التركية وأنهم يقبلون بصورة صريحة ان هذا الصرح هو يؤلف تراثا عالمياً، يستوجب حمايته بالتعاون بين اعضاء المجتمع الدولي كافة دون الاضرار بالحقوق العينية التي تقررها التشريعات الوطنية فيما أن هذه الاتفاقية لا تشير الى طريقة استخدام او هوية هذا الصرح الثقافي العالمي. على العكس، ان تحديد استخدام آيا صوفيا في اطار " قانون ملكية الاوقاف" والمنصوص عليها في القوانين الداخلية هو امر متولد من حتمية المادة السادسة من اتفاقية حماية التراث العالمي الثقافي والطبيعي والتي تنص على " مع احترامها كليا سيادة الدول" و " ودون المساس بالحقوق العينية التي تقررها التشريعات الوطنية". يعني باختصار طريقة استخدام هذه

٤

مسجد آيا صوفيا من حيث القانون الدولي

إن جميع الأمور المتعلقة بالوضع القانوني واستخدام آيا صوفيا هي شأن داخلي لتركيا منذ عام ١٤٥٣. وإن جميع انواع محاولات الدول الأجنبية المتعلقة بآيا صوفيا ماهي الا عدم احترام للحقوق السيادية لتركيا. إن مسجد آيا صوفيا قضية تخص المجتمع الدولي من حيث اتفاقيات حماية التراث الثقافي والطبيعي فقط. وتعد تركيا طرفاً في هذه الاتفاقية.

وفي هذا السياق، تأتي "اتفاقية حماية التراث العالمي الثقافي والطبيعي" في الصدارة من حيث القانون الدولي. وتم اعتماد هذه الاتفاقية بتاريخ ١٦ تشرين الثاني/نوفمبر ١٩٧٢ بهدف تعريف العالم بهذه الاثار الثقافية وصاحبة القيم الطبيعية العالمية باعتبارها ارثاً مشتركاً للبشرية جمعاء، وخلق الوعي لدى المجتمعات من اجل حماية التراث العالمي وتوفير التعاون اللازم لابقاء القيم الثقافية والطبيعية التي دُمرت وأختفت لأسباب مختلفة. وأصبحت تركيا في عام ١٩٨٣ طرفاً في الإتفاقية المتعلقة بحماية التراث العالمي والثقافي والطبيعي لليونسكو.

وفي اطار هذه الاتفاقية تم الاعتراف بهذه التكوينات الطبيعية والآثار والمواقع التي تحمل أهمية دولية وتستحق الحماية في لائحة التراث العالمي ومدرجة أسماء هذه الاماكن المذكورة سلفا في قائمة التراث العالمي. يوجد في العالم ١١٢١ موقعا أدرج على قائمة التراث العالمي و ١٨ من هذه المواقع موجودة في تركيا.

في عام ١٩٨٥ وتحت مسمى " الاماكن التاريخية في اسطنبول" تم ادراج آيا صوفيا كغيرها من الآثار التاريخية الموجودة في شبه الجزيرة مثل

وتم ضمانته عن طريق الأنظمة القانونية وأنه تحت ملكية وقف السلطان محمد خان الفاتح ذو السمعة الحسنة. وأنه حسب إرادة صاحب الوقف قد تم تقديمه ليكون مسجداً بشكل دائمي لخدمة المجتمع وأنه قد تم تسجيله بصفة مسجد في وثيقة ملكية السجل العقاري فإذا أخذنا هذه النقاط بعين الإعتبار فإن تحويل آيا صوفيا إلى متحف إستناداً لقانون مجلس الوزراء لعام ١٩٣٤ يخالف بشكل صريح جداً القوانين المتعلقة بالأوقاف في تركيا (القانون رقم ٨٦٤ الملغى،قانون الأوقاف الملغى رقم ٢٧٦٢ وصلاحية وتطبيقات القانون المدني التركي رقم ٤٧٢٢ بالإضافة إلى قانون الأوقاف رقم ٥٧٣٧). لذا فإن الممتلكات الخيرية الغير منقولة والتابعة للأوقاف لا يمكن تحويرها لأهداف أخرى عن طريق تعديلات تنظيمية لأن هذا يتنافى مع قواعد القانون الداخلي والقوانين العالمية.

تقع على عاتق الدولة التزامات إيجابية حول استخدام ممتلكات الوقف بطريقة تناسب مع ارادة المتبرع، والتزامات سلبية بعدم التدخل بطريقة تلغي إرادة المتبرع فيما يتعلق بملكية الوقف وحقوقه.

وعليه، ونتيجة للدعوى القضائية التي رفعتها جمعية خدمة الأوقاف والآثار التاريخية والبيئة ، ألغت الغرفة العاشرة في المحكمة الإدارية العليا، قرار مجلس الوزراء الصادر بتاريخ ٢٤ تشرين الثاني/نوفمبر ١٩٣٤ والقاضي بتحويل آيا صوفيا من مسجد إلى متحف. وبعدها مباشرة تم نشر المرسوم الرئاسي المرقم ٢٧٢٩ بتاريخ ١٠ تموز/يوليو ٢٠٢٠ والموقع من قبل رئيس الجمهورية السيد رجب طيب أردوغان، ومن خلال هذا المرسوم تم افتتاح مسجد آيا صوفيا للعبادة.

قرار مسجد كارية

اتخذ مجلس دوائر القضايا الإدارية في المحكمة الادارية العليا في عام ٢٠١٩، قرارا سيشكل مثالاً لقضية مسجد آيا صوفيا، حول جامع كارية الذي يعد أيضاً واحداً من أوقاف السلطان محمد الفاتح. حيث ألغى مجلس دوائر القضايا الإدارية في المحكمة الادارية العليا، قرار مجلس الوزراء في عام ١٩٤٥ الذي اقتضى تحويل جامع كارية إلى متحف. معتبراً عودة ملكية الجامع إلى وقف السلطان محمد الفاتح الذي يعد وقفا خيرياً، وملغياً بذلك قرار مجلس الوزراء القاضي بتحويل المسجد إلى متحف، الذي عده انتهاكاً للقانون من حيث الصلاحية والشكل والسبب والغرض. وعليه تم الرجوع إلى قرار جامع كارية في القرار المعلل للغرفة العاشرة في المحكمة الإدارية العليا بشأن مسجد آيا صوفيا.

إن القوانين المتعلقة بالأوقاف في تركيا إستناداً إلى قرارات المحكمة الدستورية ومحكمة التمييز والمحكمة الإدارية العليا فإنه بالنسبة للأوقاف التي تم تأسيسها قبل عام ١٩٢٦ تم التوصل إلى النتيجة التالية:

• إن الوقفية أو صك الوقف تعتبر وثيقة تأسيس الوقف وأن هذه الوثيقة تحتوي تنظيمات فيما يخص موضوع الوقف وأهدافه وإنعكاس إرادة صاحب الوقفية تجاه أعضائه.

• إن أحكام الوقفية أو صك الوقف هي بقوة وقيمة تأثير القاعدة القانونية.

• وأن هذه القاعدة بعد الإنتهاء من تأسيس الوقف تُلزم بالإضافة إلى "صاحب الوقف" ، "مدير الوقف"، "الذين سيستفيدون من الوقف" و"الأطراف الثالثة" فهي ٌتلزم "الدولة" أيضاً.

• لا يمكن لأحد من تقييم الوقفية أو صك الوقف الذي يعكس إرادة المؤسس.

• ضرورة إستخدام ممتلكات الوقف بما يتناسب مع إرادة صاحب الوقف.

وفقا لسند مليكة السجل العقاري في ١٩ نوفمبر/ تشرين ثاني ١٩٣٦ ، فإن آيا صوفيا مسجل في "المخخط ٥٧، والأرض المخخطة ٥٧، قطعة الأرض رقم٧ " بإسم وقف السلطان محمد الفاتح تحت إسم مسجد آيا صوفيا الكبير الشريف والذي يحتوي على ضريح وعقار ودار توقيت الصلاة والمدرسة الدينية. أما تسجيل ملكية آيا صوفيا بإسم المديرية العامة للاوقاف تم تسجيله بشكل "ممتلكات خيرية غير منقولة" في التسلسل ١٣٩ لدى خانات الممتلكات الغير منقولة لوقف الحياة المظبوطة والذي مركزه إسطنبول.

ومن هذا المنطلق فإن آيا صوفيا قد تم الحفاظ على وضعيته

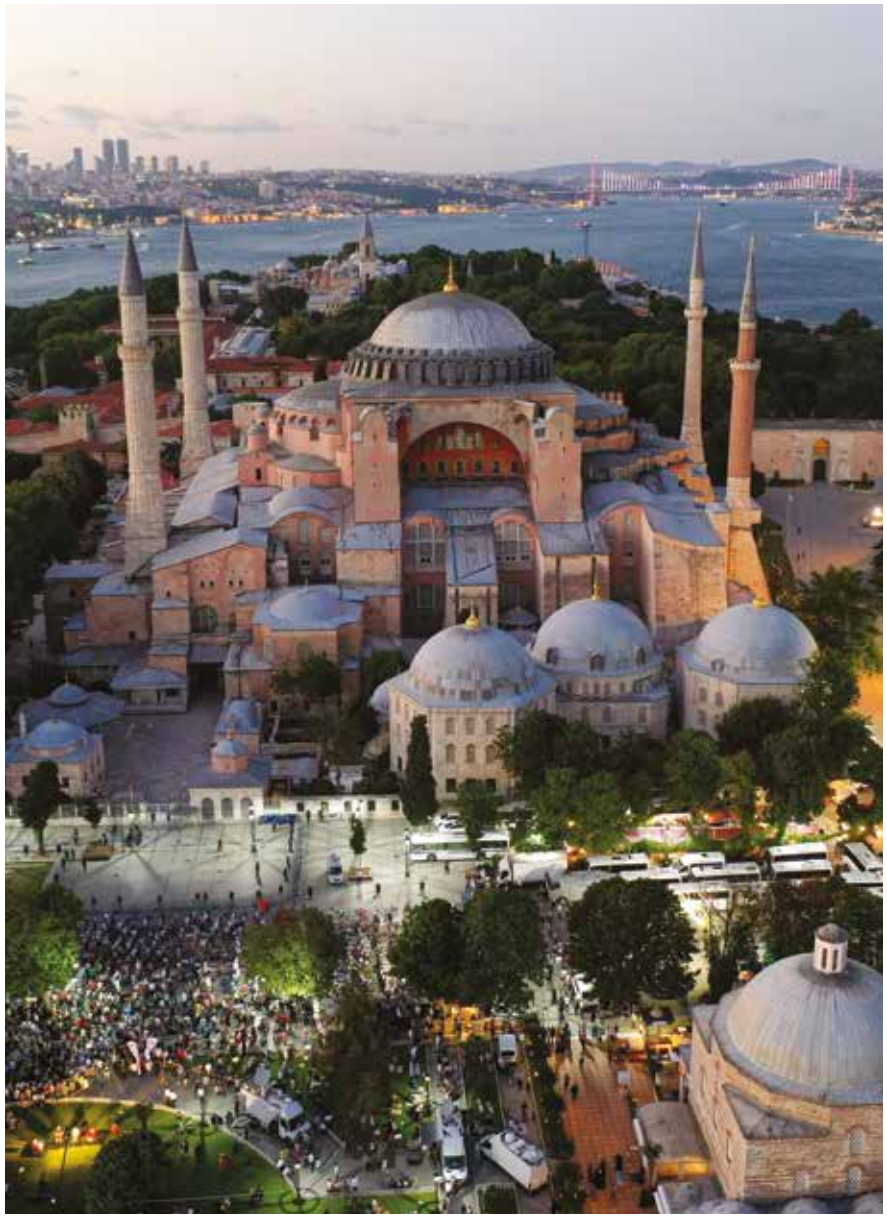

٣

الوضع القانوني لآيا صوفيا

آيا صوفيا ينتمي إلى وقف السلطان محمد أبو الفتح (ما يدعى في يومنا وقف السلطان محمد خان الفاتح) والذي يتمتع بمركز جيد ولم يبق له مدير أو رئيس أعيان وآيا صوفيا عبارة عن غير منقول خيري يجب استخدامه كمسجد وفقًا لوقفية صاحب الوقف. إن الإفادة بأن آيا صوفيا قد خُصص كمسجد إنما هي مدرجة في وقفية تاريخ ١٤٦٢.إن أهم نقطة من حيث تحديد وضعية آيا صوفيا هي أن وقف السلطان محمد خان الفاتح كان قد أُسس قبل عام ١٩٢٦. لذا فإن الوضعية القانونية للأوقاف التي أُسست قبل عام ١٩٢٦ في تركيا هي تحت الحماية. فمن هذا المنطلق فإن الأوقاف التي أسست قبل عام ١٩٢٦ في تركيا يتم التعامل معها قانونياً وفق القوانين السائدة في تلك الفترة.

• إن دور العبادة والمستشفيات ودور تأمين الطعام التي هي تهدف لتأمين الخدمات الخيرية بشكل مباشر إنما هي تعتبر الأموال غير المنقولة لهذه الأوقاف.

• إن هذه الممتلكات الخيرية الغير منقولة ليست ملك أي شخص ولا يمكن تطبيق الأحكام المتعلقة بالملكية الشخصية.

• لا يمكن بيع الممتلكات الخيرية الغير منقولة ولا يمكن رهنها ولا يمكن وضع الرهان عليها.

• هذه الممتلكات الغير منقولة قد ُخصصت لمصلحة القانون وفق قانون الأوقاف رقم ٥٧٣٧.

• الأساس في هذه الممتلكات الخيرية الغير منقولة عدم إستعمالها بشكل يغاير أهداف ما حدده قانون الأوقاف.

• الممتلكات الخيرية الغير منقولة قد تم حمايتها أيضاً من إستخدامها خارج أهدافها من قبل الأطراف الثالثة أو حتى من قبل الدولة نفسها. إن كون هذه الأوقاف تحت حماية الدولة ورعايتها لا يعني أن تقوم الدولة بالتصرف في ممتلكات الأوقاف هذه بالوقت والشكل التي تريده.

وعند تفحصنا لوثيقة وقفية آيا صوفيا التي تعود للسلطان الفاتح محمد خان نجد انه جعل منها احد اهم المؤسسات التي تقدم الخدمات التعليمية والدينية والصحية في تلك الفترة. اضافة الى ذلك نراه قد دعم هذه المؤسسة - وحتى تتمكن من الاستمرار في تقديم خدماتها - من العديد من المرافق من قبيل الاسواق والدكاكين والبيوت والعقارات. ونورد في ما يلي قسما من دعاء اللعنة للسلطان الفاتح محمد خان الوارد في وثيقة الوقفية الانفة الذكر:

"..اذا ما تعرضت هذه المؤسسة الخيرية الى الهدم مرة او مرتين او ثلاث مرات... الى اخره فانه يعاد انشاؤها مجددا وعلى الدوام...فقد تم انشاء هذا الوقف وفق كل هذه الشروح والبيانات التي حددتها وعلى الشكل الذي بينت ووفق الصورة المكتوبة في وثيقة الوقفية؛ لا يجوز تبديل أي من تلك الشروط؛ ولا تغيير تلك الاحكام: ولا يتم تحويلها الى ما يخالف الغايات الاصلية لها؛ ولا يتم حذف أي من تلك القوانين والاحكام المسجلة بها؛ وان أي شكل من اشكال التصرف الماس بالوقف هو حرام كباقي المحرمات التي اقرها الله.

ورفع بنفسه أول اذان فيه وبهذا تم تسجيل فتح مدينة اسطنبول. وبعدها قام بالسجود وصلى ركعتي شكر فيها. وبهذا التصرف يكون السلطان قد اعلن ان آيا صوفيا تم تحويله الى مسجد.
وفي اليوم الثالث للفتح تم اداء اول صلاة الجمعة في آيا صوفيا وقد كان الامام في هذه الصلاة القائد المعنوي للفتح "آق شمس الدين". وبأمر من السلطان الفاتح محمد خان بدأت التحضيرات والتي استمرت لمدة ثلاثة ايام على قدم وساق وتم من خلالها نصب المحراب والمنبر في آيا صوفيا اضافة الى هذا تم نصب منارة من الخشب لـآيا صوفيا وتم نقل الهياكل والإيقونات الموجودة داخل آيا صوفيا الى خارج المسجد اما الجدران المنحوتة برسوم الفسيفساء فتم تغطيتها بطبقة من الجير وقام السلطان الفاتح محمد خان بإلقاء خطبة الجمعة الاولى في الجامع.
وبعد فتح مدينة اسطنبول بادر السلطان الفاتح محمد خان مباشرة ببذل جهود كبيرة وبمنتهى السرعة لإعادة هيكلة آيا صوفيا بشكل خاص ومدينة اسطنبول بشكل عام والتي عانت ولفترة طويلة من سوء ادارة وطغى الحرمان والفقر عليها. ان الجهود التي بُذلت لإعادة هيكلة تم تنفيذها من خلال الاوقاف والتي لها اهمية مركزية في البنية الاجتماعية والحضارية للمجتمعات التركية- الاسلامية. وبهذا السياق ومع فتح اسطنبول حصل السلطان الفاتح محمد خان على لقب الامبراطور الروماني وأصبح يمتلك جميع العقارات المسجلة باسم الاسرة البيزنطية. وبهذا ومع اقامة اول صلاة في آيا صوفيا تم تحويله الى مسجد ووقف وقد اطلق عليه اسم " كلية الفاتح ووقف مسجد آيا صوفيا الكبير" وأوصى بالمحافظة على آيا صوفيا الى الابد واشترط ان يحافظ على هويته كمسجد.

لقد تم إحداث هذه الأوقاف بهدف تغطية كل الاحتياجات الاجتماعية لمدينة إسطنبول. وعليه فقد صارت إسطنبول أحد أكثر المراكز نجاحاً في تطبيق وإحياء ثقافة الأوقاف بفضل ذلك النظام المتكامل الشامل الذي أصبح يغطي كل مجالات الحياة من قبيل التعليم والتربية والفنون والتكافل الاجتماعي... بحيث باتت اسطنبول تمثل أفضل نموذج رائع يجسد الحضارة التركية الإسلامية وتصورها للتمدن في أرقى تجلياته.
يتم احداث الاوقاف من خلال "وثيقة الوقفية" التي يتم تسجيلها وايداعها عند دار القضاء. بحيث يتم احترام البنوذ الواردة في "الوثيقة الوقفية" تلك من قبل الجميع بما في ذلك السلطان نفسه. وعلى هذا تعتبر وثيقة الوقفية المسجلة بتاريخ ١٤٦٢ احد اهم الوثائق التي تبين الوضع القانوني لـ"كلية الفاتح ووقف آيا صوفيا الكبير".
وتوجد وثيقة الوقفية هذه في متحف الاثار التركية والاسلامية تحت رقم ٢٢٠٢ [٦٦٦ سابقا]. في حين توجد نسخة منها تم احداثها في زمن وزارة الاوقاف في ارشيف المديرية العامة للاوقاف مسجلة برقم ٤٦ بدفتر الوقفية السادس. نفس الوثيقة تم تسجيلها في العهد الجمهوري مترجمة الى الحروف اللاتينية بارشيف المديرية العامة للاوقاف بالرقم الترتيبي ٤٦ في الدفتر رقم ٥٧٥ بدءً من الصفحة رقم ٨٢. وتتضمن هذه الوثيقة المؤسسات الخيرية التابعة للوقف كما تتحدث بالتفصيل عن شروط العمل الخيري والعقارات واشكال ادارته ...والعديد من المواضيع من هذا القبيل كما تتضمن الوثيقة الوقفية هذه وكمثيلاتها من الوقفيات "دعاء الوقفية" و"دعاء لعنة الوقفية"[الدعاء بالسوء على من هدم او خالف او غير ... من الوقف]

٢

فتح اسطنبول ووثيقة وقفية الفاتح لآيا صوفيا:
مسجد آيا صوفيا الكبير

لم يكن فتح اسطنبول نقطة تحول في التاريخ التركي والإسلامي فقط بل هو نقطة تحول مهمة في تاريخ الانسانية جمعاء. ارست الدولة العثمانية السلام والتسامح والازدهار طوال مئات السنين على امتداد المناطق الجغرافية الواسعة التي حكمتها. هذه المرحلة والتي اطلق عليها في التاريخ بعصر "السلام العثماني" (Pax Ottomana) هو انعكاس لمناخ السلام الفريد والمفهوم الحضاري لمناطق تعاني اليوم من ويلات الحروب والصراعات مثل الشرق الاوسط وشمال افريقيا والبلقان والقوقاز. ففي كنف مفهوم التسامح الواسع عاشت امم وأقوام وشعوب كثيرة من مختلف الاعراق والأديان والمذاهب مع بعضهم البعض في جو من السلام والاستقرار والتسامح، ومنذ اللحظات الاولى لفتح اسطنبول اثبت السلطان الفاتح محمد خان عن التزامه بهذا النهج.

بعد فتح مدينة اسطنبول امر السلطان الفاتح محمد خان بعدم الحاق الاذى باي شخص وأوقف اعمال الاعتقال بحق المدنيين ومنع المعاملة السيئة للاطفال والنساء ومنع استرقاق الناس وبيعهم وشراءهم في الاسواق.

من التقاليد العثمانية والتي استمرت لقرون عديدة هو بعد فتح اي مدينة يتم قراءة الاذان من اكبر معبد موجود في هذه المدينة ويتم اقامة صلاة الجمعة في هذا المعبد. وبذلك يتم تسجيل ان هذه المدينة تم فتحها اسلاميا ويطلق على هذا المعبد "جامع الفتحية" اما المعابد الاخرى فلا يتم الاقتراب منها ما لم تدع الى ذلك ضرورة.

وهكذا قام السلطان الفاتح محمد خان بتثبيت علمه في وسط المحراب الموجود في آيا صوفيا كرمز للفتح وأطلق سهما الى القبة

الثاني المعماري سنان بترميم و صيانة آيا صوفيا. آيا صوفيا الذي انهارت قببه و حيطانه مرارا في عهد الامبراطورية الرومانية الشرقية، لم ينهار قطعا بعد تعديلات المعماري سنان و ذلك رغما للزلازل الكثيرة. أما ضرائح السلاطين الموجودة على اطراف آيا صوفيا، فقد تم البدء بانشائها لأول مرة من قبل المعماري سنان الذي انشأ الضريح الاول للسلطان سليم الثاني في ضريح مجمع آيا صوفيا.
اعتبارا من السلطان محمد الفاتح كان جميع السلاطين في سعي لتجميل آيا صوفيا اكثر و اكثر و بهذه الصورة تحول آيا صوفيا مع الزمن الى مجمع مكتمل مع المحراب و المنبر و الكرسي و المآذن و المقصورة السلطانية و الشادروان (مبنى شبيه بنافورة المياه) و المدرسة و المكتبة و دار توزيع الطعام على الفقراء. كما انصب الاهتمام في عهد السلاطين على تزيينات مسجد آيا صوفيا الداخلية و اكتسب الجامع قيما جمالية جديدة بفضل ألطف أنواع الفنون التركية من فن الخط و الخزف و بهذه الصورة آيا صوفيا لم يتحول الى جامع فحسب بل أضحى تراثا مشتركا ومحفوظا للبشرية جمعاء.
بالموازاة مع فتح اسطنبول تم تحويل آيا صوفيا الى مسجد واستمر كمسجد لمدة ٤٨١ سنه غير انه وفي عام ١٩٣٠ ومع بدء اشغال الترميم والصيانة فيه تم اغلاق المسجد. وبعده وفي ٢٤ تشرين الثاني / نوفمبر وبقرار من مجلس الوزراء تم تحويل آيا صوفيا الى متحف. وفي تاريخ ١٠ تموز/ يوليو قضت المحكمة الادارية العليا بإبطال قرار مجلس الوزراء حول آيا صوفيا. وبعدها قام رئيس الجمهورية التركية السيد رجب طيب أردوغان مباشرة بالتوقيع على مرسوم جمهوري رقم ٢٧٢٩ يقضي بفتح آيا صوفيا

المدينة من قبل الصليبيين عام ١٢٠٤. لقد نهب الصليبيون المدينة بشكل كامل كما نهبوا آيا صوفيا. اما خلال الاحتلال اللاتيني ما بين ١٢٠٤ و ١٢٦١ تم تحويل آيا صوفيا الى كتدرائية مرتبطة بالكنيسة الرومانية الكاثوليكية.

لقد تم ترميم آيا صوفيا الذي تعرض لاضرار كبيرة بعد اعادة تأسيس الادارة الرومانية الشرقية في اسطنبول للمرة الثانية. مع ذلك بقيت الاصلاحات غير كافية و انهار الاطار الرئيسي في القسم الشرقي مع جزء من القبة عام ١٣٤٦.

في الحقيقة عاش آيا صوفيا عصره الاكثر ظلاما في فترة الاحتلال اللاتيني لإسطنبول. تم هدمه مرتين و انشئ ثالث مرة و تعرض للتخريب على مدى العصور بسبب الحروب و حركات التمرد كما تعرض بعض اجزائه للانهيار بسبب الاخطاء المعمارية و بقي حتى فتح اسطنبول على يد السلطان محمد الفاتح تحت خطر الانهيار.

كما تضرر المعنى الرمزي و الاجتماعي للمعبد بسبب الحروب التي نشبت بين المذهبين الكاثوليكي والارثوذكسي.

العثمانيون الذين رأوا في مسجد آيا صوفيا رمزاً للفتح، أولوا به اهتماما كبيرا بدءا من عهد السلطان محمد الفاتح و حولوا أعمال الترميم و الصيانة الى نحو دائم و اوصلوا المبنى الى وضع اقوى مما سبق.

يسجل في التاريخ ان السلطان محمد الفاتح الذي ذهب الى آيا صوفيا بعد الفتح مباشرة, انه ابدى الحزن على وضع الجامع و ردد البيت التالي:

"العنكبوت يقوم بوظيفة خياط الستائر قي قصر القيصر
و البوم يناوب في برج أفراسياب"

السلطان محمد الفاتح الذي وقف المسجد احسانا منه و ربط به عقارات كثيرة لضمان تكاليف الصيانة و الترميم، أمر بانشاء مدرسة الى جانب الجامع وتم بذلك البدء بفعاليات التعليم. و تم انشاء المئذنة الاولى للجامع في عهد السلطان محمد الفاتح من الخشب. هذه المئذنة التي بقيت موجودة فترة طويلة، أُبطلت خلال الترميم الكبير عام ١٥٧٤. أما المئذنة الثانية أُنشئت في عهد السلطان بايزيد الثاني من الآجر.

أما من أكثر السلاطين اهتماما بآيا صوفيا هو السلطان سليم الثاني. بعد ان بدأت على البناء علامات الكهالة، وظف السلطان سليم

١

تاريخ آيا صوفيا والحفاظ عليه: المساهمات
القيمة للدولة العثمانية

إن آيا صوفيا قد تم بناؤه في نفس المكان ثلاث مرات. لذا فإن آيا صوفيا في يومنا الحاضر يُعرف بـ"آيا صوفيا الثالث". لقد تم بناء آيا صوفيا للمرة الأولى على يد قسطنطين الأول في عهد الإمبراطورية الرومانية التي إعتبرت المسيحية اللغة الرسمية لها. بني للمرة الأولى على القمة الأولى من قمم إسطنبول السبعة ككنيسة ذات قبة خشبية وحيث سميت وقتها بـ "الكنيسة الكبيرة" وتم إفتتاحهها في عهد قسطنطين الثاني عام ٣٦٠. وفي العصيان الذي بدأ عام ٤٠٤ لم يبق من هذا الصرح أي شيء حيث تعرض لأضرار كبيرة نتيجة الحريق الذي أصابه.

تم انشاء آيا صوفيا الثاني على أسس الاولى في زمن الامبراطور ثيودوسيوس الثاني و افتتح للعبادة سنة ٤١٥ للميلاد. البناء الذي انشئ على شكل كاتدرائية و بسقف من خشب، احترق و تدمرعلى يد المتمردين اثناء تمرد "نيكا" و ذلك في زمن الامبراطور جستينيان عام ٥٣٢.

بعد حوادث العصيان المذكور قرر الامبراطور جستينيان فورا انشاء آيا صوفيا جديد اكثر ضخامة و اكبر من السابقتين و عليه تم انشاء آيا صوفيا الثالث في عهد الامبراطور جستينيان الاول ما بين عامي ٥٣٢ و ٥٣٧.

آيا صوفيا الذي كان كنيسة الامبراطورية التابعة للامبراطورية الرومانية الشرقية، او ما يعرف باسم الامبراطورية البيزنطية، تعرض لتخريبات متكررة على مدى التاريخ بسبب حركات التمرد و الكوارث الطبيعية و الحروب. و قد شهد اكبر تدمير عندما تم الاستيلاء على

علی رضی الله عنه
عثمان رضی الله عنه
محمد ﷺ
الله

مسجد آيا صوفيا، الذي يقبل به الجميع كواحد من أهم المعابد في العالم، يشكل المركز الروحي لإسطنبول. واحد من أكبر المباني وأكثرها روعة في العالم في الفترة التي بني فيها، آيا صوفيا الذي يعد من أبرز رموز اسطنبول تم وضعه على قائمة التراث العالمي لليونسكو في عام ١٩٨٥. بعد فتح اسطنبول عام ١٤٥٣ ، قام السلطان الفاتح محمد خان بوقف المسجد وأوصى بالحفاظ عليه إلى الأبد وإشترط على استمرارية الحفاظ على هويته كمسجد. في هذا السياق مسجد آيا صوفيا الذي أكن له شعبناً الكثير من المحبة تمت المحافظة عليه كنورالعين لمئات السنين وبهذه الطريقة تم نقله والحفاظ عليه كإرث إنساني إلى يومنا هذا. هذا وحتى إسمه الأصلي الذي يعني " حكمة الإله" لم تتم محاولة تغييره. آيا صوفيا الذي تعرض خلال مئات السنين للزلازل والحرائق والنهب وعدم العناية وكان في حالة يرثى لها فلم يتم تحويله عام ١٤٥٣ فقط إلى جامع بل تم إحياؤه كتصور حضاري. لذا فإن المحافظة القوية عليه وحق الشعب التركي على آل صوفيا تزيد عن حق الذين قاموا بإنشائه قبل ١٥٠٠ عام.

ومع ذلك، تم تحويل آيا صوفيا، الذي كان بمثابة مسجد لمدة ٤٨١ سنة، إلى متحف في عام ١٩٣٤.لقد انتهى هذا الوضع، الذي كان يسبب جرحاً في الضمير الحي للشعب التركي، في ١٠ يوليو/ تموز ٢٠٢٠ وانتهى الشوق البالغ ٨٦ عامًا. حيث تم فتح آيا صوفيا للعبادة باللجوء إلى الأصل بفضل الرئيس رجب طيب أردوغان. بالإضافة إلى تصحيح خطأ قانوني، فإن هذا القرار يعني أيضًا تحقيق وصية ووقفية السلطان الفاتح محمد خان.

- القوانين الداخلية التركية ومن ناحية حقوقها التاريخية فإن إعطاءها لقرار الهدف من إستعمال آيا صوفيا وإفتتاحها له كمسجد إنما هو أمر متعلق بالحقوق السيادية لتركيا.
- أعادت تركيا فتح آيا صوفيا للعبادة من دون المساس بهويته كإرث مشترك للإنسانية ومراعاةً للوقفية التي بُني عليها. وسيكون آيا صوفيا مثل بقية جميع المساجد في تركيا مفتوحة أبوابه على مصراعيها للمسلمين وغير المسلمين من داخلها وخارجها.
- لا توجد أحكام في الاتفاقيات الدولية تشكل عائقاً أمام تحويل آيا صوفيا إلى مسجد.
- إن القرار التي إتخذته تركيا لن يؤثر أبداً على القيمة العالمية الكبرى لآيا صوفيا. إن تغيير طريقة إستعماله لا يعني المساس بقيمته العالمية الكبرى.
- إن بهذا القرار عاد آيا صوفيا لهويته الأصلية بعد أن حول إلى متحف يعني تمت إعادته كدار للعبادة.
- إن وجود كثير من الكنائس ودور العبادة اليهودية المفتوحة بتركيا يُظهر بشكل واضح مدى حساسية بلدنا تجاه الحريات الدينية.
- تركيا كما كانت وستظل محافظة على مسجد آيا صوفيا الذي سيستمر بوجوديته كإرث إنساني وسوف تحافظ تركيا عليه وبكل حساسية ليصل للأجيال القادمة من خلال الأطر القانونية الداخلية والإتفاقيات الدولية للعناية به والحفاظ على قيمته العالمية وحريته وشموليته.

الله جل جلاله

لقد سلكنا في السنوات الـ ١٨ الماضية خطوات أشبه ما تكون بالثورية وسعت من حرية الأقليات. حيث تم إجراء ترميمات متقنة على العديد من المباني الدينية، من كنيسة أكدامار في مدينة وان، إلى المعبد اليهودي الكبير في أدرنة. وبنفس الطريقة وبعد ترميم شامل، تم إفتتاح الكنيسة الحديدية في اسطنبول ودير سوميلا في طرابزون من قبلنا. أنا شخصياً وضعت حجر الأساس لكنيسة مور أفرام السريانية الأرثوذكسية القديمة لوقف إسطنبول السرياني القديم في يشيل كوي، قائلاً "لم يكن هناك مكان للتمييز في قلوبنا". وكما أن الخطوات التي إتخذناها مثل نقل ملكية الممتلكات العقارية للأوقاف الدينية إلى الأوقاف ذات الصلة إنما هي مؤشرعلى احترام تركيا لحرية الدين والعبادة.

حتى هذا الجزء الذي سردته فقط من أعمال توسيع حرية الأقليات الدينية في تركيا، إنما هي أدلة على أن مناخ التسامح الذي أتانا من حضارتنا وثقافتنا لازال على وضعه من دون أن يتعرض لأذاً. سنواصل العمل وبكل قوتنا من أجل عدم الإضرار بهذا المناخ، وبغض النظرعن دينهم أو لغتهم أو عرقهم أو طائفتهم، سنستمر بإعطاء إناسنا قيمتهم والعمل من أجل تمتعهم بأقصى درجات الحقوق والحريات الأساسية.

إن أي قرار يتم إتخاذه على هذه الأرض التي إكتسبها أجدادنا بتضحياتهم الغالية وإئتمنوها لنا لتكون مأواً وإعتنينا بها لتكون وطناً لنا إنما هو قرار يعزز الحقوق السيادية لتركيا. أمتنا، التي لم تُخل بإرث أجدادها لها الصلاحية والكلمة الوحيدة كما في القرار المتخذ حول مسجد آيا صوفيا.

يكشف هذا العمل، الذي أعدته رئاسة إدارة الاتصال لدينا، عن الأهمية التاريخية والمعمارية والدينية والثقافية لمسجد آيا صوفيا،

فضلاً عن تناوله وضع إعادة افتتاح آيا صوفيا كمسجد من حيث القانون الوطني والدولي.

أتمنى لمسجد آيا صوفيا من أن يستمر صدى الكلمات الإلهية في قبته لآلاف السنين وأن يكون وسيلة خير لبلدنا ولأمتنا وللعالم الإسلامي بأسره ولكل الناس الذين يكنون في قلوبهم الحب والتسامح.

رجب طيب أردوغان

رئيس الجمهورية التركية

المقدمة

لقد أمنا فتح آيا صوفيا للعبادة مرة أخرى كمسجد من خلال المرسوم الرئاسي الذي أصدرناه بعد قرار المحكمة الإدارية العليا في ١٠ يوليو ٢٠٢٠ والذي نص على إلغاء لائحة مجلس الوزراء بتاريخ ١٩٣٤، والتي كانت قد حولت آيا صوفيا من مسجد إلى متحف.

إن استعادة آيا صوفيا مكانتة كمسجد هو حلم تحقق ليس فقط للأمة التركية ولكن لجميع المسلمين في جميع أنحاء العالم.

إن توافد أمتنا على مسجد آيا صوفيا بعد الخطوات التي اتخذناها لإعادة آيا صوفيا إلى مسجد وكما رسائل الفرح التي أتت من جميع أنحاء العالم إنما هي أعظم أدلة على الحب والحنين الذين يظهران حيال هذا المعبد العظيم.

أنا أؤمن بأن إعادة افتتاح آيا صوفيا الحزين منذ ٨٦ عامًا، كمسجد، إنما يترجم مشاعر أمتنا ومشاعر جميع المسلمين.

مسجد آيا صوفيا، الذي لطالما تعاملنا معه باحترام دائم عبر التاريخ، قد احتضن البشرية جمعاء لقرون من خلال المحافظة على تراثه المشترك وعلى أناقته العليا لجمالية الفن للثقافة التركية - الإسلامية.

لقد أعتنى أجدادنا بهذا المعبد المقدس الذي هو أمانة السلطان محمد الفاتح مثل نور اعينهم ونحن أيضاً سوف نعتني بمسجد آيا صوفيا كما إعتنينا بممتلكاتنا التاريخية والثقافية الأخرى في بلدنا.

إن مسجد آيا صوفيا هو أيضاً مؤشرعلى مدى اتساع إطار الحريات الدينية في بلدنا. لذا فإن مسجد آيا صوفيا بالإضافة إلى العديد من المساجد التاريخية في تركيا ستكون أبوابه مفتوحه بشكل دائمي لمواطنينا ذوي المعتقدات الأخرى وكذلك أمام الزوار القادمين إلى بلدنا.

إن استعادة مسجد آيا صوفيا لمكانته كمكان للعبادة لم تفقده أيضاً صفته كتراث ثقافي عالمي.

سيستمر مسجد آيا صوفيا، أمانة أجدادنا ومؤشر النصر الذي أغلق عصراً وفتح عصر في أخذ مكانته كصرح في التراث الثقافي العالمي وبخاصيتة التي أضافت الجمالية لملامح اسطنبول.

إن افتتاح آيا صوفيا كمسجد بعد ٨٦ عاماً إنما هو بالطبع حدث تاريخي. ولكننا لن نسمح عن طريق إبعاد هذا القرار خارج مجراه لأن يكون هذا المسجد وسيلة لأولئك الذين يتقيأون حقدهم على مدى القرون ولا للذين يبحثون عن ذرائع للعداء على الإسلام.

إن مسجد آيا صوفيا، بخصائصه التاريخية والدينية والثقافية، هو أفضل رد على جرائم الكراهية المرتكبة ضد المسلمين في أنحاء مختلفة من العالم، وخاصة ضد الإسلاموفوبيا التي تتزايد في أوروبا.

على الرغم من أحداث العنف المتزايدة باستمرار ضد المسلمين ألا إنه يمكن أن يذهب الناس من جميع الأديان في تركيا إلى معابدهم وبكل حرية. كما يتم العناية بشكل كبير بسلامة وأمن الكنائس والمعابد اليهودية.

مسجد آيا صوفيا

آمانة السلطان الفاتح محمد خان، كنز الإنسانية المشترك

منشورات رئاسة إدارة الإتصال

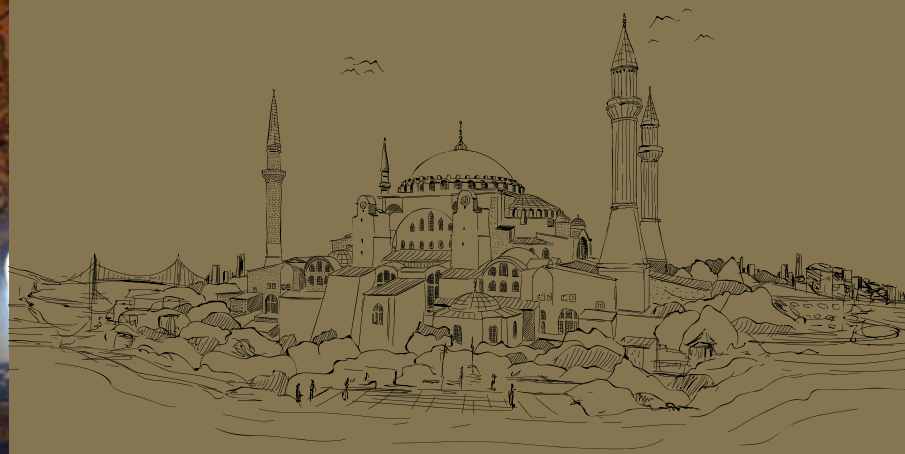

مسجد آيا صوفيا

AYASOFYA CAMİİ

HAGIA SOPHIA MOSQUE

آمانة السلطان الفاتح محمد خان،
كنز الإنسانية المشترك

FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN EMANETİ,
İNSANLIĞIN ORTAK HAZİNESİ

THE TRUST OF FATIH SULTAN MEHMED KHAN, THE
COMMON HERITAGE OF HUMANITY

ISBN: 978-605-06504-3-3
9 786050 650433